

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜN
TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİĞİ ÇERÇEVESİNDE
İŞ GÜCÜ PİYASALARINA YANSIMASI**

Ömer Kayhan SEYHUN

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
Ankara, Kasım 2006

**AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜN
TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİĞİ ÇERÇEVESİNDE
İŞ GÜCÜ PİYASALARINA YANSIMASI**

Ömer Kayhan SEYHUN

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Selin Sayek BÖKE

Uzmanlık Yeterlilik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
Ankara, Kasım 2006

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana konuyla ilgili fikri veren Dış İlişkiler Genel Müdürü H. Süha Mirahur'a, Genel Müdür Yardımcısı Y. Bora Enhoş'a ve önemli katkıları olan Protokol Müdürü Ercan Tanrısal'a ve bu konuda beni yönlendiren danışmanım Yrd.Doç.Dr. Selin Sayek Böke'ye teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bu tez konusunda bana destek veren çalışma arkadaşlarıma desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Ömer Kayhan SEYHUN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	iv
GRAFİK LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
KISALTMA LİSTESİ.....	vii
EK LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜME GENEL BİR BAKIŞ.....	5
1.1. Dünyada Demografik Dönüşüm Eğilimleri.....	7
1.2. Avrupa Birliği'nde Demografik Dönüşüm Eğilimleri.....	15
1.3. Türkiye'de Demografik Dönüşüm Eğilimleri.....	20
1.4. Tez Çalışmasının Tanımlanması.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ VE BU ETKİLERE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	26
2.1. Demografik Dönüşümün Etkileri.....	27
2.1.1. Finansal Piyasalara Etkileri.....	27
2.1.2. Sağlık Sistemine Etkisi.....	29
2.1.3. Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi.....	29
2.1.4. Tasarruf, Harcamalar ve Büyümeye Etkisi.....	30
2.1.5. Bütçeye Etkisi.....	31
2.1.6. İş Gücü Piyasalarına Etkisi.....	31
2.2. Etkilerin Olumsuz Yönlerini Azaltmaya Yönelik Politikalar.....	32

2.2.1. Göç.....	32
2.2.2. Emeklilik Yaşının Artırılması.....	36
2.2.3. Doğurganlık Oranının Artırılması.....	37
2.2.4. Sağlık ve Emeklilik Sistemi Reformu.....	37
2.2.5. Mali Reform.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM VE GÖÇ İLİŞKİSİNİN DETAYLI İRDELENMESİ	41
3.1. Göçün Belirleyicileri ile İlgili Literatür.....	41
3.2. Türkiye ile İlgili Modelin Oluşturulması.....	50
3.3. Modelin Ayrıntılı Olarak Değerlendirilmesi.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	77
KAYNAKÇA	79
EKLER	86

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.1. Dünya Nüfus Dağılımı ve Projeksiyonları.....	8
Tablo 1.2. Doğurganlık Oranları ve Projeksiyonları.....	9
Tablo 1.3. Ortalama Yaşam Beklentisi	10
Tablo 1.4. AB-25 Nüfus Bağımlılık Oranları (2004-2050).....	18
Tablo 1.5. Türkiye'nin Demografik Göstergeleri (1965-2004).....	20
Tablo 1.6. Türkiye'de Nüfus ve Yaş Grubunun Dağılımı (1950-2004).....	21
Tablo 1.7. Türkiye'de Nüfus ve Yaş Grubunun Dağılımı (2000-2070).....	23
Tablo 3.1. Göç İle İlgili Modellerin Değişkenleri.....	48
Tablo 3.2. Türkiye İş Kurumu Tarafından Yurtdışına Yollanan İşçiler (1961-2001).....	51
Tablo 3.3. Temel Değişkenler Regresyon Sonuçları.....	56
Tablo 3.4. İthalat, İhracat ve Ahlaki Bozulmanın Analize Eklendiği Regresyon Sonuçları.....	59
Tablo 3.5. Türkiye ve Göç Edilen Ülkelerin Analize Eklendiği Regresyon Sonuçları.....	63
Tablo 3.6. Gecikmeli Etkinin Analize Eklendiği Regresyon Sonuçları.....	68
Tablo 3.7. Göç Akım/Türkiye Nüfusuna Göre Yapılan Regresyonlar.....	72
Tablo 3.8. Göç Akım/Türkiye Nüfusuna Göre Yapılan Regresyonlar.....	73
Tablo 3.9. Göç Akım/Türkiye Nüfusuna Göre Yapılan Regresyonlar.....	74
Tablo 3.10. Göç Akım/Türkiye Nüfusuna Göre Yapılan Regresyonlar.....	75

GRAFİK LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Grafik 1.1. AB-10 ve AB-15 Doğum Oranları.....	15
Grafik 1.2. 2004 Yılı AB-25 Yaş Grubu Dağılımı.....	17
Grafik 1.3. 2050 AB-25 Yaş Grubu Dağılımı.....	17
Grafik 1.4. AB-15'te Yaş ile İlgili Harcamalar (GSYİH'nın %'si) (2004-2050).....	19
Grafik 1.5. AB-10'da Yaş ile İlgili Harcamalar (GSYİH'nın %'si) (2004-2050).....	19
Grafik 2.1. AB-10 ve AB-15'e Yıllık Net Göç Akım (2004-2050).....	34

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1. 2006-2050 Dünya Yaşlanma Haritası.....	12
Şekil 1.2. Türkiye'nin Nüfus Bağımlılık Oranları (1950-2004).....	22
Şekil 1.3. Türkiye Nüfus Bağımlılık Oranları Projeksiyonları (2000-2070).....	24

KISALTMA LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AB-10	: Avrupa Birliği Üyesi 10 Ülke
AB-15	: Avrupa Birliği Üyesi 15 Ülke
AB-25	: Avrupa Birliği Üyesi 25 Ülke
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
G-10	: 10'lar Grubu Üye Ülkeleri (Group of Ten)
G-20	: 20'ler Grubu Üye Ülkeleri (Group of Twenty)
IIASA	: The International Institute for Applied Systems Analysis (Uluslararası Uygulamalı Sistem Analizleri Enstitüsü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

EK LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Ek 1. Türkiye'nin İstihdam Yapısı (2000-2005).....	87
Ek 2. İş Gücüne Dahil Olmayanların Oranı (2000-2004).....	88
Ek 3. Göç Edilen Ülkelerdeki Göç Stoğu (1964-2001).....	89

ÖZET

Avrupa Birliği'nde demografik dönüşüm konusu 1990'lardan sonra hızla önem kazanmaya başlamıştır. 1950'lerde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde artan doğum oranları ve düşen ölüm oranlarının etkisiyle demografik dönüşümde ciddi değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Nüfus artış hızı eğilimi 2000'li yıllara geldiğinde tersine dönmüştür. Sağlık alanındaki büyük gelişmelerle ortalama yaşam süresi uzamıştır. Doğum artış oranlarının düşmesiyle Avrupa Birliği ülkelerinde demografik dönüşümden kaynaklanan yaşlanma süreci hız kazanmıştır. Avrupa'da nüfusun çalışan sayısı ile ilgili dengesinin bozulması ve ekonomi üzerinde baskı oluşturmaya başlaması 2010 yılından sonra belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Uzun dönemde ise 2050 yılında mevcut dengeler tamamen değişecektir. Demografik dönüşümün, iş gücü piyasası, finansal piyasalar, sosyal güvenlik sistemi ve bütçe üzerinde etkileri olacaktır. Ancak demografik dönüşümün makroekonomik etkilerinin çok geniş olması nedeniyle bu çalışmada konu daraltılarak iş gücü piyasası üzerindeki etkileri incelenecektir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık süreci de dikkate alındığında, Avrupa Birliği'ne tam üye olması ve entegrasyonun geliştirilmesiyle yaşlanma düzeyleri farklı olan Türkiye'nin ve Avrupa Birliği iş gücü piyasasının karşılıklı nasıl etkileneceği önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'den Avrupa Birliği'ne son kırk yıldaki göç de dikkate alınarak, Avrupa Birliği'ndeki demografik dönüşüm ve Türkiye'nin göç ilişkisi ekonometrik açıdan incelenmiştir. Sonuçlarımıza göre demografik dönüşüm ve göç ilişkisinde, yaşlanan Avrupa'ya göç eden Türk işçilerin önemli rol oynayacağı dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demografik Dönüşüm, Avrupa Birliği, İş Gücü Piyasası

ABSTRACT

The subject of demographic transition in the European Union has gained importance after the 1990s. During the 1950's, after the Second World War, with the effect of rapid increase in fertility rates and decrease of mortality rates, demographic transition experienced significant variations. Population growth trends reversed in the 2000's. Developments in the health sector extended the average life period. As a consequence of the decline in the fertility rates, due to the demographic transition, ageing process has accelerated in the European Union countries. In Europe, the balance between the population and the labor will start to fail significantly after 2010. In the long run, in 2050, the current level will be completely changed. Demographic transition will influence the labor market, financial markets, social security system and the budget. Since the macroeconomic effects of demographic transition is so wide, here we only investigate its linkages with the labor market.

By considering the process of Turkey's candidacy to the European Union, the interaction of labor markets of Turkey and the European Union upon Turkey's membership to the European Union gains importance, especially considering the difference in their respective ageing patterns. In this study, we investigate the relation between the demographic transition in European Union and Turkey's labor market by paying attention to the migration from Turkey to the European Union in the last forty years. We find that the Turkish labor migrating to Europe will have a significant role in demographic transition.

Key Words: Demographic Transition, European Union, Labor Market

GİRİŞ

Demografik dönüşüm, dünyadaki yüksek doğum ve ölüm oranlarının tarihsel süreçte azalarak düşük doğum ve ölüm oranlarına ulaşmasını ifade etmektedir. Söz konusu süreç, 1800'lerin başında Avrupa'da sanayileşmenin başlaması ile ortaya çıkmıştır. 2100 yılında ise bu sürecin biteceği tahmin edilmektedir (Lee, 2003). Nüfus hareketlerinin ekonominin işleyişiyle ilgili süreçte etkin olması, ülkelerin nüfus hareketlerinden kaynaklanabilecek sorunlara orta ve uzun vadeli politikalarla çözüm üretmeleri gerekliliğini doğurmaktadır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak incelenecek olan nüfus hareketi demografik dönüşümün kendisi ve göç olgusudur.

Demografik dönüşümün en önemli etkisi 65 yaşın üzerindeki nüfusun yükselmesi sonucu, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının artması olarak değerlendirilmektedir. Yaşlanmanın etkisi, dünyada coğrafi bölgelere ve gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermekle beraber en yoğun şekilde Avrupa Birliği (AB) ve Japonya'da görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ise diğer gelişmiş ülkelerden ayrılarak, mevcut çalışan nüfus dengesini korumakta olup önümüzdeki yirmi yıl içerisinde de yaşlanma sorunuyla karşılaşması beklenmemektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF)'ye göre, ABD, göç, sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilmesi ve bütçe düzenlemeleri ile demografik dönüşümün etkilerini azaltmakta buna karşın AB demografik dönüşümle ilgili sorunları çözmek konusunda yavaş hareket etmektedir (IMF, 2004). Dünyada yaşlanmanın etkisiyle birlikte, iş gücü kaybını telafi etmek için en önemli çözüm yollarından birinin göç olduğu değerlendirilmektedir.

Demografik dönüşümün hızlı olduğu AB'de, genişleme süreci devam etmektedir. Yeni on üye ülkenin iş gücü piyasası açısından katkıları ancak serbest iş gücü dolaşımının tam olarak devreye gireceği 2011 yılından sonra ortaya çıkacaktır. Ancak yeni üye ülkelerin de yaşlanma sürecinde bulunmaları, AB'nin kendi içindeki göçün istihdama katkısının ne olacağını

şüpheli hale getirmektedir. Avrupa Komisyonu Raporu (2006)'nun, 2004-2050 projeksiyonlarına göre, Avrupa Birliği Üyesi 25 Ülke (AB-25)'de nüfus düzeyi bugünkü değeri olan 457 milyondan 2050 yılına kadar 454 milyona gerileyecektir. 2050 yılında, çalışan kişi başına bakmakla yükümlü olunan yaşlı kişiyi yansıtan yaşlı nüfus bağımlılık oranı, mevcut 1'e 4 oranından 1'e 2 oranına yükselecektir. Diğer taraftan gelecek 10-20 yıllık süreçte emekli olacakların sayısının çok fazla olması, bütçe üzerindeki yükü artıracaktır. Genç nüfusun oranı azalacak, yaşlı nüfusun oranı artacak ve yaş grupları arasındaki dağılım bozulacaktır. AB'de çalışma çağındaki grubu kapsayan 15-64 yaş grubunun, 2050 yılında 2004 yılına göre % 16 gerileyeceği buna rağmen yaşlı sayılan 65 yaş üstü grubun 2050 yılında 2004 yılına göre % 77 artacağı tahmin edilmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006).

Demografik dönüşümün izdüşümü olarak iş gücü piyasasındaki değişiklikler dolayısıyla bu dönüşüm büyüme oranlarına da yansımaya sahip olacaktır. Büyüme hızının düştüğü AB'de, büyüme ile ilgili tahminler 2004-2050 yılında üç bölümde incelenmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006). 2004-2010 döneminde büyüme oranının yıllık % 2.4 olacağı tahmin edilmektedir. 2011-2030 dönemine bakıldığında, büyümenin gerileyeceği ve % 1.9 olacağı öngörülmektedir. Son dönem olan 2031-2050 dönemi ise büyüme hızının düşerek % 1.2 olacağını göstermektedir. Bir taraftan emeklilerin sayısının artmasıyla birlikte kamu harcamalarının yükselmesi ve diğer taraftan da iş gücü kaybı dolayısıyla ekonomideki çıktının azalması büyümenin gerilemesi, birbirlerini besleyen bir kısır döngü sarmalına dönüşmektedir. Geçici çözüm yollarından biri olarak görülen emeklilik yaşınının 65'ten 67'ye yükseltilmesinin öngörülmesi ise toplumda büyük tepkilere yol açmaktadır. Diğer taraftan işsizlik yardımlarının azaltılması ve işten çıkarmaların kolaylaştırılması, iş gücü piyasalarında ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Avrupa'da doğum artış oranlarının düşmesi ve yaş ortalamasının artmasının etkisi, istihdamın 2010 yılından sonra azalmaya başlaması ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısının yükselmesiyle birlikte iş gücü piyasalarında artan bir şekilde hissedilmeye başlayacaktır. Bu amaçla,

Avrupa'da istihdam seviyesini korumak için gerekli çözüm yollarından birinin göç olduğu kabul edilmektedir (Winters, 2005).

Türkiye'nin durumuna bakıldığında, nüfus artış hızının yıllık % 1.5'e yakın olduğu ve toplam nüfus içinde 15 yaşın altında bulunan ve gelecekte potansiyel çalışma yaşındaki grubun, nüfusun % 30'unu oluşturduğu görülmektedir. Diğer taraftan yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 6 düzeyinde bulunmaktadır (DPT, 2004). Bu tablo, Türkiye'nin AB'deki demografik dönüşümün olumsuz etkilerini azaltmak yönünde, göç yoluyla Birliğe olumlu katkıda bulunabileceğinin bir ön göstergesi olarak algılanabilir.

Türkiye'den AB'ye göç günümüzde, Türkiye'nin iş gücü piyasasındaki sorunlara rağmen, yüksek addedilebilecek düzeyde süregelmektedir. Türkiye'nin, AB müktesabatıyla ilgili uyum sürecine devam etmesi ve üyelik sürecinden kopmaması Türkiye'nin istihdam açısından Avrupa'ya katkısının süreceği beklentisini kuvvetlendirmektedir (Erzan ve diğerleri, 2004).

Yukarıda verdiğimiz bilgiler demografik dönüşüm ve göç olgularının ilişkilerinin incelenmesinin önemini vurgulamaktadır. Demografik dönüşüm ile ilgili yapılan sayısız çalışma, dönüşümün yaratacağı olumsuz etkilerden korunma yollarından biri olarak göçü öne sürerken bu çalışmalardan hiç birisi demografik dönüşüm sürecinin doğal olarak kendisinin zaten göç miktarlarını da etkileyebileceği savı üzerinde durmamıştır. Bu tez çalışması bu boşluğu doldurmaya çalışacaktır. Özetle, bu tez çalışmasının amacı, Türkiye'nin 1961-2001 yılları arasındaki, büyük çoğunluğu Avrupa'ya olan göç tecrübesi dikkate alınarak, demografik dönüşüm ve göç arasındaki ilişkinin incelenmesi olacaktır.

Çalışmada, dünyada ve AB'de demografik dönüşümün alt bileşenleri incelenerek dönüşümün gelecekte yaratabileceği sorunlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Daha önemlisi, demografik dönüşümün, iş gücü piyasası üzerindeki etkisinin anlaşılması için göç kavramıyla olan ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Türkiye'den olası bir göçün belirleyicilerinin ve yönünün ne olacağı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla göçün yönünü tespit etmek için çok sayıda makro ve demografik değişken analiz edilmiştir. İncelemeye dahil

edilen açıklayıcı değişkenlerin seçimi daha önce göç ile ilgili yapılmış çalışmalar temel alınarak yapılmıştır. Analizde demografik dönüşüm, alternatif nüfus bağımlılık değişkenleri ile ölçülmektedir. Tahmin sonuçları nüfus bağımlılık oranlarının Türkiye'den AB'ye olacak göç miktarının en etkin belirleyicileri arasında yer aldığını kuvvetli bir şekilde göstermektedir. Bu sonuç göç değişkeninin tanımından veya alternatif nüfus bağımlılık oranlarının incelemede kullanımından bağımsız olarak geçerli bulunmaktadır, bu da sonuçların kuvvetini arttırmaktadır. Özetle, sonuçlar demografik dönüşümüne çözüm olarak önerilen göçün zaten demografik dönüşüm sürecinde; sürecin doğrudan yarattığı etki sonucunda artacağını göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin AB'ye demografik dönüşümün yaratabileceği sorunlarını hafifletme açısından olumlu katkılarının olabileceğine işaret etmektedir.

Yapılan çalışma dört ana başlık altında toplanmıştır. Birinci bölümde demografik dönüşümün tanımı, global ekonomiye yansımaları, AB'de ve Türkiye'de demografik dönüşüm eğilimleri, ikinci bölümde demografik dönüşümün etkileri ve olumsuz yönlerini azaltmaya yönelik politikalar incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise demografik dönüşüm ve göç ilişkisi daha detaylı irdelenerek, 1961-2001 dönemini kapsayan yıllık verilerden oluşan Türkiye ile ilgili oluşturulan ampirik çalışma ele alınacaktır. Çalışma dördüncü bölüm olan sonuç ve öneriler ile sona ermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜME GENEL BİR BAKIŞ

Demografik dönüşüm, ülkelerin nüfus yapılarındaki belli bir zaman dilimindeki değişiklik ve bunun demografi ve ekonomi üzerindeki etkileri olarak tanımlanmaktadır. Thomas Malthus'un 1798 yılındaki teorisi, ekonomideki büyümenin nüfus artışına yol açacağını ve ekonominin yavaş büyüdüğü dönemlerde de nüfusun azalacağı varsayımına dayanmaktaydı. Günümüzde ise bu teoriden farklı olarak ekonomilerin daralma dönemlerinde bile nüfus artışının devam ettiği görülmektedir (Currais, 2000). Dünyada demografik dönüşüm sanayi devriminden sonra ortaya çıkmıştır. Yüksek doğum ve ölüm oranları, zaman içerisinde düşük doğum ve ölüm oranlarına gerilemiştir. Birleşmiş Milletler (2005)'in, yaptığı çalışmada, demografik dönüşümün dört faktörden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bunlar:

- Gelir düzeyinin artması,
- Sağlık harcamalarının artması,
- Teknolojideki gelişmeler,
- Sosyal ve kültürel alandaki gelişmeler olarak gösterilmektedir.

Söz konusu dört farklı grup ayrı derecelerde olmakla birlikte ölüm oranlarının düşmesine ve yaşam beklentisinin artmasına katkıda bulunmuştur. Geçmişte, ekonomik gelişmeler, eğitim düzeyinin artması ve beslenme yapısındaki değişiklik ölüm oranlarının azalmasında etkili iken günümüzde tıp alanındaki teknolojik gelişmeler ve sağlık harcamalarındaki artış etkili olmaktadır (Currais, 2000).

Demografik Dönüşüm Modeli'ni ilk defa 1929 yılında ABD'li demograf Warren Thomson ortaya atmıştır. Modelde sanayileşmiş ülkelerin son 200

yıldaki doğum ve ölüm oranları incelenmiştir. Modelde, demografik dönüşüm üç bölüme ayrılmış, daha sonra Dudley Kirk ve Frank Notestein'in katkılarıyla model geliştirilerek dört bölüm olarak belirlenmiştir (Montgomery, 2003).

Birinci Aşama: Yüksek doğum ve ölüm oranlarının gerçekleştiği modern yaşam öncesi dönemdir. Nüfus artış hızının çok yavaş olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Tarım toplumu döneminden 17. yy'nın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Doğum ve ölüm oranları binde 30-50 arasında gerçekleşmektedir. Çocuk ölüm oranlarının yüksek olmasına rağmen çok fazla sayıda çocuk doğması ve doğum kontrolünün uygulanmamasının etkisiyle, doğum oranları yüksek olmuştur. Salgın hastalıklar, kötü sağlık koşulları, yiyecek kıtlığı ve savaşlar nedeniyle yüksek ölüm oranları görülmüştür.

İkinci Aşama: Şehirleşme ve sanayileşmenin başladığı dönemdir. Doğum oranlarının yüksek olduğu ancak ölüm oranlarının azaldığı dönemdir. Öncelikle Kuzey Avrupa'da görülmüştür. Doğum oranları yüksek düzeyini korumuş, ölüm oranları da tarım devrimi ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi sonucu düşüş göstermiştir. 18. yy'nın sonunda başlayan ve 19. yy'nın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Özellikle sulama kanallarının geliştirilmesi ve yeni ekim teknikleriyle daha fazla ve daha kaliteli tarım ürünleri elde edilmiştir. Sıhhi koşulların iyileştirilmesi ve bazı hastalıkların çözüm yollarının bulunması ölüm oranlarını düşürmüştür.

Üçüncü Aşama: Gelişmiş sanayi dönemidir. Doğum ve ölüm artış oranları düşmüştür. Yaşam şeklinin değişmesi ve sanayi toplumuna geçişle birlikte geleneksel aile yapısının değişmesi, kadınların eğitim düzeyinin artması doğum oranlarını azaltmıştır. Teknolojideki gelişimin hızlanması, hastalıklarla ilgili çözüm yollarının artması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ölüm oranlarını düşürmüştür. 19. yy'nın sonları ve 20. yy'nın ortasına kadar olan dönemi ifade etmektedir.

Dördüncü Aşama: İstikrarlı düşük doğum ve ölüm oranlarını ifade etmektedir. İkinci dünya savaşından sonra günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Tıp teknolojisindeki ilerleme, tarım sektöründeki nüfusun

azalması, sağlık harcamalarının iyileştirilmesi ve sosyal alandaki gelişmeler söz konusu dönemde etkili olmuştur.

İkinci dünya savaşından sonra demografik dönüşüm kavramı özellikle 1950'lerde ve 1960'larda sosyolojik konularla birlikte ele alınmış, sosyal evrim teorisiyle birlikte geniş kapsamlı olarak incelenmeye başlanmıştır. 1970'lerde demografik kültür, bölgesel yapılar ve ev ekonomisi kavramlarının incelendiği modeller ortaya konmuştur. 1980'lerden günümüze ise demografik dönüşüm ile ilgili ekonometrik modellere ağırlık verilmiştir. Ayrıca, günümüzde demografik dönüşümün ekonomiye ve iş gücü piyasalarına etkisi, göç ile ilişkisi ile ilgili modeller üzerinde durulmaya başlanmıştır (Friedlander ve diğerleri, 1999).

1.1. Dünyada Demografik Dönüşüm Eğilimleri

Dünya nüfus artış hızının tepe noktasına ulaştığı 1960'larda, nüfus artış hızı % 2'ye ulaşmış, günümüzde ise artış hızı % 1.25'e gerilemiştir. 2050 yılında ise nüfus artış hızının % 0.25'e gerileyeceği tahmin edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 2003). Dünya nüfusuyla ilgili yapılan, yaşlanmanın tepe noktasına ulaşacağı 2050 yılı projeksiyonlarına göre, dünya nüfusunun 8.8 milyar ile 9.1 milyar arasında bir değere ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminler, Birleşmiş Milletler, ABD İstatistik Ofisi, Dünya Bankası ve Uluslararası Uygulamalı Sistem Analizleri Enstitüsü (IIASA) tarafından üretilmektedir. Yirmi birinci yüzyıl dünya yaş ortalamasının yirminci yüzyıla göre çok daha hızlı artacağı bir yüzyıl olması beklenmektedir (Birleşmiş Milletler, 2005).

Tablo 1.1.'de dünya nüfusunun 1950-2005 yılları arasında gerçekleşen değerleri ve 2005-2050 yılları arasındaki projeksiyonu sunulmuştur. Dünya nüfusunun, 2005 yılındaki 6.5 milyar olan seviyesinden, doğurganlık oranlarının düşmesine rağmen yıllık 34 milyon kişi artarak, 2050 yılında yaklaşık 9.1 milyar seviyesine ulaşacağı gösterilmektedir. Doğurganlık oranının mevcut 2.65 seviyesinden 2050 yılında 2'ye gerileceği beklenmektedir. Doğurganlık oranlarının yarım puan düşmesi ve yarım puan

artması durumuna göre nüfusun düşük ve yüksek değerleri tabloda gösterilmektedir.

TABLO 1.1. DÜNYA NÜFUS DAĞILIMI VE PROJEKSİYONLARI

	Nüfus (Milyon)			Nüfus 2050 (milyon)		
	1950	1975	2005	Düşük	Ortalama	Yüksek
Dünya	2,519	4,074	6,465	7,680	9,076	10,646
Gelişmiş Bölgeler	813	1,047	1,211	1,057	1,236	1,440
Az Gelişmiş Bölgeler	1,707	3,027	5,253	6,622	7,840	9,206
- Geri Kalmış Ülkeler	201	356	759	1,497	1,735	1,994
- Diğer Az Gelişmiş Ülkeler	1,506	2,671	4,494	5,126	6,104	7,213
Afrika	224	416	906	1,666	1,937	2,228
Asya	1,396	2,395	3,905	4,388	5,217	6,161
Avrupa	547	676	728	557	653	764
Latin Amerika ve Karayipler	167	322	561	653	783	930
Kuzey Amerika	172	243	331	375	438	509
Okyanusya	13	21	33	41	48	55

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2005

Tablo 1.2.'de ise, 1970-2005 yılları arasında gerçekleşen doğurganlık oranları ve 2050 projeksiyonlarına ilişkin veriler bulunmaktadır. 1950'lerde dünyada doğurganlık oranları 5 seviyesinde iken 1970'li yıllarda söz konusu rakam 4.49'a gerilemiş ve günümüzde 2.65 düzeyine inmiştir. 2050 yılında ise kadın başına doğurganlık oranı 2.05'e gerileyerek "doğal değiştirme oranı"¹ olan 2.1'in altına inecektir.

¹ Nüfusun mevcut yapısını koruyabilmesi için kadın başına gerekli doğurganlık oranını ifade etmektedir. Söz konusu oran 2.1 olarak ölçülmüştür.

TABLO 1.2. DOĞURGANLIK ORANLARI VE PROJEKSİYONLARI

	1970-1975	2000-2005	2045-2050		
			Düşük	Ortalama	Yüksek
Dünya	4.49	2.65	1.56	2.05	2.53
Gelişmiş Bölgeler	2.12	1.56	1.34	1.84	2.34
Az Gelişmiş Bölgeler	5.44	2.90	1.59	2.07	2.56
- Geri Kalmış Ülkeler	6.61	5.02	2.08	2.57	3.05
- Diğer Az Gelişmiş Ülkeler	5.28	2.58	1.42	1.92	2.41
Afrika	6.72	4.97	2.03	2.52	3.00
Asya	5.08	2.47	1.42	1.91	2.41
Avrupa	2.16	1.40	1.33	1.83	2.33
Latin Amerika ve Karayipler	5.05	2.55	1.36	1.86	2.36
Kuzey Amerika	2.01	1.99	1.35	1.85	2.35
Okyanusya	3.23	2.32	1.42	1.92	2.42

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2005

Tablo 1.3.'te ise, günümüzde doğumdan itibaren yaşam beklentisi ve 2050 projeksiyonları gösterilmektedir. 1950 yılında 47 olan ortalama yaşam beklentisi 1950-1955 yılları arasında 65 yaşına yükselirken 2045-2050 yılları arasında 75'e yükselmesi beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise mevcut 75 olan ortalama yaşam beklentisi 82'ye yükselecektir. Geri kalmış ülkelerde yaşam beklentisinin 51 yaşına kadar gerilemesi, genelde AIDS'in yoğun olarak görüldüğü Afrika'dan kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan 60 yaşın üstündeki nüfus, 2050 yılında 2005 yılına göre 672 milyondan 1.9 milyara çıkarak yaklaşık 3 kat artış gösterecektir.

TABLO 1.3. ORTALAMA YAŞAM BEKLENTİSİ

	2000-2005	2045-2050
Dünya	65.4	75.1
Gelişmiş Bölgeler	75.6	82.1
Az Gelişmiş Bölgeler	63.4	74.0
- Geri Kalmış Ülkeler	51.0	66.5
- Diğer Az Gelişmiş Ülkeler	66.1	76.3
Afrika	49.1	65.4
Asya	67.3	77.2
Avrupa	73.7	80.6
Latin Amerika ve Karayipler	71.5	79.5
Kuzey Amerika	77.6	82.7
Okyanusya	74.0	81.2

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2005

Günümüzde, 60 yaşın üzerindeki her 10 kişiden 6'sı geliştirmekte olan ülkelerde yaşarken 2050 yılında söz konusu rakam 8'e çıkacaktır. Dünyada 2005 yılında 86 milyon olan 80 yaşın üzerindeki nüfusun 2050 yılında 394 milyona yükselmesi beklenmektedir. Geliştirmekte olan ülkelerde ise aynı dönemde 80 yaşın üzerindeki nüfus 42 milyondan 278 milyona ulaşacaktır.

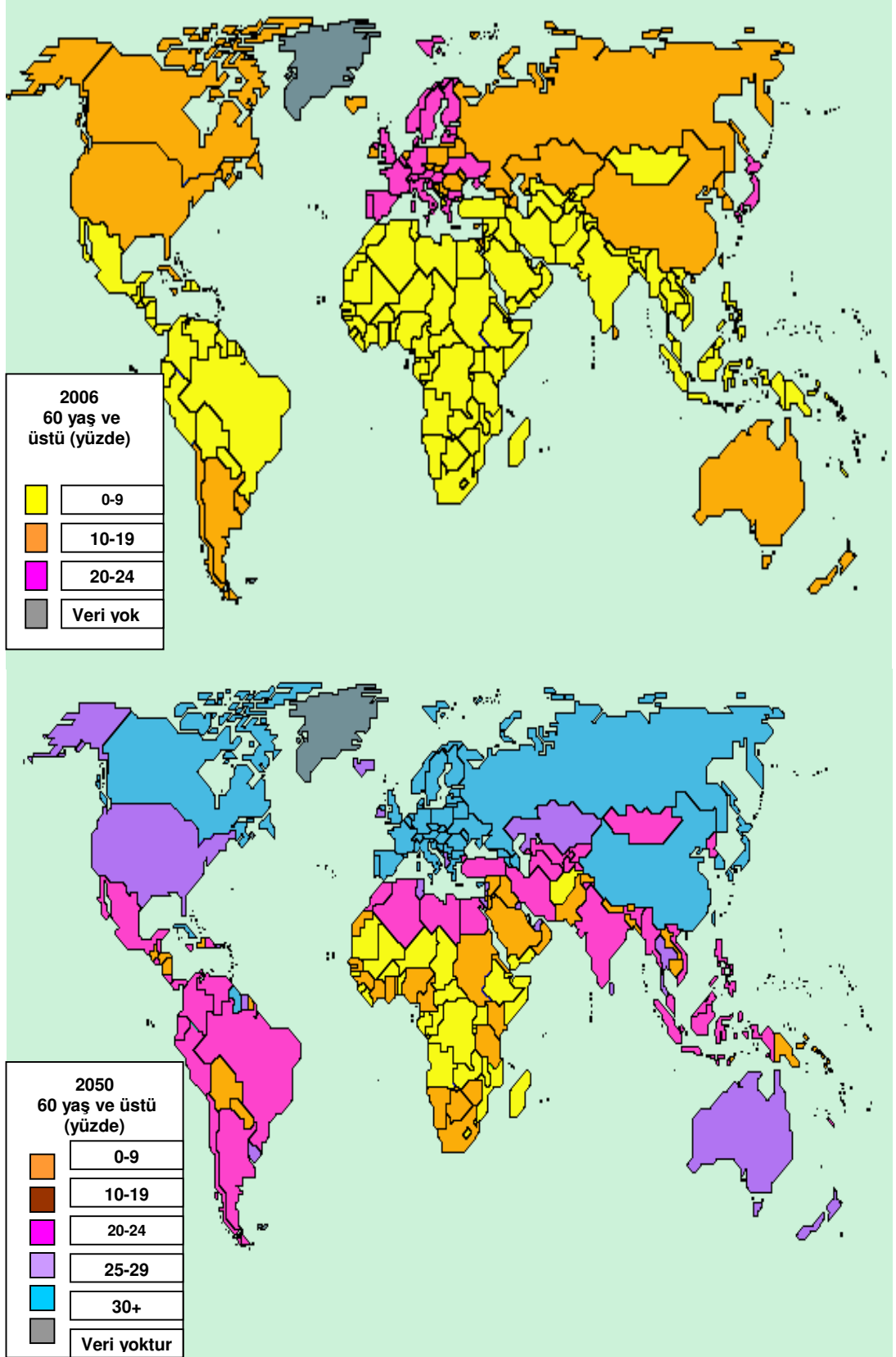
Gelişmiş ülkelerde 2005 yılında, 60 yaşın üzerindeki nüfus, toplam nüfusun % 20'sini oluştururken 2050 yılında % 32'ye yükselerek 0-14 yaş grubunun oranının 2 katına ulaşacaktır. Geliştirmekte olan ülkelerde ise 60 yaşın üzerindeki nüfusun toplam nüfusa oranı % 8'den 2050 yılında % 20'ye çıkacaktır (Birleşmiş Milletler, 2005).

Birleşmiş Milletler'in, gelecek 50 yıllık dönemde 2000-2050 yılları arasındaki yaşlı nüfus ile ilgili değerlendirmesine göre, 2000 yılında 60 yaşın üzerindeki nüfus 600 milyondan 2025 yılında 1.2 Milyara, 2050 yılında ise yaklaşık 2 milyar düzeyine ulaşacaktır. Günümüzde yaşlı nüfusun % 66'sı geliştirmekte olan ülkelerde yaşarken 2050 yılında söz konusu oran % 75 düzeyine ulaşacaktır. 60 yaşın üzerindeki yaşlı nüfusun dağılımına bakarsak, kadınların oranının % 55 olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerdeki önemli bir değişim ise 80 yaşın üzerindeki nüfusun en hızlı büyüyen nüfus olmasıdır. 80 yaşın üzerindeki nüfusun içindeki kadınların oranı ise % 65 düzeyindedir. 80 yaşın üzerindeki

grubun günümüzde 60 yaşın üzerindeki grubun % 11'ini oluştururken söz konusu oranın 2050 yılında % 19'una çıkacağını tahmin edilmektedir. 100 yaşını aşan kişi sayısının ise 1999'daki 145 bin olan seviyesinden 2.2 milyon kişiye yükselmesi beklenmektedir (Birleşmiş Milletler, 2005).

Şekil 1.1.'de dünyada 2006 ve 2050 yılları arasında, 60 yaşın üzerindeki nüfusun toplam nüfusa oranları gösterilmiştir. 2006 yılında dünyada yaşlanmanın yoğun olarak görüldüğü Avrupa ve Japonya'da 60 yaşın üzerindeki nüfusun toplam nüfusa oranı % 20-24 düzeyinde bulunmaktadır. 2050 yılında ise Avrupa ve Japonya'nın yanısıra Çin, Rusya ve Kanada'da yaşlı nüfusun yükseleceği ve toplam nüfusun % 30'unu aşacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 1.1: 2006 – 2050 Dünya Yaşlanma Haritası

Kaynak: Birleşmiş Milletler, 2006

Bölgeler arası farklılıklar incelendiğinde ise, her 5 Avrupa'lıdan biri 60 yaşını aşarken bu oran Afrika'da her 20 kişiden biri olarak gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşlanmanın düzeyi gelişmekte olan ülkelere göre daha hızlı olduğu için yaşlanmanın getireceği sonuçları çözmek için daha az zamanları bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler, yaptığı analizlerde insanlık tarihinin nüfus ile ilgili en hızlı değişiminin yaşandığı dönemde bulunduğumuzu belirtmiştir. Yüksek doğum ve ölüm oranlarının yaşandığı dönemden düşük doğum ve ölüm oranlarının yaşandığı döneme geçildiği ifade edilmektedir. Demografik dönüşüm bu sayede, nüfus dağılımında etki yaratmaktadır. Günümüzde her 10 kişiden 1'i, 60 yaşında veya üzerinde iken, bu oran 2050 yılında her 5 kişiden 1'ine, daha uzun vadede bakıldığında 2150 yılında her 3 kişiden 1'ine çıkacaktır. Afrika'da ve Orta Doğu'da doğum oranlarının yüksek olduğu görülürken Batı Avrupa'da doğum oranlarının düşük olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan dünyada yaş ortalamasının arttığı gözlemlenirken Afrika'da en büyük sorun olan AIDS yüzünden ölümler artmakta ve yaş ortalaması % 25 azalmaktadır. Ayrıca Kuzey Amerika'ya göç ile nüfus artışı sağlanırken Japonya ve Avrupa'da nüfus azalmaktadır.

Dünyada yaşlı nüfusun % 51'i şehirlerde yaşamaktadır. 2025 yılında bu oranın % 62'ye yükselmesi beklenmektedir. Diğer taraftan, yaşlıların % 74'ü gelişmiş bölgelerde yaşarken, çoğunluğu kırsal kesim sayılan az gelişmiş bölgelerde yaşayan yaşlıların toplam yaşlılar içindeki oranı ise % 37'dir. 20. yy'ın son yarısında ise, ortalama ömür beklentisi 20 yaş artarak 66 yaşına yükselmiştir.

Küresel olarak bakıldığında ise yaşam beklentisi açısından ülkeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, az gelişmiş ülkelerde 60 yaşına gelindiğinde erkekler 14 yıl, kadınlar ise 16 yıl daha fazla yaşamayı beklerken bu rakam gelişmiş ülkelerde 18 ve 22 olmaktadır. 15 yaş ve altını kapsayan genç nüfus ise gelişmekte olan ülkelere, toplam nüfusun ortalama % 31'ini oluştururken gelişmiş ülkelerde söz konusu oran % 18 düzeyinde bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2005).

Demografik dönüşümün ne düzeyde olduğunun diğer bir göstergesi ise, nüfus bağımlılık oranlarıdır. Söz konusu oranların tanımları aşağıda verilmektedir. Bu oranlardan yaşlı nüfus bağımlılık oranı, 65 yaş ve üstündeki nüfusun çalışma yaşı sayılan 15-64 yaşındaki nüfusa oranı olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle söz konusu oran, toplumdaki çalışan nüfusun bakmakla yükümlü olduğu yaşlı nüfusa oranını ölçmektedir. Yaşlı nüfusun, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarının karşılanması, çalışan nüfusun dolaylı ya da doğrudan katkısının olmasını gerektirmektedir. Söz konusu oranın yüksek olması, yaşlıları daha az çalışanın finanse etmesi demek olduğundan, çalışan nüfus üzerindeki yük artmaktadır. Yaşlanma oranının yüksek olduğu toplumlarda, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının da yükselmesiyle, söz konusu oran artacağından çalışanlar üzerinde ek bir maliyet doğuracaktır. Gelecek 50 yıl ile ilgili projeksiyonlarda, 2000-2050 yılları arasında yaşlı nüfus bağımlılık oranının özellikle Avrupa'da 2 katı yükseleceği beklenmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006). Bu noktadan sonra yaşlanmanın sosyo-ekonomik boyutu ön plana çıkmaktadır. Alternatif nüfus bağımlılık oranları ile ilgili tanımlar şöyledir:

Genel Nüfus Bağımlılık Oranı: 15 yaşın altındaki nüfus ve 64 yaşın üzerindeki nüfusun toplamının (14-64) yaş arasındaki nüfusa oranını göstermektedir.

Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı: 64 yaşın üzerindeki nüfusun (14-64) yaş arasındaki nüfusa oranını ifade etmektedir.

Genç Nüfus Bağımlılık Oranı: 15 yaşın altındaki nüfusun (14-64) yaş arasındaki nüfusa oranını ifade etmektedir.

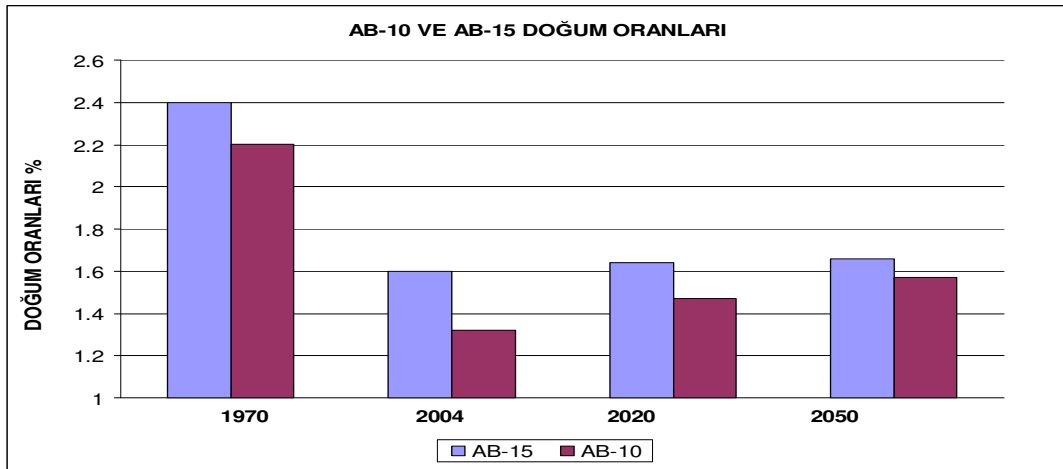
Bu tanımlar çalışma çağındaki nüfusun (15-64) yaş arası nüfus olarak ifade edilmesine dayanmaktadır (World Development Indicators, 2006).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin, yaptığı çalışmalarda, yaşlanmanın hız kazanması sonucu gelecek 50 yılda OECD ülkelerinde emekli olanların sayısının gittikçe artacağını ve genel nüfus bağımlılık oranının 2050 yılında 2000 yılına göre yaklaşık iki katına çıkarak

% 38'den % 70'e yükseleceğini göstermektedir. Avrupa genelinde ise aynı dönemde söz konusu oran % 75 seviyesine yükselecektir (OECD, 2005).

1.2. AB'de Demografik Dönüşüm Eğilimleri

Avrupa'da doğum oranlarının seviyesi düşüktür ve ömür boyu yaşam beklentisi her 10 yılda 1 yaş artmaktadır. 15-64 yaşındaki çalışan nüfusun 2050 yılına kadar 40 milyon azalması ve 65 yaş üstü nüfusun ise neredeyse aynı miktarda artması beklenmektedir. Avrupa'da ortalama yaşlı nüfus bağımlılık oranının 2000-2050 yılları arasında % 24'den % 51 seviyesine yükselmesi beklenmektedir. Söz konusu artışın anlamı, her 4 çalışan kişi 1 yaşlıya bakmaktayken, 2040 yılından sonra her 2 çalışan kişinin 1 yaşlıya bakmak zorunda olmasıdır. Bazı Avrupa ülkelerinde ise nüfus artış hızları negatif düzeyde bulunmaktadır (örneğin, İtalya, Slovenya). Grafik 1.1.'de Avrupa Birliği Üyesi 10 Ülke (AB-10) ve Avrupa Birliği Üyesi 15 Ülke (AB-15)'te ortalama doğum oranları gösterilmiştir. AB-10'da doğum oranları AB-15'e göre düşük düzeyde olmakla beraber AB-25 genel olarak değerlendirildiğinde gelişmekte olan ülkelere ve ABD'ye göre düşük düzeyde bulunmaktadır. Söz konusu durum, zaman içerisinde, AB-25'te doğum oranlarının çok yavaş artmasına rağmen 1970 yılına göre çok düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Yaşlanan nüfusun oranının doğum oranlarına göre daha fazla artması nüfusun zaman içerisinde gerilemesine neden olmaktadır (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006).

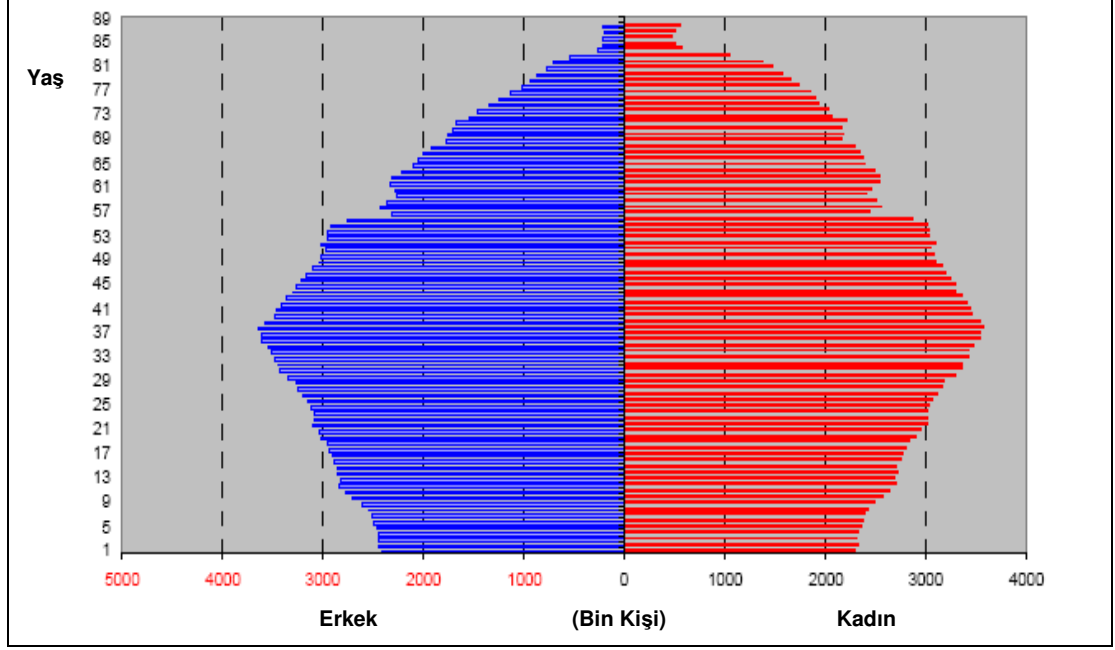
Grafik 1.1: AB-10 ve AB-15 Doğum Oranları

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

Küresel olarak bakıldığında, dünyada tıptaki gelişmeler, sağlık hizmetlerinin artırılması, bilinçli beslenme ve teknoloji sayesinde üretimin kol gücünden beyin gücüne yönelmesi ve çalışanları koruyan iş kanunlarının geliştirilmesi sonucu ortalama ömür süresi uzamaktadır (Bloom ve Canning, 2006). Gelişmiş ülkelerde ise diğer ülkelere göre ömür beklentisi daha fazladır. AB-15'te ortalama ömür beklentisi 2004 yılı istatistiklerine göre erkeklerde 76 yıl ve kadınlarda 81.7 yıl düzeyindedir. Sonradan katılan 10 ülkenin ortalama yaşam süresi erkeklerde ve kadınlarda sırasıyla 70.3 ve 78.4 yıl olmuştur. Yeni katılan 10 ülkenin ortalama yaşam süreleri ile AB-15 arasında fark bulunmasına rağmen AB-10'nun da yaş ortalamasının gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek olduğu söylenebilir. AB'deki 25 ülkenin ortalama beklenen ömürlerine baktığımızda ise erkeklerde 73.7 ve kadınlarda 80.4 olduğu görülmektedir.

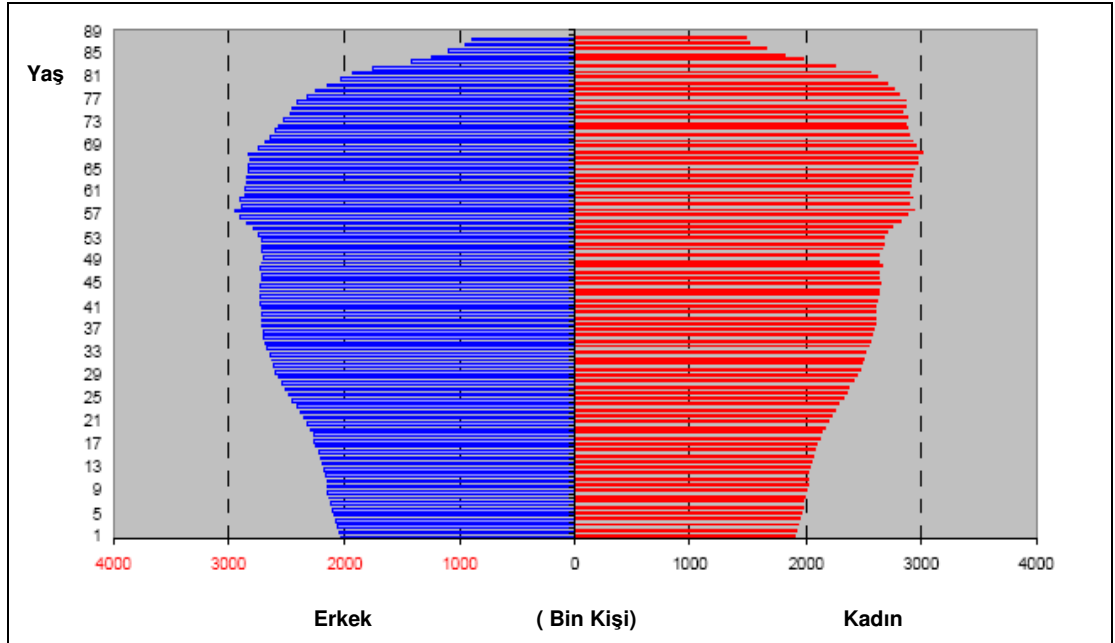
Ortalama ömür beklentisi 2050 yılında AB-25'te erkeklerde 80.5 yıla kadınlarda ise 85.6'ya çıkacak ve ortalama yaşam süreleri sırasıyla 6.8 ve 5.2 artacaktır. Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT) ve Avrupa Komisyonu'na göre, söz konusu durum önemli bir yaş artışını ifade etmektedir (Eurostat, 2005 ve Avrupa Komisyonu Raporu, 2006).

AB'ye yeni katılan 10 üye ülkede ise beklenen ömür artışının 2050 yılında mevcut duruma göre, yaklaşık 7.5 yıl olması beklenmektedir. AB-25'teki yaş ortalamasının en düşük olduğu 10 ülkeden 5'i AB-10 içerisinde yer almaktadır. Bunlar Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan ve Slovakya'dır. Söz konusu 5 ülkede, 2050 yılında yaş ortalamasındaki artışın yaklaşık 8.5 yıl olacağı öngörülmektedir. AB-10 ülkelerinin 2050 yılına kadar ortalama yaşam beklentisinin ise AB-15'e yaklaşacak olması, AB-10'un AB-25'e üye olmanın avantajlarını da kullanarak refah düzeylerini artıracak olduğunu göstermektedir. Grafik 1.2. ve Grafik 1.3.'te AB-25'in 2004-2050 yılları arasındaki yaş dağılımının nasıl değişeceği gösterilmiştir. Söz konusu durumda demografik dönüşümün çok hızlanacağı ve nüfus piramidinin yaşlı nüfus yönüne doğru kayacağı görülmektedir.

Grafik 1.2: 2004 Yılı AB-25 Yaş Grubu Dağılımı

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

Grafik 1.3: 2050 AB-25 Yaş Grubu Dağılımı

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

Tablo 1.4'te AB'deki nüfus bağımlılık oranları ile ilgili 2004 ve 2050 projeksiyonları sunulmuştur. AB-25'te genç nüfus bağımlılık oranında bir değişiklik olmayacağı ancak genel nüfus bağımlılık oranlarının ve yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının artış göstereceği tahmin edilmektedir. 2004 yılında 74 milyon olan genç nüfus (0-14 yaş), 2050 yılında 64 milyona gerileyecektir.

Aynı dönemde çalışma çağındaki nüfusun (15-64 yaş) da, 306 milyondan 259 milyona gerileyeceği tahmin edilmektedir. Söz konusu dönemde yaşlı nüfus (65 yaş ve üstü) ise 75 milyondan 133 milyona yükselecektir. Demografik dönüşümün etkisi en fazla yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının artmasında görülmektedir.

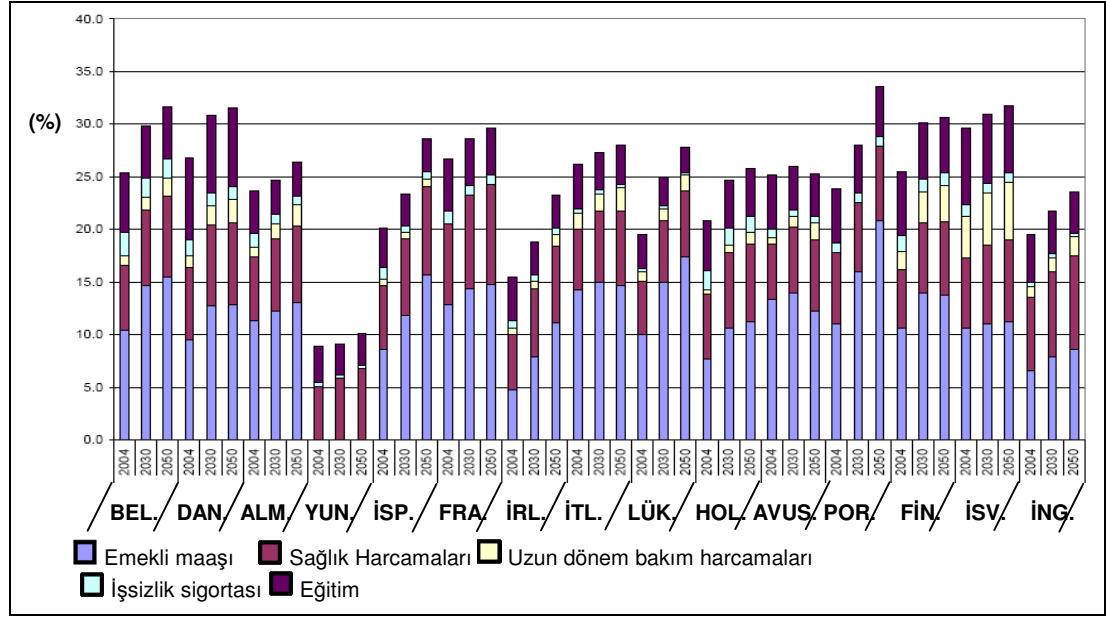
TABLO 1.4. AB-25 NÜFUS BAĞIMLILIK ORANLARI (2004-2050)

	2004			2050		
	Genel Nüfus Bağımlılık Oranı	Genç Nüfus Bağımlılık Oranı	Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı	Genel Nüfus Bağımlılık Oranı	Genç Nüfus Bağımlılık Oranı	Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı
Belçika	0.53	0.26	0.26	0.74	0.26	0.48
Danimarka	0.50	0.28	0.22	0.70	0.27	0.42
Almanya	0.49	0.22	0.27	0.73	0.21	0.52
Yunanistan	0.48	0.21	0.27	0.83	0.22	0.61
İspanya	0.46	0.21	0.24	0.87	0.22	0.66
Fransa	0.54	0.28	0.25	0.74	0.28	0.47
İrlanda	0.44	0.30	0.15	0.72	0.28	0.44
İtalya	0.50	0.21	0.29	0.83	0.21	0.62
Lüksemburg	0.67	0.33	0.33	0.50	0.25	0.25
Hollanda	0.48	0.27	0.21	0.67	0.26	0.41
Avusturya	0.47	0.24	0.24	0.74	0.21	0.53
Portekiz	0.48	0.23	0.25	0.82	0.24	0.58
Finlandiya	0.49	0.26	0.23	0.73	0.27	0.47
İsveç	0.53	0.28	0.26	0.70	0.28	0.42
İngiltere	0.52	0.28	0.24	0.70	0.25	0.45
Güney Kıbrıs	0.40	0.20	0.20	0.67	0.17	0.50
Çek Cumh.	0.42	0.22	0.19	0.78	0.22	0.56
Estonya	0.44	0.22	0.22	0.71	0.29	0.43
Macaristan	0.46	0.23	0.23	0.71	0.23	0.48
Litvanya	0.48	0.26	0.22	0.71	0.24	0.47
Letonya	0.50	0.25	0.25	0.73	0.27	0.45
Malta	0.67	0.33	0.33	0.67	0.33	0.33
Polonya	0.43	0.25	0.19	0.74	0.23	0.51
Slovakya	0.39	0.24	0.16	0.74	0.22	0.52
Slovenya	0.43	0.21	0.21	0.73	0.18	0.55
AB-25	0.49	0.24	0.25	0.75	0.24	0.51
AB-15	0.50	0.24	0.26	0.75	0.24	0.52
AB-10	0.43	0.24	0.20	0.73	0.23	0.51

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

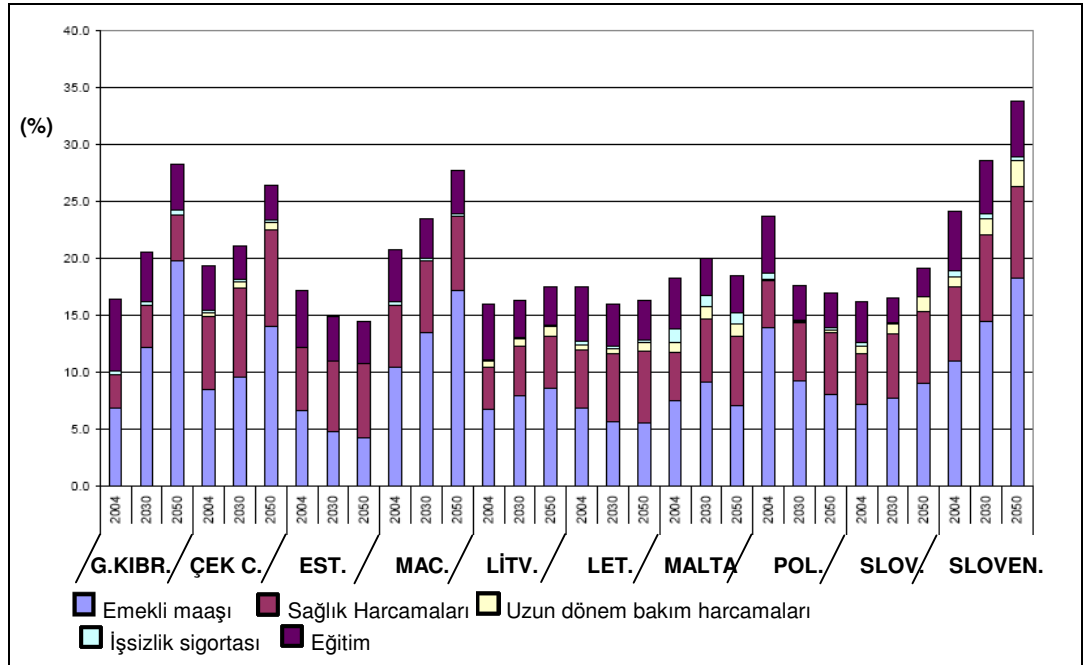
Yaşlanmanın artmasının etkisi sonucu yaş grupları arasındaki harcamaların yönü değişecektir. Grafik 1.4. ve Grafik 1.5.'te görüldüğü gibi emekli maaşı alan kişi sayısının artmasıyla birlikte emekli maaş ödemeleri artacak, yaşlılık sonucu sağlık harcamaları ve uzun dönem bakım

harcamaları da artış kaydedecektir. Çalışan kişi sayısının azalmasıyla birlikte işsizlik sigortası harcamaları da azalacaktır.

Grafik 1.4: AB-15'te² Yaş ile İlgili Harcamalar (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nın %'si) (2004-2050)

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

Grafik 1.5: AB-10'da³ Yaş ile İlgili Harcamalar (GSYİH'nın %'si) (2004-2050)

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

² AB-15: Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Finlandiya, İsveç, İngiltere.

³ AB-10: Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya.

1.3. Türkiye’de Demografik Dönüşüm Eğilimleri

Türkiye nüfus artış hızı 1950 yılında yıllık % 2.7 iken 2004 yılında % 1.4 düzeyine gerilemiştir. 2050 yılında ise nüfus artış hızı sıfır düzeyine gerileyecektir (DİE, 2005). Doğum oranlarındaki düşüş, yaş kompozisyonunu ciddi bir şekilde değiştirmektedir. Doğum oranları 1950-1955’te 1000’de 69 iken 2004 yılında ‰ 19 düzeyine gerilemiştir. Diğer taraftan Türkiye’nin toplam nüfusunun 2050’den sonra 97 milyona yükselerek tepe noktasına ulaşacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2004).

Tablo 1.5.’te Türkiye’nin 1965-2004 yılları arasındaki demografik verileri sunulmaktadır. Nüfus artış hızı, doğurganlık oranlarının azalmasının etkisiyle zaman içerisinde % 2.52 seviyesinden % 1.35 seviyesine gerilemiştir. Beklenen ömür ise ciddi bir artış göstererek 54.9 yıldan 70.7 yıla çıkmıştır. Kadın başına doğurganlık hızının zaman içerisinde azalmasına rağmen 2004 yılı itibariyle 2.22 olan seviyesiyle doğal değiştirme oranı 2.1’in üstünde olması dikkat çekmektedir.

TABLO 1.5. TÜRKİYE’NİN DEMOGRAFİK GÖSTERGELERİ (1965-2004)

	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Doğum Hızı (‰)	Ölüm Hızı (‰)	Bebek Ölüm Hızı (‰)	Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk)	Beklenen Ömür
1965-1970	2.52	30.0	13.5	158.0	5.31	54.9
1970-1975	2.50	34.5	11.6	140.4	4.46	57.9
1975-1980	2.06	32.2	10.0	110.8	4.33	61.2
1980-1985	2.49	30.8	9.0	83.0	4.05	63.0
1985-1990	2.17	29.9	7.8	65.2	3.76	65.6
2000	1.47	20.2	6.3	30.2	2.28	70.1
2001	1.44	19.9	6.3	29.4	2.26	70.2
2002	1.41	19.7	6.3	28.5	2.25	70.4
2003	1.38	19.5	6.3	27.7	2.23	70.5
2004	1.35	19.2	6.4	26.9	2.22	70.7

Kaynak: DPT, 2004

Türkiye'nin 1950-2004 yılları arasında nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ise Tablo 1.6.'da sunulmaktadır. 1950-1975 yılları arasında yüksek nüfus artışının etkisiyle genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının yükseldiği ancak genç nüfus oranının 1975-2004 yılları arasında düşme kaydettiği görülmektedir. 15-64 yaş arasındaki nüfus, 1950-2004 döneminde yavaşça artarak % 58 seviyesinden % 65'e yükselmiştir. 1950-2004 yılları arasında 65 yaş ve üstünü gösteren yaşlı nüfus ise az miktarda artarak % 3.3'ten % 5.7 seviyesine yükselmiştir.

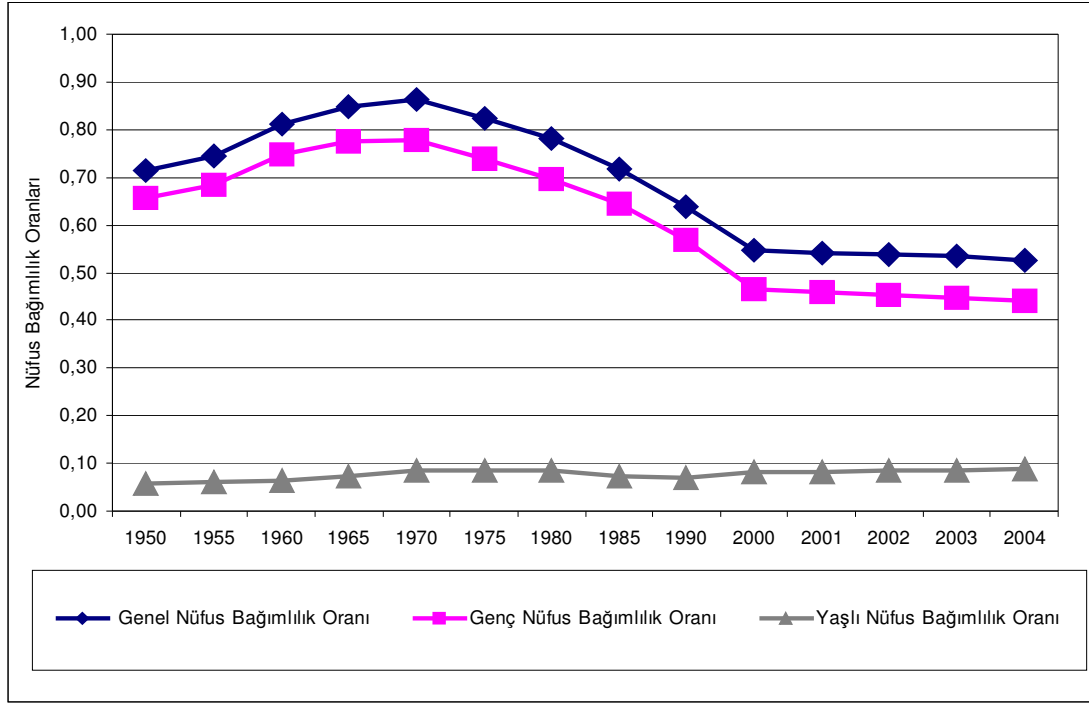
TABLO 1.6. TÜRKİYE'DE NÜFUS VE YAŞ GRUBUNUN DAĞILIMI (1950-2004)

Yıllar	Toplam (Milyon)	YÜZDE		
		(0-14)	(15-64)	(65+)
1950	20,947	38.3	58.3	3.3
1955	24,064	39.2	57.2	3.4
1960	27,754	41.2	55.1	3.5
1965	31,391	41.9	54.0	4.0
1970	35,605	41.8	53.7	4.5
1975	40,347	40.5	54.7	4.6
1980	44,736	39.0	55.9	4.7
1985	50,664	37.5	58.1	4.2
1990	56,473	34.5	60.7	4.3
2000	67,420	30.0	64.7	5.4
2001	68,407	29.7	64.8	5.4
2002	69,388	29.5	65.0	5.5
2003	70,363	29.2	65.2	5.6
2004	71,332	28.8	65.5	5.7

Kaynak: DPT, 2004

Yaş gruplarındaki değişimin iş gücü piyasalarına nasıl yansıtılacağını ise nüfus bağımlılık oranları ifade etmektedir. Şekil 1.2.'de Türkiye'nin 1950-2004 yılları arası nüfus bağımlılık oranları gösterilmektedir. 1950'den 1970'e kadar genel ve genç nüfus bağımlılık oranları, nüfus artış hızının fazla olmasının etkisiyle yüksek düzeyde seyretmiştir. 1970'lerden sonra söz konusu oranlar, nüfus artış hızının yüksek düzeyini korumasına rağmen 2000 yılına kadar zaman içerisinde yavaşlamıştır. 2000'li yıllarda ise nüfus bağımlılık oranları artış hızının düşmesiyle, genel ve genç nüfus bağımlılık oranları istikrarlı bir seyir izlemeye başlamıştır. 1950-2004 yılları arasında

yaşlı nüfus bağımlılık oranı ise çok yavaş artarak % 6 oranından % 9 oranına yükselmiştir.

Şekil 1.2: Türkiye Nüfus Bağımlılık Oranları 1950-2004

Kaynak: DPT, 2004

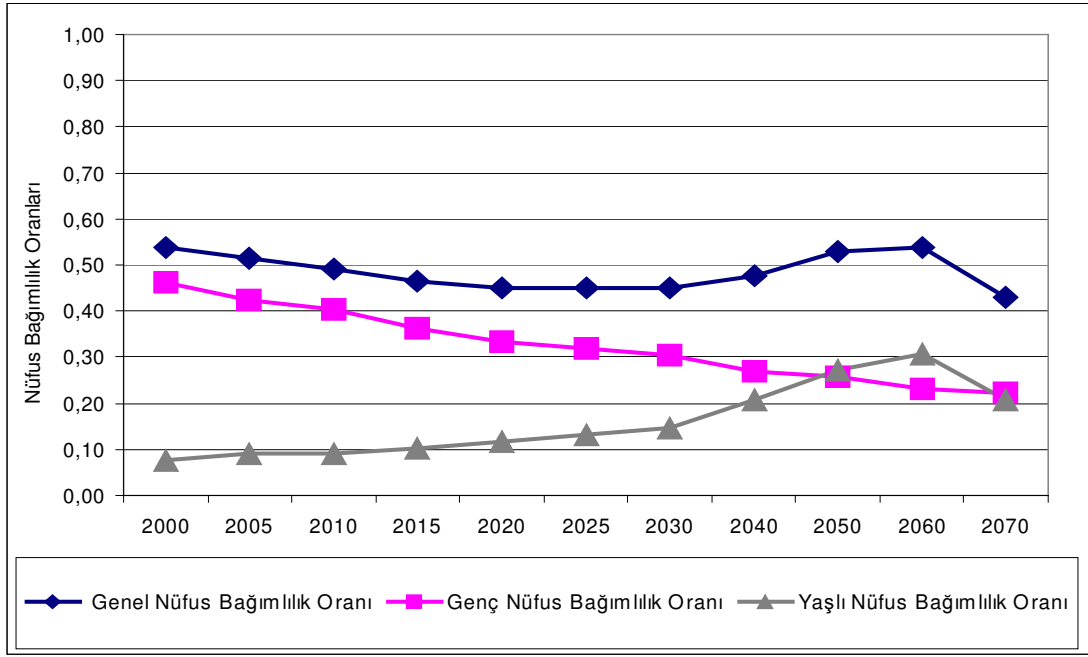
Geçmiş dönemde, Türkiye'nin demografik dönüşümünün yönü gösterildikten sonra Tablo 1.7.'de Türkiye'nin 2000-2070 arası nüfus projeksiyonları ve nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı sunulmuştur. Türkiye'nin yüksek oranda genç nüfusa sahip olduğu ve Türkiye'de 0-14 yaş arasındaki grubun toplam nüfus içindeki payının % 30 olduğu öngörülmektedir. Söz konusu oranın 2000 yılından 2070 yılına kadar yaklaşık yarısına gerileyeceği tahmin edilmektedir. 15-64 yaş arasındaki grubun toplam nüfus içindeki oranında ciddi bir değişiklik olmayacağı, aynı dönemde % 65 olan düzeyinden % 63'e ineceği öngörülmektedir. En büyük değişiklik ise yaşlı nüfus sayılan 65 yaş ve üstündeki grubun 2000 yılındaki toplam nüfus içindeki payının % 5 düzeyinden % 23 seviyesine yükselmesi olacaktır. Söz konusu durum, yaşlı nüfus bağımlılık oranının artmasında etkili olmaktadır.

TABLO 1.7. TÜRKİYE'DE NÜFUS VE YAŞ GRUBUNUN DAĞILIMININ PROJEKSİYONLARI (2000-2070)

Yıllar	Toplam (Milyon)	YÜZDE		
		(0-14)	(15-64)	(65+)
2000	67,420	30	65	5
2005	72,295	28	66	6
2010	77,004	27	67	6
2015	81,334	25	69	7
2020	85,392	23	69	8
2025	89,156	22	69	9
2030	92,238	21	69	10
2040	96,222	18	67	14
2050	97,299	17	66	18
2060	95,990	15	65	20
2070	93,292	14	63	23

Kaynak: DPT, 2004

Yaş gruplarının toplam nüfusa oranları, Türkiye'de gelecekteki demografik dönüşümün yönünü göstermektedir. Diğer taraftan söz konusu değişimin nüfus bağımlılık oranlarına yansımaları ile ilgili projeksiyonlar Şekil 1.3.'te gösterilmektedir. 2000 yılından 2025 yılına kadar nüfus artış hızının yavaşlamasıyla, genç nüfusun oranının azalacağı ve genel nüfus bağımlılık oranları ve genç nüfus bağımlılık oranlarının gerileyeceği öngörülmektedir. 2025-2030 yılları arasında genel nüfus bağımlılık oranı sabit kalırken genç nüfus bağımlılık oranının arttığı ve yaşlı nüfus miktarının artmasıyla yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının yükseldiği görülmektedir. 2040-2070 yılları arasında nüfus bağımlılık oranları dalgalanacaktır. 2050 yılından sonra nüfus artış hızının negatif olmasıyla birlikte Avrupa'nın yaşadığı demografik dönüşümden kaynaklanan yaşlanma sorunuyla karşı karşıya gelinecektir. Ancak Avrupa'nın 2010 yılından sonra karşılaşacağı demografik dönüşümün Türkiye'de 2050'den sonra görülecek olması Türkiye'ye Avrupa'ya karşı insan kaynağı açısından avantaj sağlamakta olup bu konu ilerideki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir (Erzan ve diğerleri, 2004).

Şekil 1.3: Türkiye Nüfus Bağımlılık Oranları Projeksiyonları (2000-2070)

Kaynak: DPT, 2004

Türkiye’de 1950’lerden günümüze, sağlık koşullarının iyileştirilmesi, şehre göç ile birlikte çekirdek aile kavramının güçlenmesiyle çocuk sayısının azalması, kırsal kesimde yaşayan nüfus oranının azalması, eğitim düzeyinin yükselmesi gibi faktörler Türkiye’nin demografik dönüşümünde etkili olmuştur (Türkan, 2005). Gelecek ile ilgili projeksiyonlarda ise Türkiye’deki genç nüfusun azalıp yaşlı nüfusun artmasına rağmen Avrupa’daki yaşlanma oranının gerisinde kalacağı öngörülmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Akdeniz Üniversitesi’nin ortak çalışması sonucu, 2005 yılında Türkiye’nin Yaşlanma Haritası ile ilgili bir proje başlatılmıştır. Söz konusu projenin beş yıl sürmesi beklenmektedir. Anket uygulaması sonucu 60 yaşın üzerindeki 35 bin kişiyle görüşülerek Türkiye’nin demografik yapısının incelenmesi ve yaşlanmadaki bölgesel farklılıkların ortaya konulması planlanmaktadır (Ntvmsnbc, 2005).

1.4. Tez Çalışmasının Tanımlanması

Yukarıdaki tartışmadan demografik dönüşümün, değişik boyutlarda olmakla birlikte, tüm dünyayı, AB'yi ve Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde, dünyada, Avrupa'da ve Türkiye'de demografik dönüşümün eğilimleri incelenmiştir.

İkinci bölümde ise demografik dönüşüm eğilimlerinin yaratacağı düşünülen sorunları ve önerilen çözümleri özetleyeceğiz. Üçüncü bölümde de, bu çözümlerden biri olan göçün demografik dönüşüm sürecinin kendisinden etkilenip etkilenmediğini sınaama yoluyla iki olgu arasındaki ilişkiyi farklı bir bakış açısıyla irdelenmiş olacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ VE BU ETKİLERE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Demografik dönüşüm, düşük doğum ve ölüm oranlarının ülke nüfuslarını etkilemesi nedeniyle ülkelerin yaş grupları arasında farklılık yaratmaktadır. Söz konusu etkiler ekonomi üzerinde dolaylı ya da doğrudan etkiler doğurmaktadır (Bloom ve diğerleri, 2005). Bu etkilerin çoğu makroekonomik boyutta gerçekleşmektedir (McKibbin, 2006). Diğer taraftan, demografik dönüşümün makroekonomik etkileri ile ilgili yapılan ekonometrik analizlerde farklı sonuçlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Ülkelerin ve alınan örneklem grubunun çeşitliliği ekonometrik analizlerde farklılığa yol açabilmektedir. Örneğin, bazı çalışmalarda, demografik dönüşümün ekonomik büyümeye etkisi ile ilgili değerlendirmelerde kişi başına düşen GSYİH'nın, çalışma yaşındaki nüfusun göreceli sayısındaki değişimiyle pozitif, yaşlı nüfusun miktarının değişimiyle negatif korelasyonlu olduğu görülmektedir (Lee, 2003). Diğer taraftan Bloom ve diğerleri (2005)'nin yaptığı çalışmada, demografik dönüşüm ve ekonomik büyüme arasında net bir ilişkinin bulunmadığı ifade edilmiştir. Söz konusu ilişkinin bölgelere ve ülkelere göre farklılık gösterdiği ve net bir ilişkinin kurulamayacağı ifade edilmektedir.

Bu etkilerin ülkelerin koşullarına göre değiştiğinin, ekonometrik olmayan diğer çalışmalarda, demografik yapının ekonomi üzerindeki etkisinin yerleşim yerinin kurumsal ve siyasi yapısıyla sıkı ilişki içinde olduğu tekrar belirtilmektedir (Williamson, 2001; Lee ve Miller, 1997).

Tezin bu bölümünde demografik dönüşümün makroekonomik etkileri irdelenecek ve demografik dönüşümden kaynaklanması olası sorunlara önerilen çözümler tartışılacaktır. Bu etkiler şu şekilde sıralanabilir:

1. Finansal piyasalara,
2. Sağlık sistemine,
3. Sosyal güvenlik sistemine,
4. Tasarruf, harcamalar ve büyümeye,
5. Bütçeye,
6. İş gücü piyasasına etkileridir.

Bu etkiler aşağıda daha detaylı bir şekilde irdelenecektir.

2.1. Demografik Dönüşümün Etkileri

Bu bölümde demografik dönüşümün etkileri sıralanacaktır. Daha sonra bu etkilerle ilgili çözüm önerileri sunulacaktır.

2.1.1. Finansal Piyasalara Etkileri

Demografik dönüşüm finansal piyasalarda, gelecekte aktivitenin azalmasına ve içeriğin değişmesine neden olabilecektir. İleride emekli olacak kişi sayısının artmasıyla, gelirleri azalacak olan yaşlı nüfusun finansal piyasalardan çekilmesi veya yatırımlarını azaltması beklenmektedir. Diğer taraftan finansal piyasalarda yatırım yapan yaşlı nüfusun risk algılamasının değişerek daha güvenli yatırım araçlarına yatırım yapması beklenen diğer bir gelişmedir.

Piyasaların derinliği ve oynaklığı üzerindeki beklenen etkiler verilerle desteklenmektedir. Finansal piyasaların gelişmiş olduğu Amerika, Japonya ve Avrupa'da, menkul kıymetler piyasasının özellikle 1980'lerden sonra büyüdüğü görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında doğum oranlarının arttığı, çocuk patlamasının yaşandığı dönemde, yani 1946-1964 yılları arasında doğanlar, finansal piyasalardan 1980 sonrası menkul kıymet alımlarını artırmışlardır. Özellikle ABD'de 1980'den 2000'lere menkul kıymet borsasının 4 kat arttığı görülmektedir (IMF, 2004). Ancak, çocuk patlamasının arttığı dönemde doğan kişiler, 2010 yılından itibaren emekli olmaya

başlayacaklardır. Söz konusu kişilerin finans piyasalarında elde ettikleri birikimleri ve hisselerini satıp likiditeye çevirmek istemeleri durumunda borsada ciddi dalgalanmalar ve düşüşler yaşanabilecektir (Bergantino, 1998).

Diğer taraftan yaşlanma dolayısıyla, 60 yaşın üzerindeki emekli sayısının artmasının etkisiyle, emekli maaşlarının ve sağlık harcamalarının bütçe üzerinde yük oluşturmaya başlaması gündeme gelecektir. Bu durumda oluşacak yükün borçlanma ile finanse edilmesiyle birlikte dışlama etkisinin ortaya çıkması olasıdır. Bu durumun, özel yatırımlarda azalmaya yol açacağı ve borçların parasallaştırılmasıyla birlikte enflasyonist baskıya neden olabileceği değerlendirilmesi yapılabilir (Hayfavi ve Yazgan, 2003). Bu tartışma demografik dönüşümün finansal piyasalarda faizler üzerinde yaratabileceği olası birincil etkinin yanısıra birçok ikincil etkilerinin de oluşabileceğine işaret etmektedir.

AB'de demografik dönüşümün nüfusun demografik yapısından kaynaklanacak olan finansal piyasalara yeni talep yaratması beklenmektedir. Özellikle sosyal güvenlik ile ilgili emeklilik fonlarına ilginin artacağı beklenmektedir. Dolayısıyla geliştirilen ve geliştirilecek olan değişik sermaye piyasası araçlarının, hem gelişmekte olan piyasalarda hem de yükselen piyasalarda finansal derinliği arttırmaya yönelik olması beklenmektedir (Giovannini, 2003). Gelişmekte olan ülkelerde ise, yaşlanmanın etkileri gelişmiş ülkelere göre gecikmeli olarak görüleceğinden, söz konusu sorunlar gündeme gelmemiştir. Ancak gelişmiş ülkelerdeki demografik dönüşüm, finans piyasalarında portföy yönetimi ve yatırımcıların bilgilendirilmesi gibi alanlarda, dışarıdan kaynak sağlanmasını gündeme getirmiştir. Demografik dönüşüm sonucu gelecekte insan kaynağı açısından sıkıntı yaşayabilecek gelişmiş olan ülkeler, şimdiden, belirli alanlarda uzmanlaşmış gelişmekte olan ülkelere hizmet sektörü açısından yararlanmaktadırlar. Özellikle, gelişmiş ülkeler bilişim sektörü gibi konularda, destek hizmetlerini Hindistan'dan sağlamaktadırlar. Bu durum, gelişmiş ülkelerin ülkelerinde işçi çalıştırmadan, hizmetleri ucuza almalarını ve saat farkından dolayı zamandan kazanmalarını sağlamaktadır. Böylece hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önemli kazançlar elde edilmektedir (Gujral, 2003).

2.1.2. Sağlık Sistemine Etkisi

Hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerde yaşlıların nüfus içindeki oranlarındaki artış sağlık harcamalarını artırmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde 65 yaşın üzerindeki nüfus 65 yaş altına göre 3 ile 5 kat arası daha fazla sağlık harcamasına neden olmaktadır. Diğer şeyler aynı iken yaşlı insan sayısındaki artış sağlık harcamalarının artması demektir (Heller, 2003).

Gelişmiş ülkelere bakıldığında, demografik faktörlerin sağlık harcamalarını 2000-2050 arasında GSYİH'nin % 2-3'si oranında artıracığı öngörülmektedir (OECD, 2001; Avrupa Komisyonu Raporu, Aralık 2001). 1960'larda başlayan sağlık harcamalarındaki artış eğiliminin, gelecekte de etkili olacağı beklenmektedir. Dünyada sağlık harcamaları yıllık bazda 1960'tan beri ortalama % 2.5 artmaktadır ve reel GSYİH'den daha fazla artış göstermiştir. GSYİH'nin ne kadar kısmının sağlık harcamaları için ayrılacağı ve ne kadarının finanse edileceğiyle ilgili bütçe kısıtı bulunduğunu unutmamak gerekir (IMF, 2004).

2.1.3. Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi

Yaşlıların finansmanında sosyal güvenlik sistemi önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa'da sosyal güvenlik sisteminin büyük bir kısmı yaşlıların gelirin ayrılmasıdır. ABD'de ise söz konusu oran daha düşüktür (Mackenzie, 2002). AB-25'te 2004 yılı itibarıyla yaşlılar için ayrılan sosyal güvenlik harcamaları GSYİH'nin % 10.6'sı iken bu oranın 2050 yılında GSYİH'nin yaklaşık % 12.9'una ulaşması beklenmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006). ABD'de ise söz konusu oran 2001'de % 4 civarında iken 2030 yılında % 5.5 rakamına ulaşması öngörülmektedir (Crippen, 2001).

Ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin çoğu, "yararlanana ödetme" sistemine dayanmaktadır. Söz konusu sistemde emeklilik ücreti çalışılan toplam yıl ve son yıllarda elde edilen gelirin değerlendirilmesiyle ölçülmektedir. Cari dönem sosyal güvenlik harcamaları o dönemde elde edilen gelirlerle finanse edilmekte ve ücretten kesilen gelir vergileri büyük bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemindeki sorunlar, yaşlanma yerine yapısal sorunlardan etkilenmektedir.

2.1.4. Tasarruf, Harcamalar ve Büyüme Etkisi

Demografik dönüşüm ile tasarruf arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (IMF, 2004). Tasarrufla ilgili olarak, Modigliani'nin 1953 yılında oluşturduğu yaşam boyu hipotezine göre, insanlar tüketimlerini ömürleri boyunca istikrarlı bir şekilde yapmaya çalışırlar. Eğer elde ettikleri gelir düzeyi düşükse tasarruf oranı az, gelir düzeyi yüksekse tasarruf oranı fazla olur. Bu durumda genç insanlar net borçlanıcı, yaşlılar ise gelirlerinin en yüksek noktasında net tasarruf edici durumunda olmaktadır. Bebek patlamasının yaşandığı ikinci dünya savaşından sonra doğanların, 2010 yılından sonra emekli olmaya başlaması, tasarrufların nakde çevrilmesiyle azalma kaydedebilecektir (Engen ve diğerleri 2004).

Devlet harcamaları, ülkelerin demografik süreçlerine göre artış göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde demografik dönüşümün hızlı olması dolayısıyla en çok sağlık harcamaları ve yaşlıların uzun dönemli harcamalarında artış beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu süreç gelecekte yaşanacağı için ekonomi gündeminde yer almamaktadır (Sellon, 2004). Harcamalar içindeki en büyük kalemi sosyal güvenlik harcamaları oluşturmaktadır. Demografik dönüşüm sonucu çalışanların sayısı azaldıkça ve emekli olanların sayısı arttıkça sosyal güvenlik harcamaları artış göstermektedir (Jimeno ve diğerleri, 2006).

Demografik dönüşüm, büyüme üzerinde negatif etkide bulunmaktadır. İşgücündeki azalma ve verimlilik oranlarındaki düşüş büyümenin gerilemesine neden olmaktadır (Costello, 2005). Demografik dönüşümün hızlı olduğu Avrupa ve Japonya'da büyüme oranlarının 2000 yılından 2050 yılına gerileme kaydetmesi beklenmektedir. Söz konusu dönemde potansiyel büyüme oranının Avrupa'da % 2 seviyesinden % 1'e, Japonya'da % 1.8'den % 0.6 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Diğer taraftan demografik dönüşümün Japonya ve Avrupa'ya göre daha yavaş olduğu ABD'de ise büyümenin % 3 seviyelerinden % 2.5'e gerilemesi öngörülmektedir. Aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerde ise büyümede artış beklenmektedir.

2.1.5. Bütçeye Etkisi

Demografik dönüşümün sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarını artırması ve tasarrufları düşürmesiyle birlikte, bütçe üzerinde olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. Bütçe dengesinin bozulmasının yanısıra, borcun artması da beklenen olumsuz gelişmelerden biridir (Costello, 2005). Avrupa'da borç yükü yüksek olan İtalya ve Belçika'nın yanısıra bütçe açığı veren ülkeler olan Fransa, Almanya, Polonya ve Slovakya'nın bütçe disiplini açısından ciddi finansman sorunları yaşadığı görülmektedir. Özellikle İtalya ve Almanya'nın demografik dönüşümden daha fazla etkilendikleri görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal güvenlik ve sağlık harcamlarındaki artış demografik dönüşümden değil yapısal sorunlardan kaynaklandığı ifade edilmektedir.

2.1.6. İş Gücü Piyasalarına Etkisi

Demografik dönüşüm nedeniyle yaş grupları arasındaki denge bozulmaktadır. Doğum oranlarındaki düşüşün etkisiyle genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı azalmakta ve diğer taraftan yaşlı nüfusun oranı artmaktadır. Çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranının, emekli sayısındaki artış sonucu zaman içerisinde gerilemesiyle, iş gücü piyasasında istihdam kaybı yaşanmaktadır. Avrupa Birliği'nde 2050 yılında 2000 yılına göre çalışma çağındaki nüfusun 40 milyon gerilemesi beklenmektedir (Bogaert, 2003). Gelişmekte olan ülkelerde ise nüfus artış hızının yüksek olması dolayısıyla, gelecekte potansiyel çalışma çağındaki nüfus artış kaydetmektedir.

Bu çalışmada, demografik dönüşümün iş gücü piyasalarına yaratacağı olası olumsuz etkileri azaltmaya katkı yapması beklenen göç olgusu ve demografik dönüşümün ilişkisi tartışılacaktır. Takip eden bölümde demografik dönüşümün olası olumsuz etkilerine getirilen çözüm önerileri detaylandırılacak, ve böylece göç olgusu ile ilgili tartışmanın altyapısı tartışılacaktır.

2.2. Etkilerin Olumsuz Yönlerini Azaltmaya Yönelik Politikalar

Demografik dönüşüm sonucunda, ülkelerin nüfuslarının yaşlandığı ve doğum oranlarının düştüğü görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde, demografik dönüşüm, düşük ya da negatif büyüme oranlarına, çalışan nüfusun azalmasına ve yaşlı nüfusun toplum içindeki oranının artmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki demografik dönüşümün farklı boyutlarda olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere zengin kuzey ülkelerine göç artmaktadır (Holzmann, 2005). Diğer taraftan gelişmiş ülkeler demografik dönüşümün olumsuz etkilerini azaltmak için hem ulusal hem de uluslararası politikalar üretmeye çalışmaktadırlar. Bu politikaların neler olduğunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

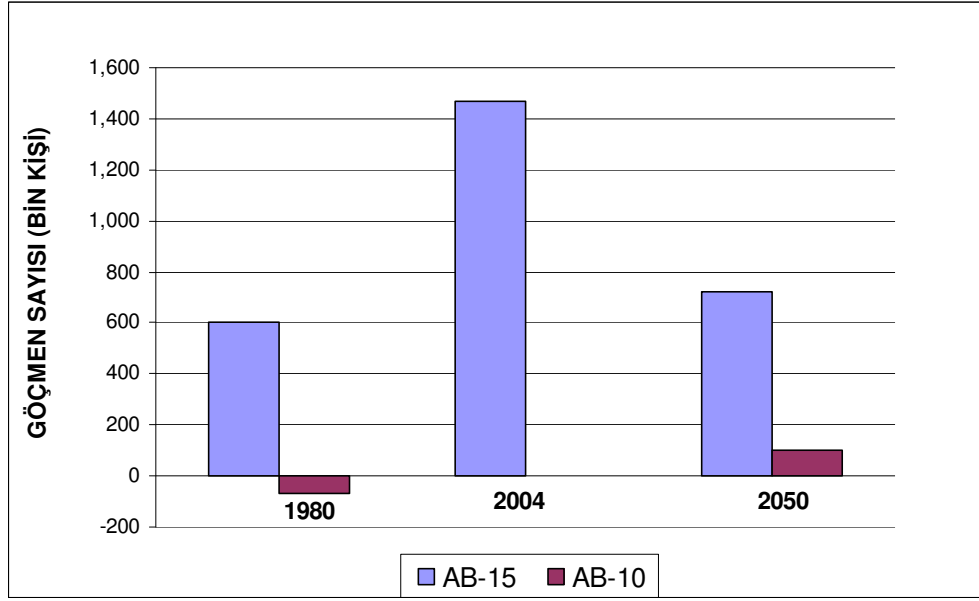
2.2.1. Göç

Demografik dönüşüm nedeniyle yaş grupları arasındaki denge bozulmaktadır. Doğum oranlarındaki düşüşün etkisiyle genç nüfusun toplam nüfusa oranı azalmakta ve çalışma çağındaki nüfus gerilemektedir. Gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olan göçün nedenlerinden biri azalan iş gücü kaybını telafi etmektir. Diğer bir deyişle, gelişmiş ülkeler, demografik dönüşüm sonucunda ortaya çıkan istihdam kaybına çözüm olarak gelişmekte olan ülkelere göçe izin vermeyi düşünmektedirler. Bu da göçün gelişmekte olan ülkelerin talebi sonucunda belirlenen bir olgu olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum, gelişmekte olan ülkeler açısından, işgücü talebinin göçe sebep olan çekici güçlerden biri olarak görülmesine imkan vermektedir. Ancak, göçün belirleyicileri arasında başka çekici güçler olduğu gibi birçok itici güç de bulunmaktadır. Örneğin, göç edilecek ülkedeki yüksek ücret düzeyi, yüksek yaşam standartları diğer çekici güçler arasında sayılabilirken, göçün başlangıç noktası olan ülkedeki ahlaki bozulma, siyasi sığınmaya sebep olabilecek siyasi gerginlikler, düşük gelir düzeyi, işsizlik ise itici güçler arasında sıralanabilirler. (Kirişçi, 2004; Plata ve diğerleri, 2003).

Gelişmiş ülkelerin göçmen kabul etmelerinin iş gücü arzına olumlu yansiyarak artırması beklenmektedir. AB'ye baktığımızda, AB-15 ülkeleri,

2004 yılında üye olan AB-10 ülkeleriyle (Malta ve Kıbrıs hariç) işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. Söz konusu yeni üye ülkeler için geçiş dönemi öngörülmüş ve ilk 2 yıl için serbest dolaşım engellenmiştir. 2 yılın sonunda ise, 2006'dan itibaren serbest dolaşım 3 yıl süreyle ertelenebilmektedir. 5 yılın sonunda ise yeni üye ülkelerin işçilerinin serbest dolaşımı 2 yıl süreyle daha uzatılabilmektedir. Ancak bu durumda AB-15 üyesi ülkelerin, AB-10'dan kaynaklanacak göçün, yerli iş gücü piyasalarını olumsuz etkileyeği ile ilgili net kanıtlar sunması gerekmektedir. Sonuç olarak yeni üye ülkelerin, işçilerin serbest işgücü dolaşımından yararlanmaları 7 yılı (2+3+2) bulacak ve etkin bir şekilde 2011'den sonra başlayacaktır. Ancak yeni katılan 10 ülkenin de yaşlanma sürecinde olmalarından dolayı, AB-25 içinde iş gücü arzına katkılarının çok fazla olmayacağı tahmin edilmektedir. AB-25'in birlik dışından alacağı göçmen sayısı ile ilgili tahminler Tablo 2.1.'de gösterilmektedir. Günümüzde AB-25'e olan net göç akımı yaklaşık 1.5 milyona yükselmiş ve toplam AB-25 nüfusunun % 0.3'üne ulaşmıştır. Günümüzde AB-10'a göç olmazken 2050 yılında yıllık net göç akım miktarının 100 bine yükselmesi beklenmektedir. 2015 yılında AB-25'e olan yıllık net göç miktarı 800 bine gerilerken 2050 yılında yaklaşık 850 bin düzeyine yükselecek ve toplam nüfusun % 0.2'sine ulaşacaktır (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006).

Gelişmiş ülkelerde demografik dönüşüm sonucu, 2050 yılına gelindiğinde iş gücü arzında ciddi bir azalma beklenmektedir. Bu durumda Japonya'da % 35, İtalya'da % 30 ve Almanya'da % 17 oranında iş gücünde azalma beklenmektedir. İfade edilen rakamlar, sözü geçen ülkelerde istihdam açığını kapamak için göç edenlerin rakamlarında ciddi artış beklenmesi gerekliliğine işaret etmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006).

Grafik 2.1: AB-10 ve AB-15'e Yıllık Net Göç Akım (2004-2050)

Kaynak: Avrupa Komisyonu Raporu, 2006

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile göç ilişkisinin tarihsel olarak bir geçmişinin bulunması ve 1960 sonrası başlamasının etkisiyle, Avrupa'nın gelecekte potansiyel göç açısından Türkiye'den göçmen alması ihtimalini artırmaktadır. Avrupa'nın 2010 yılından sonra istihdam edilen nüfusunda azalma beklenmesi ve Türkiye'nin bu potansiyeli karşılayacak genç nüfusa sahip bulunması önemli bir unsur olmaktadır. Avrupa'da genç nüfusun toplam nüfusa oranı % 15 düzeyinde iken Türkiye'de söz konusu oran % 29 düzeyinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bu durum, genç nüfusa sahip Türkiye'yi AB'deki demografik dönüşüm kaynaklı istihdam kaybına göç yoluyla çözüm olabilecek bir aday ülke konumuna getirmektedir. Bu tezin altında yatan hipotezlerden biri de bu kavramdır. Bu doğrultuda Türkiye'den göç edenlerle ilgili daha fazla bilgi aktarmak önem kazanmaktadır.

Türkiye'den 1960'lardan sonra en fazla gelişmiş ülkelere göç olmuştur. Özellikle Avrupa'da en çok göç alan Almanya'ya 1961-2001 yılları arasında 730 bin Türk vatandaşı göç etmiş ve aileleriyle birlikte 3 milyon kişiye yaklaşmıştır. Avrupa'daki toplam göçmen sayısı ise yaklaşık 3.8 milyon düzeyinde bulunmaktadır. Bunun yanısıra, Türkiye'den Avustralya'ya ve petrol gelirleri 1970'lerde büyük artış kaydeden Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine göç gerçekleşmiştir. 1990'ların ortasından itibaren ise Rusya ve

Türk Cumhuriyetler'iyle olan ticari ilişkilerin ve inşaat faaliyetlerinin artması sonucu göç devam etmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne 2030 yılına kadar olası göç tahminleri 500 bin ile 4 milyon arasında değişmektedir. Söz konusu tahminlerin en iyimser ve en kötümser senaryoyu yansıttığı ifade edilmiştir (Avrupa Komisyonu Raporu, Ekim 2004). Diğer taraftan Türkiye'de yapılan çalışmada ise, 2015 yılından sonra, Türkiye'den Avrupa Birliği'ne olan göçün 2.1-2.7 milyon arasında olacağı tahmin edilmektedir. Yapılan değerlendirmede, Avrupa Birliği'nin kötümser senaryo tahminlerinin gerçeği yansıtmadığı ifade edilmektedir (Erzan ve diğerleri, 2004).

Geçici Göç

Diğer taraftan göç yerine geçici göçün daha iyi bir çözüm yolu olduğunu ifade eden görüşler vardır (Winters, 2005). Göçmenlerin entegrasyonu ve nüfus yoğunluğunu değiştirmeleri, ayrıca ulusal güvenlik ile ilgili meselelerin ortaya çıkması geçici göç kavramını ortaya çıkarmıştır (Ruhs, 2006).

Demografi ile ilgili sorunları değerlendirmek üzere 20'ler Grubu Üye Ülkeleri⁴ (G-20) bünyesinde Demografi Topluluğu kurulmuştur. Gelişmiş olan ve yaşlanmakta olan ülkelerde göç kavramı ele alınarak ekonomik problemler için politikalar üretmek amaçlanmıştır. Gelişmiş ülkeler, yaşlanmakta olan nüfus nedeniyle mevcut iş gücü profilini korumak için belli oranda göçe ihtiyaç duymaktadırlar. Göçün diğer önlemlere göre daha sorunsuz olduğu fakat geçici göçün sürekli göç yerine daha etkili bir politika olacağı belirtilmiştir (Winters, 2005). Geçici göçün önemi şöyle sıralanmaktadır:

1) Gelişmekte olan ülkeler demografik dönüşüm geçirip hızla yaşlanmaktadırlar ve bunun aksine gelişmekte olan ülkelerde bu dönüşüm yavaş olup nüfus artmakta ve genç nüfusun miktarı büyümektedir. Söz konusu durumda göç bir çözüm oluşturmaktadır. Eğer gelişmiş ülkeler, 1995'teki iş gücündeki nüfus bağımlılık oranlarını korumak istiyorlarsa göç

⁴ ABD, Türkiye, Hindistan, Japonya, Brezilya, Rusya, Almanya, Arjantin, Fransa, Suudi Arabistan, Meksika, Güney Afrika, Güney Kore, İtalya, Çin, Kanada, Avustralya, Dünya Bankası ve IMF.

almaları zorunlu hale gelmiştir. Fakat göç tek başına çözüm olmayıp çözüm yollarından biridir. Göç ile ilgili sorunları azaltmak için geçici göçün daha uygun olabileceği vurgulanmaktadır. Eğer göç geçici olursa, politik ve ekonomik açıdan daha kolay yönetilebileceği ifade edilmektedir. Uzun vadede geçici göçün kalıcı göçe göre, ekonomik olarak esneklik sağlaması, sosyal ve kültürel entegrasyonda daha az sorun yaratması ve sosyal güvenlikle ilgili daha az maliyet yaratması beklenmektedir.

2) Geçici göç, göç veren ve alan ülke arasında karşılıklı bir ticaret anlaşması niteliğini taşımaktadır. Fakat bir ticaret anlaşmasından farklı olarak ulusal güvenlik ve ulusal kimlikle ilgili endişeleri de gündeme getirmektedir.

Göçmenlerin eğitim düzeyi ve kalifiye olmaları da önemli diğer bir unsurdur. Kalifiye göçmen, göç alan gelişmiş ülke açısından iş gücü talebini karşılamanın yanısıra verimliliği de artırmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülke açısından, kalifiye çalışanın göç etmesi, yetişmiş insan kaybı olması dolayısıyla, beyin göçüne ve ülkenin kaynaklarının yurt dışına transfer edilmesine yol açabilmektedir (Card, 2005).

Göç ve demografik dönüşüm arasındaki ilişki detaylı bir şekilde bir sonraki bölümde irdelenecektir.

2.2.2. Emeklilik Yaşının Artırılması

Demografik dönüşüm nedeniyle, iş gücü arzındaki azalmanın telafi edilmesi için ulusal politika olarak, emeklilik yaşının yükseltilmesi gündeme gelmektedir. Gelişmiş ülkelerden yaşlanmadan kaynaklanan sorunların gündemde olduğu AB'de, emeklilikte en yüksek sınır olan 65 yaşın yükseltilerek, 75'e kadar çıkarılması tartışılmaktadır (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006). Ama fiili durumda emeklilikte ortalama yaş 58-59 civarındadır. Fakat yaşlı nüfus bağımlılık oranında 2010 yılından sonra belirgin bir artış görüleceğinden, fiili emekli olma yaşının 65-66'ya kadar yükseltilmesi gerekmektedir. Genel nüfus bağımlılık oranını korumak için çalışma süresinin artırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesini destekleyici bir unsur olacaktır. Ancak çalışma süreleri uzadığında motivasyonun azaldığı ve yorgunluğun da

etkisiyle verimliliğin düştüğünün de göz önüne alınması gerekmektedir (IMF, 2004).

2.2.3. Doğurganlık Oranının Artırılması

Gelişmiş ülkelerde doğum oranlarının artırılması nüfus artış hızının korunması açısından gereklidir. Ancak evlilik oranlarının düştüğü ve kadın başına doğurganlık sayısının azaldığı bir ortamda nüfus yapısının ve temel kültürel yapının değiştirilmesi gibi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle doğum oranlarının artırılmasıyla ilgili politikanın 2050 yılına kadar etkisinin zayıf olması beklenmektedir (Avrupa Komisyonu Raporu, 2006). Doğum oranları, tarihi normal değerlerine dönse bile yaşlıların sayısının artmasıyla birlikte nüfus bağımlılık oranları yükselmektedir. Bu durumu düzeltmek için cari tasarrufun artırılması, iç ve dış yatırımların yükseltilmesi gerekmektedir. İç yatırım, özellikle beşeri sermayeye yatırım, verimliliği artıracak ve artan bağımlılık oranına rağmen tüketim seviyesinin korunması sağlanacaktır. İngiltere’de yapılan çalışmaya göre, emeklilik fonlarının karşılanması için verimlilik oranlarının yıllık % 0.8 artırılması gerekmektedir (Coleman, 2003). Doğum oranlarının artırılması birçok alt politikayla ilişkili olduğu için, uygulanması diğer politikalara göre daha uzun vadeli ve zordur.

2.2.4. Sağlık ve Emeklilik Sistemi Reformu

65 yaşın üzerindeki nüfusun artması sonucu, yaşlıların sağlık harcamalarında 65 yaş altındaki nüfusa göre 3-5 kat oranında artış göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ölümlerin çoğunun kanser ve kalp hastalıkları nedeniyle olması, bu hastalıkların tedavisine ayrılan bütçenin artmasına neden olmaktadır. Söz konusu hastalıkların önüne geçilmesi için sağlıklı bir toplum geliştirilmesi ve genç nüfusun sağlıklı olmaları için önlemler alınması gerekmektedir. Bunun için yaş gruplarının sağlık durumlarının düzenli kontrol edilmesi, yaşlanma uzmanlarının artırılması, halk sağlığı ve beslenme konularına daha fazla ağırlık verilmesi önerilmektedir (MMWR Weekly, 2003). Diğer taraftan sağlık hizmetlerinin maliyetleri azaltıcı diğer politikalar ise şöyle sıralanmaktadır;

a) Küresel bütçe kısıtı yaklaşımını uygulamak: İşgücü ve kullanılan ilaçlar konusunda düzenlemeler yapmak, sağlık hizmetlerini devletin temel sağlık hizmeti görevi olmasından çıkarıp özel sektöre doğru yönlendirmektir.

b) Üreticiler ve kullanıcılar için alternatif sağlık hizmetleri politikaları üretmek: Maliyetin paylaşılması kapsamında pratisyen hekimlerin aşırı talebi karşılamak için daha etkin kullanılması, yüksek maliyetli hastaneler yerine polikliniklerin artırılması, sağlık sigorta şirketleri arasında rekabeti artıracak önlemlerin alınmasını sağlamaktır (IMF, 2004).

Emekli Sistemi Reformu ise geniş kapsamlı ve karmaşık bir plan gerektirmektedir. Bu amaçla 10'lar Grubu Üye Ülkeleri⁵ (G-10), 1998 yılında, alınacak önlemleri açıklamışlardır. Buna göre;

- özel ve kamu emeklilik sistemlerinin finans piyasalarıyla bağlantılarını artırarak, emeklilik gelirlerinin yükseltilmesi,
- hükümetin emeklilik gelirlerini artıracak yeni finansal enstrümanları desteklemesi,
- denetleme ve düzenleme kurumlarının, risk yönetimi, şeffaflık, ve iyi yönetimi sağlayarak emeklilik fonlarının etkinliğini geliştirilmesi,
- emeklilik fonlarına vergi indirimlerinin sağlanması,
- emeklilik fonları sahiplerinin bilgilendirilmesi ve korunması önerilmektedir (OECD, Kasım 2005).

2.2.5. Mali Reform

Diğer taraftan, alternatif çözüm önerilerinden biri ise, yaşlanma arttıkça “yararlanana ödetme” sistemini finanse etmek için gelirlerin harcamalara eşitlenmesidir. Bunun için de ücretten alınan vergi oranları artırılarak emeklilik gelirinün ücrete bölünmesine eşit bir oran olarak belirlenmelidir. Birçok sanayileşmiş ülkede son 40 yılda gelir vergisi oranı kademeli olarak artırılmıştır. Söz konusu durumda, yatırımı artırarak tüketimin

⁵ Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD.

kısılması ile ilgili alınacak önlemler bir taraftan üretkenliği artırırken diğer taraftan çalışanlar üzerinde bir maliyet oluşturacaktır. Alınacak önlemlerden en olumsuz etkilenecek grup ise gelirleri düşük olan yaşlı kesim olmaktadır (Regling ve Costello, 2003).

Önerilen çözüm yollarından biri ise, ücretin sabit bir kısmı şeklinde belirlenmiş katkı paylarının ödendiği sistemin uygulanmasıdır. (Barr, 2003; Orszag ve Stiglitz, 1999; Samwick, 1998). Bu sistemin uygulanması durumunda klasik kamu sosyal güvenlik sistemlerinin karşılaştığı zorlukların görülmediği belirtmektedirler. Sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi, veya bireysel bazdaki ücret reformu, yeni bir program anlamına gelmektedir. Önceden belirlenmiş katkı paylı sistemin tasarruf oranlarını artırarak yaşlanmanın maliyetlerini azaltması mümkün olabilmektedir. Fakat tasarrufların artırılması örtülü bir şekilde amaçlanmalıdır.

Literatürde, mali reform için konvansiyonal ve parametrik reform ayrımı yapılmaktadır (IMF, 2004).

Konvansiyonal reform: Gelirlerin artırılması ve emeklilik ücretlerinin düşürülmesinin kombinasyonu şeklinde olmaktadır. Birçok ülkede gelir vergisi yüksek olduğundan 3 tür opsiyon kullanılmaktadır.

i) Normal emeklilik yaşının ertelenmesi yani emekli olabileceklerin isterlerse daha fazla çalışmalarının veya alternatif iş olanakları sağlanmasıdır. Söz konusu reformun başarılı olması için işveren davranışları ve uygulamalarında ve iş gücü piyasasında değişiklikler gereklidir.

ii) İlk yıl ödenen emeklilik ücretini, maaşlar yerine tüketici fiyatlarına endekslemek uygun olabilmektedir. İngiltere’de bu uygulanmıştır.

iii) Politik kararlılıkla birlikte yukarıdaki kararlar, eşitlik ilkesi de göz önüne alınarak, değişiklikler kademeli bir şekilde yapılmalıdır.

Parametrik reform: Kamu emeklilik sisteminin örtülü getirisini zaman içerisinde azaltmaktadır. Örtülü getiri, belli bir yaş grubundaki çalışanların ödedikleri gelir vergisinin toplam değerinin ve diğer ödeneklerden elde edilen

gelirlerin belli bir iskonto oranıyla hesaplanıp bekledikleri gelire indirgenmesiyle hesaplanmaktadır.

Parametrik reform, bireysel emeklilik ve özelleştirmeyi savunmaktadır. Ücretten kesilen vergilerle ve diğer katkılarla elde edilen gelir, finansal piyasalarda değerlendirilip biriken gelir olarak hesaplanmaktadır. İsteyen kişi eski emeklilik sistemini yeni sistemle değiştirebilmektedir.

Ayrıca parametrik reform, sosyal güvenlik sisteminde harcamalardaki artışı hesaplamak için ücretler yerine fiyat artışlarını baz almaktadır.

Bu bölümde, birçok öneri ve etki tartışılmasına rağmen, yapılan tez çalışması bunlardan biri olan göç üzerinde duracaktır. Demografik dönüşüm ve göçün daha önce başka hiçbir çalışma tarafından irdelenmeyen bir boyutu çalışılacaktır. Diğer etkilerin ayrı ayrı konular olması ve konunun çok geniş olması dolayısıyla, konular daraltılarak diğer bölümde demografik dönüşüm ve göç ilişkisine ağırlık verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM VE GÖÇ İLİŞKİSİNİN DETAYLI İRDELENMESİ

Bu bölümde, göçün belirleyicileriyle ilgili olarak diğer ülkelerde, bu konuda yapılan çalışmalar incelenecektir. Söz konusu yapılan çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda, Türkiye ile ilgili oluşturulacak modelde, demografik dönüşüm ve göçün ilişkisi irdelenecek ve hangi faktörlerin etkin olduğu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Demografik dönüşümün çözüm olmanın ötesinde bir sonucu yansıtması nedeniyle, göçle olan iletişimini irdelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Demografik dönüşüm ve göç ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, demografik dönüşümün iş gücü piyasalarını etkileyerek göç mekanizmasını harekete geçirdiği görülmektedir. Demografik dönüşüm sonucunda, bölgesel farklılıkların olduğu görülmekte olup çalışma koşullarının daha iyi ve daha fazla olduğu yerlere göç akımının yaşandığı anlaşılmaktadır (Plane, 2002). Amacımız göçün belirleyicileri arasına demografik dönüşümü eklemek olacağı için bu noktadan hareketle göç ile ilgili yapılmış çalışmaları tüm yönleriyle incelemekte fayda bulunmaktadır.

3.1. Göçün Belirleyicileri ile İlgili Literatür

Yapılan çalışmalar farklı ülkelerin tecrübelerini içermekte olup, göçün belirleyicilerini detaylı olarak irdelemektedir. Buradan hareketle incelenen çalışmaların Türkiye için oluşturulacak modele temel teşkil etmesi beklenmektedir.

Plane (1992)'in, ABD'yle ilgili yaptığı çalışmada, 1949-1987 dönemi incelenmiştir. Söz konusu çalışmada, demografik dönüşümün göç üzerindeki etkisi, farklı yaş gruplarındaki kişilerin belirli bir zaman aralığında göç etme eğilimleri ve belirli bölgelerdeki insanların toplu göç akımları incelenerek

analiz edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan iş gücü arzının iş gücü mobilitesinde önemli bir demografik etki olduğu da vurgulanmıştır.

Konunun kapsamını daraltmak açısından göçün bölgesel demografik değişimdeki rolü incelenmiştir. Demografik dönüşümün bölgesel göçte en önemli belirleyici olduğu düşünülmekte ve gelecekte göçün yönü hakkında projeksiyonlar yapılmasına olanak vereceği beklenmektedir. Söz konusu çalışmanın göçün diğer belirleyicilerinin başka çalışmalarla incelenerek genişletilebileceği vurgulanmıştır.

Yaş grupları ve göç arasındaki ilişki örnek verilerek incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak demografik dönüşümün, bölgesel tercihler yaratarak ve iş gücünün bölgeler arasında kaymasına neden olarak göçü artırdığı görülmüştür.

Plane (1992)'in çalışması daha önce yapılan göç ile ilgili genel çalışmalardan farklı olarak, daha çok bölgesel veya bölgeler arası etkiyi araştırmıştır. Sonuç olarak, göç edilecek yerler hakkında az şey bilindiği ve demografik etkinin belki göçün diğer belirleyicilerinden daha önemli olabileceği değerlendirilmesi yapılmaktadır. Gerek mikro ve gerekse makro boyutta göçü incelerken, yaş grupları ile göçün ilişkisine daha fazla vurgu yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bunu sağlamak için de göç ile ilgili ortak bir bakış açısının sağlanmasında fayda bulunduğu ifade edilmiştir. Plane (1992)'in öne sürdüğü bu savlar, demografik dönüşümün göçü istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediğini öne süren ve sınayan çalışmamızın da temelini oluşturmaktadır.

Milne (1993)'nin çalışmasında ise, iş çevrimleri ve ekonomik büyümenin göç üzerindeki etkisi üzerinde durulmaktadır. İş çevrimlerinin bölgesel ve ulusal olmak üzere net göç üzerinde etkisi bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu etkiler, Kanada'nın eyaletleri incelenerek anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, göçün ekonomik büyüme ile bağlantılı olan uzun dönem etkisi ve iş çevrimlerinin bölgesel ve ulusal boyutta göç ile olan ilişkisi incelenmiştir.

Elde edilen bulgular ise şöyle sıralanmıştır. Genelde iş çevrimleri ve göç arasında doğru ve pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Buhran ve kriz zamanlarında makro ekonomik değişkenlerden büyümenin gerilediği ve göçün azaldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan eyaletlerdeki seçim ve yerel hükümet krizi zamanlarında, dış göçün arttığı gözlemlenmiştir. Fakat dış göçün az olmasında ise, işsizlik sigortasının önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Göçün büyük krizlerde ise 1.5 yıla kadar yansıyan gecikmeli etkisinin olduğu ve bu etkinin 1970'lerdeki petrol krizi ve 1980'deki ekonomik daralma döneminde görüldüğü belirtilmiştir.

Söz konusu çalışmada, ekonomi büyüdükçe ülkeye olan göçün arttığı ve ekonomi küçüldükçe toplam göçün azaldığı tespit edilmiştir. Potansiyel büyümenin azalması durumunda çalışanların diğer bölgelerde iş bulmakla ilgili endişelerinin artmasından dolayı net göçün azaldığı belirtilmektedir. Diğer bir değerlendirme ise bölgesel iş çevrimlerinin ulusal iş çevrimlerine göre göçü daha fazla etkilediğinin anlaşılmasıdır. Bu noktadan hareketle Türkiye ile ilgili oluşturduğumuz modelde büyüme analize eklenmiş ve göç kararlarındaki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır.

Diğer bir çalışma ise Hare (1999)'in, Çin'deki 1994-95 yıllarını kapsayan Xiayi Bölgesi'nin Henan Eyaleti'nin verilerini inceleyerek, bireysel göç kararının dinamiklerini ölçtüğü analizdir. Özellikle mevcut iş gücü hareketlerini neyin belirlediğini tespit etmek için iç ve dış göçün belirleyicileri incelenmiştir. Geri göç ile ilgili olarak, kararlarda hanehalkı iş gücünün ve toprak ediniminin rol oynadığı değerlendirilmektedir. Göçmen sayılarının çok büyük olması ve yeterli istatistiğin bulunmaması dolayısıyla örneklem grubu kullanılmıştır.

Söz konusu çalışmanın sonucunda, Çin içindeki göç kararı ve geri dönüş kararı ile ilgili belirleyicilerin farklı olduğu tespit edilmiştir. Çin içindeki göçün iş gücü talebi tarafından belirlendiği görülmüştür. Diğer taraftan göç edilen yerde kalma süresinin ise hanehalkı davranışlarından etkilendiği ve hanehalkının kendi üretme kapasitesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Geri dönüş kararında, göç edilmeden önce yaşanan yerin çekme etkisinin görüldüğü belirtilmektedir.

Çin’de tarım sektörüyle uğraşan nüfusun çok fazla olması ve göç etme eğiliminin yüksek olması nedeniyle, göçü azaltmanın yollarından biri olarak devlet tarafından çiftçilere toprak verilmesi önerilmektedir. Mevcut yasalara göre, çalışanların iş izni almaları ve kayıt yaptıрма zorunluluğunun göçmenlerin durumunu daha zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Mevcut durumda, ilgili yasaların işlemediği düşünüldüğünde, göçmenlere izin ve kayıt yaptıрма olanağının sağlanmasının daha olumlu bir gelişme olacağı belirtilmektedir. Ayrıca tarım sektöründen tarım dışı sektöre çok yoğun talep olduğu ifade edilmekte ve bu amaçla, tarım dışı sektörlerin geliştirilmesinin önem kazanacağı vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, Çin’in çok büyük bir nüfusa sahip olması dolayısıyla iç göç etkisinin dikkate alındığı görülmüştür.

Ancak, nüfusu çok büyük olan ülkelerde hem iç hem dış göç değerlendirmeye katılırken, bizim yaptığımız tez çalışmasında Türkiye’nin göç kararlarında sadece dış göç kararlarının etkisine bakılmasının yeterli olacağı değerlendirilmiştir.

Davis ve diğerleri (2002)’nin çalışmasında ise, Meksika’da 1994-97 yılları arasında, kırsal alandan göç kararında bağlantıların etkisi incelenmiştir. Meksika’daki kırsal alandan göçün nelerden etkilendiği, kırsal kesimden kırsal kesime, kırsal kesimden şehre ve kırsal kesimden yurt dışına göçün hangi bağlantılar sağlanarak gerçekleştiği üzerinde durulmuştur. Meksika’daki hanehalkı verisi kullanılarak göç ile ilgili bağlantıların göç yeri seçimindeki etkisini inceleyen birçok hipotez sınanmıştır. Elde edilen bulgular ise şu şekilde sıralanmıştır:

- ABD’ye ve Meksika’da, tarım dışı sektöre göç eden göçmenlerin eğilimleri birbirine benzerken, Meksika’daki tarım sektöründe göç edenlerin daha düşük eğitilmiş olduğu ve diğerlerine göre çok izole yaşadıkları görülmüştür.

- Toplulaştırılmış verilerle yapılan değerlendirmelerde, ABD’deki göçmen bağlarının Meksika’daki göçmen bağlarına göre daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

- Göç ile ilgili karar, bağlantıların nasıl olduğuyla yakından ilgilidir. Göç edenlerin, göç edilen yerdeki kişilerle olan bağlantılarında, akrabalık-yakınlık derecesi arttıkça göç kararı daha da güçlenmektedir.
- Göç ile ilgili kararlarda bağlantıların bulunduğu yer göç edilecek yeri belirlemede etkin rol oynamaktadır.

Söz konusu çalışma, bağlantıların derecesinin göç kararında etkinlik derecesini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, daha ayrıntılı çalışmalardan biri ise Fotheringham ve diğerleri (2004)'nin çalışması olan, 1983-1997 yılları arasında, İngiltere ve Galler'deki bölgeler arası göçün belirleyicilerinin tespit edildiği çalışmadır. Uluslararası göçün tüm yönleriyle ilgili değerlendirmesi için yeterli veri olmaması dolayısıyla, İngiltere ve Galler'deki göç üzerinde durulduğu ifade edilmiştir. Oluşturulan modelde göçün belirleyicileri arasında ekonomik, sosyal ve coğrafi faktörlerin göç kararlarını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Ancak göç ile ilgili kararlarda başka faktörlerin de olduğu belirtilerek, oluşturulan modelle bütün sistemi açıklamanın güçlüğü ifade edilmiştir. Veri setinde, 98 farklı bölgeden toplanan veriler 139 değişken başlık altında incelenmiştir. Bu değişkenlerin sayısı son olarak 49 değişken olarak daraltılmıştır. Ekonomik verilerle ilgili değişkenlerin dış göçü açıklamakta anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer taraftan İngiltere ve Galler'in nüfus rakamlarının beklenenden daha istikrarlı çıktığı ifade edilmektedir. Geri kalmış bölgelerin göç nedeniyle nüfus azalmasının çok yüksek olmadığı görülmüştür. Ayrıca, geri kalmış bölgelerin ekonomik yönden kalkındırılması için alınan önlemlerin söz konusu bölgelerden göçü azalttığı vurgulanmaktadır. Söz konusu çalışmada kullanılan değişken sayısının fazla olması göçün daha geniş açıdan değerlendirmesini sağlamıştır. Benzer bir metodla Türkiye ile ilgili yaptığımız modelde değişken sayısı fazla tutularak göç ve demografik dönüşüm ilişkisi daha geniş bir perspektiften irdelenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'den göç ile ilgili yapılan en ayrıntılı çalışmalardan biri ise Erzan ve diğerleri (2004)'nin yaptığı çalışmadır. Söz konusu çalışmada,

1967-2001 yılları arasında Türkiye'den Almanya'ya olan göç incelenerek, Türkiye'den AB'ye 2015-2030 yılları arasında olası göç tahminleri yapılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan, Almanya'ya göç veren 19 ülkenin yanı sıra, Türkiye ekonomisine benzeyen Akdeniz ülkeleri olan İspanya, Portekiz, Yunanistan tecrübesi de dikkate alınmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Almanya'ya olan kendi göç tecrübesi de analizlere katılmıştır. Yapılan göç tahminleri sonucunda, özellikle Türkiye'nin Almanya'ya olan göç tecrübesi dikkate alındığında, Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda, bütün AB'ye, 2.1 milyon, üyeliğe kabul edilmemesi durumunda 2.7 milyon göç vereceği öngörülmektedir.

Ortaya çıkan paradoksal durum ise şöyle ifade edilmektedir. Türkiye'nin AB üyelik sürecini kaybetmesi durumunda AB'nin Türkiye'den daha fazla göç alacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu senaryonun üç nedenden dolayı gerçekçilik taşıdığı belirtilmiştir.

- i) Türkiye yüksek büyüme oranlarına geçmiş dönemlerde ulaşmış olsa da politik istikrar ve yabancı tasarruflar olmadan istikrarlı bir büyüme artışı sağlanamamaktadır. AB süreci ve kriterleri sağlanmadan ve AB üyesi olmadan, Türkiye'deki işsizlik düzeyiyle iyi bir büyüme performansının yakalanması makul görünmemektedir.
- ii) Başarısız bir AB süreci durumunda, sadece büyüme az ve işsizlik yüksek olmakla kalmayıp aynı zamanda göçün gelir ve işsizliğe duyarlılığının AB ülkelerine göre çok yüksek olması beklenmektedir.
- iii) AB vizesi ve iş gücü kısıtlamaları göçü durduramamaktadır. AB, Türkiye'den yıllık ortalama 35 bin kişilik net göç almaktadır.

Çalışmanın vardığı sonuçlardan biri ise, Türkiye'nin AB'ye üye olması ve serbest iş gücünün nimetlerinden yararlanması durumunda, Türkiye'den net göç miktarının, AB-15 üyeleri doğrultusunda olacağıdır.

Çalışmanın bir diğer değerlendirmesine göre, yaşlanan nüfus yapısıyla AB'nin, sıfır göç politikasını izlemesi mümkün gözükmemektedir. Mevcut sıkı

iş gücü kısıtlamalarına rağmen Türkiye'den AB'ye her yıl ortalama net 35 bin kişinin göç ettiği ifade edilmektedir. Korkulması gereken durumun, Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinin yavaşlaması veya tamamen askıya alınmasının olduğu belirtilmiştir. Bu durumun olası etkilerinin düşük büyüme ve artan işsizlik olacağı vurgulanmıştır. Politik etkisinin ise reform sürecinin yavaşlaması şeklinde olacağı belirtilmektedir. Bunların bileşkesi olarak, sonuçta yurtdışına olan göçün ciddi bir biçimde artış göstermesi beklenmektedir.

Bu tez çalışmasında, Erzan ve diğerleri (2004)'nin analizleri dikkate alınmış; büyüme, işsizlik, kişi başına gelir ve politik gelişmeleri yansıtan ahlaki bozulma ile ilgili değişkenler de, demografik dönüşüm ölçülerinin yanısıra modele eklenmiştir.

Aşağıdaki tablo 3.1.'de yukarıda bahsedilen çalışmalarda kullanılan göç ile ilgili modellerin bağımlı ve bağımsız değişkenleri ve bunların birbirleriyle etkileşimi özet şekilde gösterilmektedir. Bu tablonun amacı bir sonraki bölümde tartışılacak olan Türkiye göç modeline dahil edilmesi gerekli değişkenlerin literatürle tutarlı bir biçimde seçilmesine olanak vermektir.

TABLO 3.1. GÖÇ İLE İLGİLİ MODELLERİN DEĞİŞKENLERİ

ÇALIŞMA	DEĞİŞKENLER	ÜLKE VE YILLAR
Plane (1992)	Bağımlı değişken: Göçün Toplam Nüfusa Oranı Bağımsız Değişkenler: Yaş Grupları(+/-), İşgücü Mobilitesi (+/-), Bölgesel Farklılıklar (+/-)	ABD 1949-1987
Milne (1993)	Bağımlı Değişken: Göçün Toplam Nüfusa Oranı Bağımsız Değişkenler: Büyüme (+/-), İstihdam (+/-), İş Çevrimleri (+), Bölgesel Farklılıklar (+/-)	Kanada (1962-1990)
Hare (1999)	Bağımlı Değişken: Bireysel Göç Kararı Bağımsız Değişkenler: Yaş Grupları (+), Cinsiyet (Erkek) (+), Evlilik (-), Eğitim Düzeyi (-), Kişi Başına Üretim (-), Kişi Başına Düşen Arazi (-), Hanehalkı Başına Düşen Kadın Sayısı (+), Hanehalkı Başına Düşen Erkek Sayısı (-),Orta Gelir Düzeyli Şehir (-), Düşük Gelir Düzeyli Şehir (-)	Çin (1994-95)
Davis ve diğerleri (2002)	Bağımlı Değişken: Kırsal Alandan Göç Miktarı Bağımsız Değişkenler: 1) Bireysel Veriler: Yaş (+), Yaşın karesi (-), Eğitim (+/-), Eğitimin Karesi (-), 2) Hanehalkı Verileri: Cinsiyet (Erkek) (+), Konut sahipliği (+/-), Erkek Yaş Grubu (15-34) (+), Kadın Yaş Grubu (+), 59 Yaş Üstü Grup (+), Hanehalkı Kişi Sayısı (+/-),Hanehalkı Kişi Sayısı Karesi (+/-), Ekilebilir Tarım Arazisi (+),Ekilebilir Tarım Arazisi Karesi (-), Sulu Tarım Arazisi (+),Sulu Tarım Arazisi Karesi (-), 3) “Ejido” Verisi ⁶ : Kişi başına düşen ortak arazi (-), Suyu Olan Konut (+), 4) Yerleşim Verisi: Kuzey Yerleşim Yeri (+), 5) Göç Bağlantıları Verileri: ABD’de Bulunan Göç Bağlantıları (+), ABD’deki “Ejido” Bağlantıları, Meksika’daki “Ejido” Bağlantıları (-)	Meksika (1994-97)

⁶ Ejidos kavramı, hükümetin 1930-92 yılları arasında toprak reformu ile ilgilidir. Söz konusu yıllarda, toprak ve su kaynakları “ejido” adı verilen belli bir gruba veya üreticiye tahsis edilmiştir. Bu tahsisat belli yılları kapsamakta olup bu hakkı kullanan hanehalkına da “ejiditario” adı verilmiştir.

TABLO 3.1. DEVAMI

ÇALIŞMA	DEĞİŞKENLER	ÜLKE VE YILLAR
Fotheringham ve diğerleri (2004)	<p>Bağımlı Değişken: Göç Kararı</p> <p>Bağımsız Değişkenler:</p> <p>a) Ev kredisi Faiz Oranları(+/-), Büyüme Oranı (+/-), İşsizlik Oranı (+/-)</p> <p>b) Demografik Veriler:</p> <p>1-Üniversitelerin Bulunduğu Yerler (+/-), Üniversite Öğrencilerinin Nüfusu, Üniversiteye Gitmeyen Öğrencilerin Nüfusu, Londra Etkisi (+/-), Yoğun Yerleşim Yerlerine Yakınlık (+/-), Boşanma Oranları (+/-), Bekar Olan Nüfus (+/-), Dul Olan Nüfus (+/-)</p> <p>2-Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Veriler:</p> <p>Suç Oranları (+/-), Eğitim Seviyesi (+/-), Hanehalkı Geliri, Meslek (+/-) , Etnik Yapı (+/-)</p> <p>3-İşgücü İle İlgili Veriler:</p> <p>Yaş Gruplarına Bağlı İşsizlik Oranları (+/-), İstihdam Oranı (+/-), İşgücü Büyümesi (+/-), Şehir Dışından Uzak Çalışma Yerleri (+/-) , Sanayinin Yapısı (+/-)</p> <p>4-Konut ile İlgili Veriler:</p> <p>Konut fiyatları (+/-) , Konut Stokları (+/-) , Konutların Yapısı (+/-) , Konut Sahiplik Oranları (+/-),</p> <p>5-Çevre ile İlgili Veriler:</p> <p>Boş ve Ekili Alanlar (+/-), Nüfus Yoğunluğu (+/-), Şehirleşme Oranı (+/-), Ölüm Oranları (+/-), İklim Koşulları (+/-), Genel Fiziksel Yapı (+/-), Hava Kirliliği (+/-)</p>	İngiltere ve Galler (1983-1997)
Erzan ve diğerleri (2004)	<p>Bağımlı Değişken: Göç Akımının Türkiye Nüfusuna Oranı</p> <p>Bağımsız Değişken:</p> <p>Bir Yıl Önceki Göçmen Sayısı (+), İki Yıl Önceki Göçmen Sayısı (-), Almanya'da Kişi Başına Düşen Gelirin Türkiye'de Kişi Başına Düşen Gelire Oranı (+), Türkiye'de Kişi Başına Gelir (+),Almanya İstihdam Oranı (+),Türkiye İstihdam Oranı (-), Misafir İşçi Anlaşmaları (+), Serbest Dolaşım (+), (+) 1980 Askeri Müdahalesi (+), Bölücü Terör (+)</p>	Türkiye ve Almanya (1967-2001)

3.2. Türkiye ile İlgili Modelin Oluşturulması

Bu çalışmada, AB'deki demografik dönüşüm sürecinde göçe ihtiyacın artacağı bir dönemde, demografik dönüşümün kendisinin de göçe sebep olabileceği irdelenecektir. Bu hipotez, Türkiye'nin 1961-2001 döneminde büyük bir çoğunluğu Avrupa'ya olan göç tecrübesi dikkate alınarak, söz konusu dönemdeki Türkiye verileri kullanılarak sınanacaktır. Daha önce yapılan çalışmalarda (Plane, 2002), demografik dönüşümün yaş grupları ve bölgeler arasında değişim yaratarak göçe neden olduğu tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle Türkiye ile ilgili veriler kullanılarak, Türkiye'deki göçü belirleyen faktörler ve demografik dönüşümle arasındaki belirleyiciler de dikkate alınarak bu belirleyicilerin ne kadar etkili olduğu değerlendirilmeye çalışılacaktır. Dolayısıyla demografik dönüşümün göçü ne kadar açıkladığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu ilişkiyi ampirik olarak irdeleyerek, ileriye dönük göç ve demografik dönüşüm ile ilgili saptamalar yapılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'den göç akımının yoğun olarak yaşandığı ülkelere olan göç olgusunda nüfus bağımlılık oranları ve beklenen ömür gibi demografik değişkenlerin oynadığı rol dikkate alınarak analize eklenmişlerdir.

1961-2001 döneminde Türk işçilerinin yurtdışına göçlerini değerlendirirken söz konusu göçte hangi değişkenlerin etkin olduğu ve bu duruma bakılarak AB'ye gelecekte olası göçün belirleyicileri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu aşamada, göç miktarını tahmin etmenin zorluğu ve çeşitli kuruluşların çok farklı bulgular elde etmeleri de dikkate alınarak tartışmaya konu olabilecek bir sayı vermek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Burada, bu yaklaşım yerine demografik değişkenler ve göç arasındaki yönsel ilişkiyi belirleyebilmek ve bunun yanısıra göçü hangi değişkenlerin belirlediği ve özellikle demografik dönüşümden nasıl etkilendiği ile ilgili somut bulguları elde edebilmek analizin temel amacı olacaktır. Bu amaçla farklı bağımlı değişkenler ve bağımsız değişkenler seçilerek tahminler yapılmıştır. Türkler'in en fazla göç ettiği 12 ülke (Almanya, Fransa, Avusturya, Hollanda, Belçika, İsviçre, Avustralya, İngiltere, Libya, Suudi Arabistan, Irak, Rusya) seçilmiş olup bu ülkeler dışındakilere olan göç ihmal edilebilecek düzeyde bulunmaktadır. Bu 12 ülkenin önemli bir kısmının sanayileşmiş AB ülkeleri

olduğu görülmektedir. Tablo 3.2. ve Ek 3.'de görüleceği gibi toplam göçün çoğunun belirtilen sanayileşmiş AB ülkelerine olduğu anlaşılmaktadır.

**TABLO 3.2. TÜRKİYE İŞ KURUMU TARAFINDAN YURTDIŞINA YOLLANAN İŞÇİLER
(1961- 2001)**

Yıl	Almanya	Fransa	Avusturya	Hollanda	Belçika	İsviçre	Avusturya	Libya	S.Arabistan	Irak	Rusya	Diğer	Toplam
1961	1476	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1476
1962	11025	0	160	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11185
1963	23436	63	937	251	5605	36	0	0	0	0	0	0	30328
1964	54902	25	1434	2958	6651	193	0	0	0	0	0	13	66176
1965	45572	0	1973	2181	1661	122	0	0	0	0	0	11	51520
1966	32580	0	469	1208	0	153	0	0	0	0	0	0	34410
1967	7199	0	1043	48	0	215	0	215	0	0	0	135	8855
1968	41409	0	673	875	0	97	107	0	0	0	0	43	43204
1969	98142	191	973	3404	0	183	970	0	0	0	0	112	103975
1970	96936	9036	10622	4843	431	1598	1186	0	0	0	0	4923	129575
1971	65684	7897	4620	4853	583	1342	879	0	0	0	0	2584	88442
1972	65875	10610	4472	744	113	1312	640	0	0	0	0	1463	85229
1973	103793	17544	7083	1994	265	1109	886	0	0	0	0	3146	135820
1974	1228	10577	2501	1503	555	770	1138	1015	0	0	0	924	20211
1975	640	25	226	32	59	229	401	2121	251	0	0	435	4419
1976	2101	6	672	98	72	281	339	4098	1832	0	0	1059	10558
1977	2413	15	583	83	45	246	542	8582	4722	0	0	1853	19084
1978	1333	13	54	48	41	326	549	7726	5769	0	0	2993	18852
1979	933	11	23	40	27	406	407	9825	8522	0	0	3436	23630
1980	764	21	944	32	35	549	409	15090	5643	0	0	5016	28503
1981	274	6	184	31	13	379	321	30667	14379	10467	0	2032	58753
1982	75	9	12	2	2	163	125	26686	12325	8906	0	1083	49388
1983	43	4	7	4	2	209	181	23292	20238	7367	0	1123	52470
1984	17	0	2	5	3	69	145	16410	25985	2430	0	749	45815
1985	23	4	16	5	7	110	250	9680	35067	1612	0	579	47353
1986	17	3	52	12	0	137	391	8381	23771	2160	0	684	35608
1987	422	4	18	18	2	83	422	10986	27109	1725	0	18	40807
1988	85	0	34	0	0	96	372	13194	34645	3717	0	878	53021
1989	51	0	142	0	0	38	271	12608	32319	2549	932	1018	49928
1990	62	0	423	0	0	64	255	8606	33077	1274	1243	2703	47707
1991	49	0	315	0	0	66	308	4728	40782	6	4695	2071	53020
1992	1685	0	239	0	0	52	208	2432	46467	0	6708	2209	60000
1993	1999	0	82	0	0	32	166	2549	35826	0	21436	1154	63244
1994	2032	0	10	0	0	13	139	1869	13050	0	41837	2195	61145
1995	2246	0	16	0	0	18	248	1753	14529	0	35792	4881	59483
1996	2443	0	5	0	0	31	97	2063	5635	0	20460	9963	40697
1997	1800	0	0	0	0	0	21	1833	7657	0	13195	8815	33321
1998	1734	0	1	0	0	10	4	1032	6821	0	7426	8879	25907
1999	2350	25	1	2	1	5	11	698	5178	0	6786	2412	17475
2000	2135	87	1	1	1	1	4	385	1862	0	6740	2428	13645
2001	2437	202	5	2	1	1	5	238	4657	0	7600	5087	20235
Toplam	679420	56378	41027	25277	16175	10744	12397	228762	468118	42213	174850	89107	1844474

Kaynak: Türkiye İş Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu, Aydaş, 2002

Modelde Kullanılan Değişkenler: Türkiye için yapılacak bu analizde kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenler yukarıdaki bölümde detaylı olarak tartışılan diğer göç ile ilgili çalışmalar temel alınarak seçilmiştir. Bu doğrultuda aşağıda bu tezde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin daha önce kullanıldığı diğer kaynaklar sıralanmaktadır.

Alternatif Bağımlı Değişkenler:

1. Göç Akım: Türkiye'den yurtdışına giden göçmen sayısının akım miktarıdır (Plane, 2002).
2. Göç Akımın Toplam Akıma Oranı: Türkiye'den yurtdışına giden göçmen sayısının akım miktarının toplam akım miktarına oranıdır (Plane, 2002).
3. Göç Stok: Türkiye'den yurtdışına giden göçmen stok miktarıdır (Aydaş, 2002).
4. Göç Akımının/Türkiye Nüfusuna Oranı: Türkiye'den yurtdışına giden göçmen sayısının Türkiye'nin nüfusuna oranıdır (Erzan ve diğerleri, 2004).

Alternatif bağımsız değişkenler göç ile ilgili farklı bilgiler içermektedir. Örneğin, göç akım veya göç stok değerleri toplam miktarların açıklanmasına olanak verirken, bir ülkeye gerçekleşen göç akımının Türkiye'den gerçekleşen toplam göç akımına oranı göçün coğrafi kompozisyonunu, göç akımının Türkiye nüfusuna oranı ise iktisadi büyüklükler göz önüne alınarak göç miktarının incelenmesine olanak vermektedirler. Bu farklı bakış açılarının hipoteze bulunan yanıtı değiştirip değiştirmediğini sınamak ve sonuçların kuvvetini arttırmak amacıyla çalışmada bu dört alternatif bağımlı değişken kullanılmıştır.

Bağımsız Değişkenler⁷:

- Göç Edilen Ülkenin Ekonomik Koşulları ve Ülke ile Türkiye arasındaki Ekonomik İlişkiler:

⁷ Oluşturduğumuz modele, diğer incelenen modellerdeki değişkenlerden farklı olarak, Göç Edilen Ülke GSYİH Deflatör Enflasyon, Türkiye GSYİH Deflatör Enflasyon, GSYİH Büyüme Fark, İşsizlik Fark, Türkiye Ülke İhracat Toplam İhracat Oranı, Türkiye Ülke İthalat Toplam İthalat Oranı, Alternatif Nüfus Bağımlılık Oranları, Göç Edilen Ülke Beklenen Ömür, Türkiye Beklenen Ömür, Göç Stok Toplam Stok Oranı, İletişim ve Ahlakî Bozulma değişkenleri eklenmiştir.

1. Göç Edilen Ülke Büyüme Oranı: Göç edilen ülkenin yıllık GSYİH büyüme oranıdır (Fotheringham ve diğerleri, 2004; Erzan ve diğerleri, 2004).
 2. Göç Edilen Ülke GSYİH Deflatör Enflasyon: Göç edilen ülkenin yıllık GSYİH enflasyon oranıdır (World Development Indicators, 2006).
 3. Türkiye Ülke İhracat Toplam İhracat Oranı: Türkiye'den göç edilen ülkeye yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatına oranıdır (DPT, 2004).
 4. Türkiye Ülke İthalat Toplam İthalat Oranı: Türkiye'den göç edilen ülkeye yapılan ithalatın Türkiye'nin toplam ithalatına oranıdır (DPT, 2004).
 5. İşsizlik Göç Ülke: Göç edilen ülkenin yıllık işsizlik oranıdır (Erzan ve diğerleri, 2004).
- Göç Veren Ülkenin (Türkiye'nin) Ekonomik Koşulları:
 1. Türkiye Büyüme Oranı: Türkiye'nin yıllık GSYİH büyüme oranıdır (Milne, 1993, Fotheringham ve diğerleri 2004; Erzan ve diğerleri, 2004).
 2. Türkiye GSYİH Deflatör Enflasyon: Türkiye'nin yıllık enflasyon oranıdır (World Development Indicators, 2006).
 3. İşsizlik Türkiye: Türkiye'nin yıllık işsizlik oranıdır (Milne, 1993, Fotheringham ve diğerleri, 2004; Erzan ve diğerleri, 2004).
 - Göç Edilen ve Göç Verilen Ülkenin Ekonomik Koşulları Arasındaki Farklılıklar:
 1. GSYİH Büyüme Fark: Göç edilen ülke büyüme oranı - Türkiye büyüme oranı (World Development Indicators, 2006).
 2. İşsizlik Fark: Göç edilen ülke işsizlik oranı- Türkiye işsizlik oranı (World Development Indicators, 2006).

- Demografik Değişkenler:

1. Alternatif Nüfus Bağımlılık Oranları:

- *Genel Nüfus Bağımlılık Oranı: $(\frac{15 \text{ yaş altı nüfus} + 64 \text{ yaş üstü nüfus}}{(15-64) \text{ yaş arası nüfus}})$* (World Development Indicators, 2006).

- *Genç Nüfus Bağımlılık Oranı: $(\frac{15 \text{ yaş altı nüfus}}{(15-64) \text{ yaş arası nüfus}})$* (World Development Indicators, 2006).

- *Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı: $(\frac{64 \text{ yaş üstü nüfus}}{(15-64) \text{ yaş arası nüfus}})$* (World Development Indicators, 2006).

- *Genel Nüfus Bağımlılık Oran Farkı: Göç Edilen Ülke Genel Nüfus Bağımlılık Oranı - Türkiye Genel Nüfus Bağımlılık Oranı* (World Development Indicators, 2006).

- *Genç Nüfus Bağımlılık Oranı Farkı: Göç Edilen Ülke Genç Nüfus Bağımlılık Oranı - Türkiye Genç Nüfus Bağımlılık Oranı* (World Development Indicators, 2006).

- *Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı Farkı: Göç Edilen Ülke Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı - Türkiye Yaşlı Nüfus Bağımlılık Oranı* (World Development Indicators, 2006).

2. Beklenen Ömür:

- *Göç Edilen Ülke Beklenen Ömür: Göç edilen ülkede, doğumda ortalama yaşam beklentisidir* (World Development Indicators, 2006) .

- *Türkiye Beklenen Ömür: Türkiye'de doğumda ortalama yaşam beklentisidir* (World Development Indicators, 2006).

- Bağlantı (Networking) Etkileri - Geçmiş Göç Değerleri:
 1. Göç Stok Toplam Stok Oran: Türkiye'den göç edilen ülkeye göçmen stok miktarının toplam göçmen stok miktarına oranıdır (Aydaş, 2002).
 2. Göç Stok Toplam Stok Oran (t-1): Türkiye'den göç edilen ülkeye bir yıl önceki göçmen stok miktarının toplam göçmen stok miktarına oranıdır (Aydaş, 2002).
 3. Göç Stok (t-1): Türkiye'den yurtdışına giden bir yıl önceki göçmen stok miktarıdır (Aydaş, 2002) .
- Diğer:
 1. İletişim : Göç edilen ülkedeki her bin kişilik grubun haberleşme olanaklarını kullanım miktarını göstermektedir (World Development Indicators, 2006).
 2. Ahlaki Bozulma: Uluslararası Şeffaflık Kurumu tarafından hesaplanan ve göç edilen ülkelerin, kuralları uygulama alanlarındaki şeffaflıklarını gösteren endeksi ifade etmektedir (Transparency International, 2006).

3.3. Modelin Ayrıntılı Olarak Değerlendirilmesi

Göç akım, göç stok, göç akımın toplam akıma oranı ve göç akımın/Türkiye nüfusuna oranının bağımlı değişkenler olarak ele alındığı modelde bağımsız değişkenler olarak Türkiye ve göç edilen ülkelerin büyüme oranları, enflasyon oranları, işsizlik oranları, beklenen ömürleri, nüfus bağımlılık oranları, Türkiye'den göç stoku, göç akımı, göç akımının toplam akıma oranı, göç stokunun toplam stoka oranı, Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının toplam ihracata oranı, Türkiye'nin göç edilen ülkeye ithalatının toplam ithalatına oranı, ahlaki bozulma, iletişim olanakları ve tüm bağımsız değişkenlerin bir yıl önceki değerleri temel değişkenler olarak ele alınmıştır. Yapılan birçok regresyondan seçilen tahmin sonuçları tablolararak

irdelenmiş ve bunların yorumları aşağıdaki şekilde yapılmıştır.⁸

TABLO 3.3. TEMEL DEĞİŞKENLER REGRESYON SONUÇLARI

	1. REGRESYON GÖÇAKIM	2. REGRESYON GÖÇAKIM	3. REGRESYON GÖÇAKIM TOPLAM AKIM ORAN	4. REGRESYON GÖÇAKIM TOPLAM AKIM ORAN
Sabit Katsayı	-39552.59 (-0.96)	-85041.81** (-2.15)	-0.1500 (-0.37)	-0.0471 (-0.12)
GSYİH Büyüme Fark	33.2822 (0.30)	19.0474 (0.18)	0.0016 (1.47)	0.0013 (1.34)
İşsizlik Fark	45.5829 (0.15)	253.0252 (0.89)	0.0051* (1.70)	0.0058** (2.10)
Göç Edilen Ülke Genel Nüfus Bağımlılık Oranı	73370.15*** (3.01)	74191.6*** (3.26)	0.9120*** (3.76)	0.6241*** (2.72)
Göç Edilen Ülke Beklenen Ömür	58.3315 (0.14)	848.5163** (2.00)	-0.0034 (-0.82)	-0.0042 (-1.07)
Göç Stok (t-1)	-	-0.1134*** (-5.54)	-	-
Göç Stok Toplam Stok Oran (t-1)	-	-	-	0.8410*** (5.96)
R ²	0.0126	0.0250	0.0039	0.0804
Gözlem Sayısı	223	223	223	223
Ülke Sayısı	9	9	9	9
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.3'teki birinci regresyonda, yurtdışına giden ve yıllık akım olarak değerlendirilen Türkiye'nin göç miktarını gösteren göç akım miktarı bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve bağımsız değişkenler olarak 12 ülkenin (Almanya, Fransa, Avusturya, Hollanda, Belçika, İsviçre, Avustralya, İngiltere, Libya, Suudi Arabistan, Irak, Rusya) ve Türkiye'nin GSYİH büyüme farkları, 12 ülkenin ve Türkiye'nin işsizlik farkları, 12 ülkenin genel nüfus bağımlılık oranları ve 12 ülkenin beklenen ömürleri seçilmiştir. Makro değişkenler açısından göç edilen ülkelerin Türkiye'den farkları kullanılmıştır. Mutlak değer değişkenlerin kullanılmamasındaki amaç, ülkeler arasındaki tercihleri tam olarak yansıtamayabileceği ile ilgili riskten kaynaklanmaktadır. Fark değişkenlerini kullanarak Türkiye'den göç edenlerin büyüme, enflasyon

⁸ Tüm regresyonlarda Hausman Testi uygulanmıştır. Elde edilen tüm sonuçlara göre sabit etkinin "fixed effect" olduğu belirlenmiştir.

gibi makro değişkenlere olan duyarlılıklarına bakarak göç kararlarını nasıl verdikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer çalışmalara bakıldığında, Milne (1993), Fotheringham ve diğerleri, (2004), ve Erzan ve diğerleri (2004)'de, makro değişkenlerin veri setinde yer aldığı görölmektedir. Diğer taraftan alınan örneklem gurubunun yapısı ve büyüklüğü her bir çalışmada farklılık göstermektedir.

Göç edilen ölkeler ve Türkiye arasındaki büyüme ve işsizlik oranları arasındaki farklar istatistiksel olarak değerlendirildiğinde göç akımını anlamlı bir şekilde etkilemedikleri anlaşılmıştır.

Diğer taraftan göç edilen ölkelerin genel nüfus bağımlılık oranlarını gösteren değişkenin pozitif ve anlamlı olduğu görölmüştür. Genel nüfus bağımlılık oranının pozitif ve anlamlı olması, yaşlanmanın daha fazla olduğu göç edilen ölkelerde, genel nüfus bağımlılık oranını artırması nedeniyle çalışan nüfusun daha fazla yaşlıyı finanse etmesinin etkisiyle yabancı işçilere olan ihtiyacı artıracadığı düşünölebilir.⁹ Bu durumda AB'nin Türkiye'den göç talebi olduğu ve bunun da etkisiyle Türkiye'nin iş gücü arz ettiği değerlendirmesi yapılabilir. Bu sonuç beklendiği gibi yaşlanmanın uzun dönem etkilerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Beklenen ömür değişkeninin ise göç akımı açıklamakta etkili olmadığı bulunmuştur.

Tablo 3.3. ikinci regresyon birinci regresyona bir önceki yıl göç stokunun eklenmesiyle oluşturulmuştur. Birinci regresyondan farklı olarak göç edilen ölkelerdeki beklenen ömür değişkeninin pozitif ve anlamlı çıkması, yaş ortalamasının daha yüksek olduğu ölkelerde yaşam koşullarının daha iyi olması ve sağlıklı bir toplumun göstergesi olması sonucu, göç edecek işçilerin ölkelerinde etkin olduğunu göstermektedir. Bu sonuç beklenen yönde çıkmıştır. Bir önceki yıl göç stokunun eklenmesi, ölkelerin yeni göç alma ile ilgili kararlarında geçmişi ne kadar dikkate aldıklarını ve yaşlanan nüfusun ne kadar etkilendiğinin görölmeleri açısından değerlendirilebilir. Bir önceki sene göç stokunu yansıtan değişkenin anlamlı ve negatif olması ise bir sene önce giden işçilerin artmasının bir sene sonraki gelecek göç akımı

⁹ Türkiye Genel Nüfus Bağımlılık Oranı ise diğer regresyonlarda incelenecektir. Öncelikle göç kararlarında Türkiye'nin, yabancı ölkelerle ilgili değişkenleri ne kadar dikkate aldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

sayısında azalmaya yol açacağı şeklinde değerlendirilebilir. Göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerdeki demografik dönüşüm sonucu, yaşlı nüfusun artması ve genç nüfusun azalmasının Türkiye'den göçe olan talebi artıracakını göstermektedir.

Tablo 3.3. üçüncü regresyonda, göç akım bağımlı değişkeni yerine, yurtdışına giden ve yıllık akım olarak değerlendirilen göçü gösteren göç akım miktarının aynı yıl göç edilen toplam miktara oranı, bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır. Buradaki amaç göçün yönüne toplu bir şekilde bakmak yerine göç edilen ülkenin toplam göç içerisinde ağırlığının nasıl hareket ettiğinin değerlendirilmesidir.

Bağımsız değişkenler ise birinci regresyondakiyle aynıdır. Göç edilen ülkenin büyümesinin Türkiye'nin büyümesinden farkını gösteren GSYİH büyüme fark değişkeni, bağımsız değişkeni açıklamakta etkili değildir. Diğer taraftan göç edilen ülkedeki işsizliğin Türkiye'deki işsizlikten farkını yansıtan değişkenin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. İşsizlik fark değişkeninin anlamlı ve pozitif olması, aradaki farkın yükseldiğini ve göç edilen ülkedeki işsizliğin Türkiye'ye kıyasla arttığı anlamına gelmektedir. Bu beklenen yönde bir gelişmedir. Genel nüfus bağımlılık oranı ile ilgili yorumlar birinci regresyondakiyle aynı yöndedir. Beklenen ömür değişkeni ise bağımlı değişkeni açıklamakta etkili değildir.

Tablo 3.3. dördüncü regresyonda, üçüncü regresyona bir önceki yıl göç stokunun toplam stoka oranı eklenmiş ve ilgili değişkenin anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Bir önceki yıl göç stok değişkenindeki artış göçün kümülatif olarak artışının belli ülkelere olan göçe talebi ve ilgiyi artırdığını göstermektedir. Bunun da etkisiyle daha önce göç edilmiş ülkelere olan akımın içinde, ilgili ülkelere giden göçmen sayısının arttığı gözlemlenmiştir. Diğer değişkenlerle ilgili yorumlar üçüncü regresyon ile aynı yöndedir.

Yapılan analizlerde, makro değişkenlerle ilgili sonuçların farklılık gösterdiği ve belli bir yöne işaret etmediği anlaşılmaktadır. Fakat demografiyle ilgili değişkenlere bakıldığında ise yaşlanma düzeylerinden

oluşan farklılıkları yansıttığını ve genel nüfus bağımlılık oranının iş gücü mobilitesini etkileyerek göç ile ilgili kararlarda etkin olduğu gözlenmektedir.

TABLO 3.4. İTHALAT, İHRACAT, AHLAKİ BOZULMA VE İLETİŞİMİN ANALİZE EKLENDİĞİ REGRESYON SONUÇLARI

	1. REGRESYON GÖÇ AKIM	2. REGRESYON GÖÇ AKIM	3. REGRESYON GÖÇ AKIM TOPLAM AKIM ORAN	4. REGRESYON GÖÇ AKIM
Sabit Katsayı	-28712.8 (-0.70)	-77274.2** (-1.95)	-0.1890 (-0.47)	-49722.53** (-1.92)
GSYİH Büyüme Fark	17.1770 (0.15)	13.7494 (0.13)	0.0009 (0.91)	-23.8392 (-0.51)
İşsizlik Fark	-53.6796 (-0.17)	142.8753 (0.48)	0.0014 (0.48)	8.0805 (0.06)
Göç Edilen Ülke Genel Nüfus Bağımlılık Oranı	52674.82** (2.17)	51755.8** (2.27)	0.7103*** (3.00)	48712.72*** (3.05)
Göç Edilen Ülke Beklenen Ömür	25.1894 (0.06)	837.398** (1.95)	-0.0021 (-0.52)	329.3393 (1.12)
GSYİH Deflatör Enflasyon Fark	14.0629 (1.41)	14.0965 (1.51)	0.00005 (0.55)	14.6155*** (4.00)
Göç Stok (t-1)	-	-0.1111*** (-5.41)	-	-
Türkiye Ülke İhracat Toplam İhracat Oranı	-118603.8*** (-3.12)	-63028.67* (-1.70)	-1.0260*** (-2.78)	53076.35*** (3.03)
Türkiye Ülke İthalat Toplam İthalat Oranı	189751*** (4.06)	173767.5*** (3.96)	1.9585*** (4.31)	-40938.77* (-1.61)
Ahlaki Bozulma	-	-	-	583.3798 (1.20)
İletişim	-	-	-	-0.2015 (-0.12)
R ²	0.1683	0.0104	0.1824	0.0650
Gözlem Sayısı	222	222	222	163
Ülke Sayısı	9	9	9	8
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.4., Tablo 3.3.'ten farklı olarak, kapsamı genişletilerek, Türkiye ülke ihracatının toplam ihracata oranı, Türkiye ülke ithalatının toplam ithalata oranı, ahlaki bozulma ve iletişimin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Burada, ülkeler arası iktisadi ilişkilerin göçe etkisini ölçmek için dış ticaret ile ilgili değişkenler modele eklenmiştir. Diğer taraftan, ülkelerin şeffaflıklarını ve politik etkiyi gösteren ahlaki bozulmanın yanısıra, teknolojik olanakları gösteren iletişimin de göç kararlarına nasıl yansıtacağı analiz edilmek

istenmiştir. Burada, ahlaki bozulma devletin ve sistemin etkin işletilip işletilmediğini ölçmekteyken iletişim olanakları da ülkelerin altyapı düzeyini göstermektedir.

Tablo 3.4. birinci regresyonda, yurtdışına giden ve yıllık akım olarak değerlendirilen göç miktarını gösteren göç akım miktarı bağımlı değişkendir. Bağımsız değişkenler olarak 12 ülkenin ve Türkiye'nin GSYİH büyüme ve enflasyon farkları, işsizlik farkları, göç edilen ülkelerin genel nüfus bağımlılık oranları ve beklenen ömürleri seçilmiş, ayrıca birinci regresyondan farklı olarak göç edilen ülke ve Türkiye enflasyon farkını yansıtan değişkenin yanı sıra Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının/ithalatının Türkiye'nin toplam ihracatı/ithalatına oranları yeni değişkenler olarak analize eklenmişlerdir. Tablo 3.3. birinci regresyondakiyle aynı olan değişkenlerin yorumları da aynı yönde çıkmıştır. Diğer taraftan enflasyon farklarını gösteren değişken bağımlı değişkeni açıklamakta etkin olmamıştır. Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının Türkiye'nin toplam ihracatına oranı değişkeninin anlamlı ve negatif olduğu görülmüştür. İlgili değişkenin artmasının göç akım toplam akım oranını artırmadığı ve ilişkinin ters yönlü olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum ihracatın daha fazla yapıldığı ülkeye daha az göç verilmesi olarak değerlendirilebilir. İhracatın artması göç edilen ülkenin ithalatının artması demektir. Bu durumda ilgili ülkelerin Türkiye'den yaptıkları ithalatın artmasıyla, Türkiye'den yapılan mal ve hizmet transferinin faktör mobilitesi kavramından hareketle iş gücü transferini az da olsa azaltarak belli ölçüde ikame edeceği şeklinde değerlendirebiliriz.

Diğer taraftan Türkiye'nin göç edilen ülkeye ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatına oranı değişkeninin anlamlı ve pozitif olması, göç edilen ülkeye yapılan ithalat artışının o ülkeyle olan ilişkileri geliştirdiği ve bunun da etkisiyle bağımlı değişkeni pozitif etkilediği analizi yapılabilir. Sonuç olarak dış ticaretin göçü açıklamakta etkili olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

Tablo 3.4. ikinci regresyonda, birinci regresyona bir önceki yıl göç stoku eklenmiş ve bu değişkenin anlamlı ve negatif olduğu anlaşılmıştır. Bu durum bir önceki yıl göç stokunun göç akım oranını artırmadığı ve ters yönde etkileyebileceği yönünde değerlendirilebilir. Bu sonucun, Tablo 3.3. ikinci

regresyondaki bir önceki yıl göç stoku değişkeni ile aynı yönde olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan beklenen ömür değişkeninin pozitif ve anlamlı çıkması, yaş ortalamasının daha yüksek olduğu ülkelerde yaşam koşullarının daha iyi olması ve sağlıklı bir toplumun göstergesi olarak değerlendirilmesi sonucu işçilerin ülkeye göç etme tercihlerinde etkin olduğunu göstermektedir. Bu sonuç da Tablo 3.3. ikinci regresyondaki beklenen ömür değişkeni ile aynı yönde çıkmıştır. Diğer değişkenlerin yönü ise birinci regresyon ile aynı yönde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.4. üçüncü regresyonda, bağımlı değişken olarak göç akımının toplam göç akıma oranı seçilmiştir. Bağımsız değişkenler olarak birinci regresyonla aynı değişkenler belirlenmiş ve yapılabilecek yorumların da aynı yönde olduğu görülmüştür. Bu değerlendirme bize göç akım yerine seçilen göç akım toplam akıma oranının da çok yakın sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Tablo 3.4. dördüncü regresyonda, birinci regresyona ahlaki bozulma ve her bin kişilik grup başına haberleşme olanakları kullanımını yansıtan iletişim bağımsız değişkenleri eklenmiştir. Söz konusu değişkenler politik ve teknolojik etkiyi göstermek amacıyla regresyona eklenmişlerdir. Büyüme, işsizlik farkı ve beklenen ömür değişkenlerinin göç akımı açıklamakta etkili olmadığı gözlenmektedir. Genel nüfus bağımlılık oranı ile ilgili değerlendirme birinci regresyon ile aynı yöndedir. Göç edilen ülkedeki enflasyonun, Türkiye'deki enflasyondan farkını yansıtan değişkenin (Türkiye'deki enflasyonun artması sonucu aradaki farkın açılmasıyla birlikte) katsayısının pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durumda, Türkiye'deki enflasyonun artmasıyla birlikte fiyat baskısı oluşacağı ve pahalılığın artacağı ve bunun sonucu olarak alım gücünün de azalmasının etkisiyle göçte artış yaratabileceği yorumu yapılabilir.

Diğer taraftan Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının Türkiye'nin toplam ihracatına oranı değişkeni pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu durumda göç edilen ülkeye yapılacak ihracatın toplam ihracat içindeki payının

artmasıyla dış ticaret ilişkilerinin daha güçleneceği değerlendirilmesi yapılabilir. Bunların sonucunda göç edilen ülkeyle olan ihracat ilişkisi, göç akım miktarını artırmaktadır. İthalatı ölçen değişkenin ise anlamlı ve negatif olması, ithalatımızın gelir artışı sonucunda yükselme kaydettiği ve ilgili ülkeye olan göç akımına olan talebi azaltabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Ahlaki bozulmayı ve iletişimi yansıtan değişkenin göç akımı açıklamakta etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Ahlaki bozulmayı yansıtan değişkenin katsayısının pozitif olması beklenmekteydi. Türkiye'deki ahlaki bozulma ve devletin etkin işlemediği ile ilgili endişelerin artması ülkedeki vatandaşların ahlaki çöküntünün daha az olduğu ve şeffaflığın daha fazla olduğu ülkelere göç etme eğilimini artıracak beklenilebilir. Ancak bu değişkenin etkili olmaması göç edenlerin tercihlerinde ahlaki bozulmayı dikkate almadığını göstermektedir. Diğer taraftan iletişim katsayısının da pozitif olması beklenmekteydi. İletişim olanakları yüksek olan ülkelerin gelişme düzeylerinin fazla olmasının etkisiyle Türkiye'den göçü artıracak beklenmekteydi. Ancak göç edenlerin ülkeler arasındaki iletişim farklılıklarını önemsemedikleri değerlendirilmesi yapılabilir.

Regresyonlardaki R^2 değerlerine bakıldığında, Tablo 3.4.'teki üçüncü regresyondaki göç akım toplam akım oranı bağımlı değişkenine göre yapılan analizde, R^2 nin en yüksek değeri olarak % 18.2 olduğu görülmüştür. Bunun ardından Tablo 3.4.'teki birinci regresyondaki R^2 % 16.8 olmuştur. Diğer R^2 sonuçlarının ise % 1'in altında olduğu ve regresyonların açıklama güçlerinin zayıf olduğunu göstermektedir. Bütün regresyonlarda dikkat edilmesi gereken husus, göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin anlamlı çıkması olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Tablo 3.3. ikinci regresyonun R^2 değerinin düşük olmasına rağmen demografik dönüşümle ilgili olarak genel nüfus bağımlılık oranı ve beklenen ömür değişkenlerinin analizde beklenen yönde çıkması olumlu bir gelişmedir.

Tablo 3.5.'te, Tablo 3.3. ve Tablo 3.4.'ten farklı olarak, Türkiye'nin ve göç edilen ülkelerin değişkenleri ayrı ayrı analize koyulmuştur. Buradaki amaç Türkiye'nin ve diğer göç edilen ülkelerdeki değişkenlerin yönlerinin daha belirgin olarak ortaya konması ve değişkenlerin göçün diğer belirleyicilerinin açıklama güçlerini tespit etmektir.

TABLO 3.5. TÜRKİYE VE GÖÇ EDİLEN ÜLKELERİN ANALİZE EKLENDİĞİ REGRESYON SONUÇLARI

	1.REGRESYON GÖÇ AKIM	2.REGRESYON GÖÇ AKIM	3.REGRESON GÖÇ AKIM TOPLAM AKIM ORAN	4.REGRESYON GÖÇ AKIM TOPLAM AKIM ORAN
Sabit Katsayı	-10630.49 (-0.12)	-45214.78 (-0.52)	1.3204** (2.08)	1.4502** (2.29)
GSYİH Büyüme Türkiye	-133.2184 (-0.97)	-92.5212 (-0.72)	-0.0006 (-0.69)	-0.0006 (-0.69)
GSYİH Büyüme Göç Ülke	-19.3663 (-0.08)	-68.3266 (-0.31)	0.0018 (1.16)	0.0014 (0.90)
İşsizlik Türkiye	-2100.026*** (-2.60)	-1580.164** (-2.08)	0.0008 (0.12)	0.0002 (0.03)
İşsizlik Göç Ülke	-296.5313* (-0.90)	100.299 (0.32)	0.0068*** (3.08)	0.0069*** (3.14)
Beklenen Ömür Türkiye	1921.04** (2.18)	2303.729*** (2.79)	0.0023 (0.41)	0.0013 (0.24)
Beklenen Ömür Göç Ülke	-1917.91** (-2.02)	-1754.843** (-1.98)	-0.0212*** (-3.08)	-0.0218*** (-3.19)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Türkiye	15953.91 (0.52)	14194.25 (0.50)	-0.4637** (-2.21)	-0.4995*** (-2.39)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Göç Ülke	81280.6*** (3.12)	95282.54*** (3.90)	0.7439*** (2.50)	0.6515** (2.17)
Göç Stok (t-1)	-	-0.1166*** (-5.65)	-	-
Göç Stok Toplam Stok Oran (t-1)	-	-	-	0.3119* (1.88)
Türkiye Ülkelhracat Toplam İhracat Oranı	-	-	0.7116*** (2.85)	0.7898*** (3.14)
Türkiye Ülke İthalat Toplam İthalat Oranı	-	-	-0.5217 (-1.42)	-0.3656 (-0.98)
Ahlaki Bozulma	-	-	0.004 (0.57)	0.0049 (0.67)
R ²	0.1946	0.0022	0.5996	0.2564
Gözlem Sayısı	223	164	164	164
Ülke Sayısı	9	8	8	8
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.5. birinci regresyonda, yurtdışına giden ve yıllık akım olarak değerlendirilen göç miktarını gösteren göç akım miktarı bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve bağımsız değişkenler olarak Türkiye ve göç edilen ülkelerin GSYİH büyüme oranları, işsizlik oranları, beklenen ömürleri ve genel nüfus bağımlılık oranları seçilmiştir. Türkiye ve göç edilen ülke büyümeleri ile ilgili bağımsız değişkenler göç akımı açıklamakta etkili olmazken, Türkiye'deki işsizlik değişkeninin anlamlı ve negatif olması, Türkiye'deki işsizlik miktarı arttıkça ekonomik durumun kötüleştiğini ve göçü azaltıcı bir etki yaratabileceğini göstermektedir. Bu durumda göç etmek

isteyenlerin çok düşük gelir grubundan olmasından dolayı kötüleşen ekonomik ortamda yurtdışına göç edecek kadar parayı bulamamaları durumu söz konusu olabilir. Sonuç olarak göç etmek istediği halde gidemeyen kişilerden dolayı göç edenlerin sayısında düşüş görülebilmektedir. Göç edilen ülkedeki işsizlik değişkeninin anlamlı ve negatif olması, ilgili ülkelerde işsizlik oranı düşerken ekonominin daha iyi bir performans göstermesi ve daha fazla istihdam için yeni göçmenlere olan talebi yükselterek göç akımı artırması şeklinde değerlendirilebilir.

Türkiye'deki beklenen ömrü gösteren değişkenin pozitif ve anlamlı olması Türkiye'de yaşam beklentisinin artmasına rağmen göçün devam edeceği şeklinde değerlendirilebilir. Göç edilen ülkedeki beklenen ömür değişkeninin anlamlı ve negatif olması, göç edilen ülkelerdeki beklenen ömrün artmasına rağmen göç akımının azalabileceğini göstermektedir. Bu durum, yaşlanmanın artmasının ve iş gücü kaybının, göç yerine başka alternatif çözüm yollarıyla telafi edilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Türkiye'nin genel nüfus bağımlılık oranı değişkeni göç akımını açıklamakta etkili değildir. Göç edilen ülke nüfus bağımlılık oranının pozitif ve anlamlı olması ise, göç edilen ülkedeki yaşlanmanın da etkisiyle çalışanların bakmakla yükümlü olduğu emekli kişi sayısının artması ve bunun göçe sebep vermesi anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, bu artışı telafi edecek yeni çalışanlara ihtiyaç duyulması nedeniyle Türkiye'den göçe olan talebin artması ve bunun etkileri olarak yorumlanabilir.

Tablo 3.5. ikinci regresyonda bağımsız değişkenler, birinci regresyondaki değişkenlere bir önceki yıl göç stokunun eklenmesiyle oluşturulmuştur. Birinci regresyondan farklı olarak göç edilen ülkedeki işsizlik oranının bağımlı değişkeni açıklamakta etkili olmadığı bulunmuştur. Diğer taraftan bir önceki yıl göç stok değişkeninin anlamlı ve negatif olması, bir önceki yıl göç stokunun artması durumunda bunun bir sene sonraki göç akımında azalmaya yol açmasının beklenebileceği şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 3.5. üçüncü regresyonda, göç akımının toplam akıma oranı bağımlı değişken olarak seçilmiş ve bağımsız değişkenler olarak, birinci regresyondaki bağımsız değişkenlere Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının/ithalatının toplam ihracata/ithalata oranı ve ahlaki bozulma eklenmiştir. Türkiye ve göç edilen ülkenin büyümesi ile ilgili değişken ve Türkiye işsizlik değişkeni, göç akımının toplam akıma oranını açıklamakta etkili olmamıştır. Diğer taraftan, göç edilen ülkedeki işsizliği gösteren değişkenin pozitif ve anlamlı olması, göç edilen ülkedeki işsizliğin artmasına rağmen, ilgili ülkeye olan göçün toplam göç akımına oranının artması demektir. Bunun nedeni ise söz konusu ülkedeki yerlilerin işsizlik maaşı almayı kabul edip çalışmayı tercih etmedikleri işlerde, göçmenlerin çalışmayı kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'deki yaşam beklentisini gösteren Türkiye'deki beklenen ömür değişkeni ile ilgili yorumlar, bağımlı değişkeni açıklamakta etkili olmamıştır. Göç edilen ülkedeki beklenen ömür değişkeni ile ilgili yorum ikinci regresyondaki ile aynı yöndedir. Türkiye'nin genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin negatif ve anlamlı olması Türkiye'de nüfusun artmasıyla birlikte çalışanların bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının azaldığı ve gelecekte çalışma çağında olacak genç nüfusun da diğer ülkelere olan göçlerini artırmaları şeklinde değerlendirilebilir. Göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranının artması ise, göç edilen ülkelerde çalışanların bakmakla yükümlü olduğu emekli ve yaşlı sayısının artması demektir. Bu durumda, yeni göçmenlerin iş gücü açığını telafi etmeleri amacıyla göç alan ülkelerin göçmen taleplerini artırmaları anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının toplam ihracatına oranı ile ilgili değişkenin pozitif ve anlamlı olması, Türkiye'den ilgili ülkeye yapılan ihracatın toplam ihracatımız içindeki payı arttıkça göçün arttığını göstermektedir. Bu durum, göç edenlerin ticari ilişkilerin daha fazla arttığı ve ülke ürünlerimizin bilindiği ülkeye yöneldiklerini ve göç akım içindeki oranın arttığı gözlemlenmektedir. Göç edilen ülkeden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki oranını yansıtan değişkenin, göç akımın toplam akıma oranını açıklamakta etkili olmadığı belirlenmiştir. Göç edilen ülkedeki şeffaflığı

yansıtan ve ahlaki bozulmayı gösteren bağımsız değişken ise göç akımının toplam akıma oranı olan değişkeni açıklamakta etkili olmamıştır.

Tablo 3.5. dördüncü regresyon, üçüncü regresyona bir önceki sene göç stokunun toplam stoka oranı değişkeninin eklenmesiyle oluşturulmuştur. Bir önceki sene göç stokunun toplam stoka oranı değişkeninin pozitif ve anlamlı olması, ülkelerin Türkiye'den olan geçmiş göç taleplerini dikkate almalarının etkisiyle, bir sene sonraki göç akım toplam akım oranının artacağı şeklinde değerlendirilebilir. Diğer değişkenlerle ilgili yorumlar ise üçüncü regresyon ile aynı yöndedir.

Tablo 3.5.'teki regresyonların R^2 'leri değerlendirildiğinde, üçüncü regresyondaki göç akım toplam akım oranı bağımlı değişkenine göre yapılan regresyonun % 59.96 ile en yüksek değeri aldığı görülmüştür. Bunun ardından sırasıyla dördüncü regresyonda R^2 değeri % 25.64, göç akımla ilgili birinci regresyondaki R^2 değeri de % 19.46 olmuştur. İkinci regresyondaki R^2 değeri ise % 1'in çok altında bir değer almıştır. Tablo 3.5.'teki regresyonların Tablo 3.3. ve Tablo 3.4.'teki regresyonlara göre daha yüksek değerler alması dikkat çekici bir gelişmedir. Söz konusu durum, Türkiye ve göç edilen ülkeler karşılaştırmasının, modelin açıklama gücünü artırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Regresyon Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bir değerlendirme yapmak gerekirse, demografik dönüşümü yansıtan ve Türkiye'ye göre yaşlı bir Avrupa'nın durumunu gösteren değişkenlerin irdelenmesi önemlidir. Doğum oranlarının AB-25'te düşmesi ve ömür beklentisinin artmasıyla yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artacağı ve yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının yükseleceği beklenmektedir. AB-25'te mevcut durumda her 4 kişinin 1 yaşlıyı finanse ettiği bir yaşlı nüfus bağımlılık oranı söz konusu iken, mevcut nüfus yapısı devam ettiğinde 2050 yılında her 2 çalışanın 1 yaşlıyı finanse etmesi şeklinde dramatik bir değişim olacaktır.

Yukarıdaki paragrafta, gelecekte AB'deki demografik dönüşümü ve bunun iş gücü piyasasına yansımalarının etkisinin genel hatları belirtilmiştir.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinin, müzakerelerin bitmesinin ardından belirli bir zaman alacağı bilinmektedir. AB'nin iş gücü dolaşımı ile ilgili aldığı kararlar ve AB'nin orta dönem projeksiyonunu yansıtan ve bütçesi oluşturulmuş 2007-2013 döneminin ardından Türkiye'nin AB istihdamına katkı yapabileceği beklenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin göç ile ilgili son 40 senesi de dikkate alındığında, elde ettiğimiz regresyon sonuçlarında göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranının, bize gelecekte bu değişkenin Türkiye'nin göç ile ilgili yönünün ne olacağı ve en çok neden etkilendiğini göstermektedir. Demografik dönüşüm sonucu yaşanan ve ömür beklentisi artan bir AB'nin, 2010 yılından sonra iş gücü piyasalarında istihdam kaybı net bir şekilde hissedilmeye başlayacaktır. Demografik dönüşüme çözüm olarak öngörülen göç olgusu, demografik dönüşümün doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, genç nüfusa sahip ülkelerden iş gücü transferini gündeme getirmektedir. AB'nin demografik dönüşümde 2010 yılında geleceği noktaya genç nüfusa sahip Türkiye'nin 2050 yılında gelecek olması doğal bir sonuç olarak Türkiye'nin AB'ye göç açısından olumlu bir katkısı olacağını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Olası İçsellik “Endogeneity” Sorunu

Değerlendirilen regresyonlardaki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni aynı dönem içinde etkilemesinin yanı sıra, bir önceki yıl değerlerine de bakmak yararlı olacaktır. Burada, gecikme etkisini ölçmekteki amaç, bir yıl önceki bağımsız değişkenin mevcut dönem bağımlı değişkene etkisini inceleyerek, göçün diğer değişkenleri etkilemesi ihtimalinde oluşacak ekonometrik sorunların üstesinden de gelmektedir. Bunun yanısıra göç kararlarının makro, demografik ve sosyal değişkenlerden belli bir süre sonra etkilendiği varsayımını göstermektedir.¹⁰

Bu amaçla, Tablo 3.6.'daki regresyonlar Tablo 3.5.'teki ile karşılaştırıldığında, gecikme etkisini yansıtacak şekilde göçün bir sene önceki değişkenlerden nasıl etkilendiği göstermektedir.

¹⁰ Olası içsellik sorununa en geniş kapsamlı çözümü ise “iki kademeli en küçük kareler yöntemi” sağlamaktadır. Ancak uygun araçların bulunması zor olduğundan bu aşamada bu çözüme yönelinmemiştir.

TABLO 3.6. GECİKMELİ ETKİNİN ANALİZE EKLENDİĞİ REGRESYON SONUÇLARI

	1.REGRESYON GÖÇ AKIM	2. REGRESYON GÖÇ AKIM	3.REGRESYON GÖÇ AKIM TOPLAM AKIM ORAN	4.REGRESYON GÖÇ AKIM TOPLAM AKIM ORAN
Sabit Katsayı	8857.18 (0.10)	-20417.31 (-0.24)	0.8599* (1.63)	0.9136* (1.73)
GSYİH Büyüme Türkiye (t-1)	5.8964 (0.04)	18.6725 (0.14)	-0.0008 (-0.10)	-0.0001 (-0.17)
GSYİH Büyüme Göç Ülke (t-1)	-334.7472 (-1.48)	-354.2649 (-1.61)	-0.0029** (-2.26)	-0.003** (-2.36)
İşsizlik Türkiye (t-1)	-1253.109* (-1.67)	-1039.864 (-1.41)	0.0122* (1.92)	0.010* (1.72)
İşsizlik Göç Ülke (t-1)	-441.6973* (-1.44)	-261.0441 (-0.86)	0.0012 (0.68)	0.001 (0.63)
Beklenen Ömür Türkiye (t-1)	1506.571* (1.80)	1860.438** (2.25)	-0.0051 (-1.05)	-0.0046 (-0.96)
Beklenen Ömür Göç Ülke (t-1)	-1631.845* (-1.81)	-1546.558* (-1.76)	-0.089 (-1.53)	-0.0099* (-1.69)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Türkiye (t-1)	8369.146 (0.28)	11477.47 (0.40)	-0.4769*** (-2.71)	-4722*** (-2.69)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Göç Ülke(t-1)	51614.59** (2.13)	60510.36*** (2.54)	0.5915** (2.39)	0.532** (2.13)
Göç Stok (t-1)	-	-0.071238*** (-3.28)	-	-
Göç Stok Toplam Stok Oran (t-1)	-	-	-	0.2227* (1.44)
Türkiye Ülke İhracat Toplam İhracat Oranı (t-1)	-	-	-0.1333 (-0.64)	-0.1264 (-0.61)
Türkiye Ülke İthalat Toplam İthalat Oranı (t-1)	-	-	0.6388** (2.08)	0.7110** (2.30)
Ahlaki Bozulma (t-1)	-	-	0.011* (1.78)	0.010* (1.76)
R ²	0.2290	0.0018	0.3868	0.1161
Gözlem Sayısı	214	214	156	156
Ülke Sayısı	9	9	8	8
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistik olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistik olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistik olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.6.'daki birinci regresyonda, yurtdışına giden ve yıllık akım olarak değerlendirilen göç miktarını gösteren göç akım miktarı bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler olarak seçilen, Türkiye ve göç edilen ülkelerin GSYİH büyüme oranları, işsizlik oranları, beklenen

ömürleri ve genel nüfus bağımlılık oranlarının bir önceki yıl değerleri analize konulmuştur. Tablo 3.5.'teki birinci regresyondaki bağımsız değişkenler yerine, Tablo 3.6.'da bir yıl önceki değişkenlerin konulmasına rağmen aynı yönde sonuçlar elde edilmiştir. Sadece istatistiki olarak, Tablo 3.6.'daki regresyon sonuçlarının Tablo 3.5.'tekilere göre anlamlılık düzeyi düşmüştür. Türkiye'deki işsizlik değişkeninin anlamlılık düzeyi % 1'den % 10'a düşerken göç edilen ülkedeki işsizlik oranının anlamlılık düzeyi değişmeden kalmıştır. Diğer taraftan, göç edilen ülkedeki ve Türkiye'deki beklenen ömür değişkenlerinin anlamlılık düzeyi % 5'den % 10'a gerilerken, göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranının da % 1'den % 5'e düştüğü görülmüştür.

İkinci regresyonda, birinci regresyona bir önceki yılın göç stokunun eklenmesiyle oluşturulmuştur. Tablo 3.6.'daki ikinci regresyonda Tablo 3.5.'tekinden farklı olarak Türkiye'nin işsizlik değişkeni bağımlı değişkeni açıklamakta anlamlı çıkmamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin beklenen ömür değişkeninin anlamlılık düzeyi % 1'den % 5'e inerken göç edilen ülkede ise % 5'ten % 10'a, gerilediği belirlenmiştir.

Üçüncü regresyonda, göç akımının toplam akıma oranı bağımsız değişken olarak seçilmiş ve bağımsız değişkenler olarak, birinci regresyondaki bağımsız değişkenlere Türkiye'nin göç edilen ülkeye bir yıl önceki ihracatının/ithalatının toplam ihracata/ithalata oranı ve bir yıl önceki ahlaki bozulma eklenmiştir. Tablo 3.6.'da Türkiye'nin bir yıl önceki GSYİH büyümesi değişkeni Tablo 3.5. ile aynı yönde çıkmış fakat göç edilen ülkenin bir yıl önceki büyüme değişkeninin anlamlı ve negatif olması, göç edilen ülkenin ekonomisinin küçülmesine rağmen Türkiye'den göç talebini artıracak anlamına gelmektedir. Bu durum göç edilen ülkedeki büyümedeki daralmanın geçici olarak değerlendirilmesi ve göç almaya devam etmesi olarak yorumlanabilir. Türkiye'nin bir yıl önceki işsizlik değişkeninin Tablo 3.5.'ten farklı olarak, pozitif ve anlamlı olması, Türkiye'de işsizliğin artması durumunda işsizlerin yurtdışına iş bulmak için göç etmelerini ifade etmektedir. Türkiye'nin bir yıl önceki beklenen ömür değişkeni ise Tablo 3.5.'teki değişken ile aynı yönde olmuştur. Göç edilen ülkenin bir yıl önceki beklenen ömür ve Türkiye'nin bir yıl önceki ihracatının toplam ihracata oranı

değişkenleri, göç akımının toplam akıma oranı olan değişkeni açıklamakta etkili olmamışlardır. Türkiye'nin bir önceki yıl ithalatının Türkiye'nin toplam ithalatına oranı değişkeninin anlamlı ve pozitif olması, göç edilen ülke ile yapılan ithalat artışının o ülkeyle olan ilişkileri geliştirdiği ve bunun da etkisiyle bağımlı değişkeni pozitif etkilemesi olarak değerlendirilebilir. Bir önceki yıl ahlaki bozulmayı gösteren değişkenin pozitif ve anlamlı olması, Türkiye'de sistemin ne kadar temiz çalıştığıyla ilgili endişelerin artması veya göç edilen ülkelerin sistemlerinin daha iyi çalıştığına inanılmasıyla, yurt dışına göç etmeyi artırıcı etki taşımaktadır. Türkiye'nin ve göç edilen ülkelerin genel nüfus bağımlılık oranları ile ilgili yorumlar ise Tablo 3.5.'teki üçüncü regresyonla aynı yönde gerçekleşmiştir.

Dördüncü regresyon, üçüncü regresyona bir önceki yıl göç stok toplam stok oranının eklenmesiyle oluşturulmuştur. Türkiye'nin bir yıl önceki GSYİH büyüme değişkeni Tablo 3.5.'tekiyle aynı yönde çıkmıştır. Göç edilen ülkenin bir yıl önceki GSYİH büyüme değişkeni ise negatif ve anlamlı olmuş, üçüncü regresyonun sonuçları ile aynı yönde gerçekleşmiştir. Göç edilen ülkedeki bir sene önceki işsizlik değişkeni Tablo 3.5.'ten farklı olmuştur ve sonuçları Tablo 3.6.'daki üçüncü regresyonla aynı yönde çıkmıştır. Türkiye'nin bir yıl önceki beklenen ömür değişkeni Türkiye'nin göç akımının toplam akıma oranını açıklamakta etkili olmamıştır. Göç edilen ülkenin bir yıl önceki beklenen ömür değişkeni ve bir yıl önceki göç stok toplam stok değişkeni Tablo 3.5. ile aynı yönde sonuçlar vermiştir. Türkiye'nin bir yıl önceki ihracatının toplam ihracata oranı değişkeni bağımsız değişkeni açıklamakta etkili olmamıştır. Türkiye'nin bir yıl önceki ithalatının toplam ithalata oranı değişkeninin pozitif ve anlamlı olması göç edilen ülke ile yapılan ithalat artışının o ülkeyle olan ilişkileri geliştirdiği ve bunun da etkisiyle bağımlı değişkeni pozitif etkilediği sonucuna varılabilir. Ahlaki bozulma ile ilgili değişken ise Tablo 3.6.'da Tablo 3.5.'ten farklı olarak, pozitif ve anlamlı çıkmıştır ve yapılacak yorum üçüncü regresyon ile aynı yönde olmuştur.

Regresyon Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Tablo 3.6.'da Türkiye'nin ve göç edilen ülkenin bir yıl önceki genel nüfus bağımlılık oranları ile ilgili yorumların bütün regresyonlarda Tablo 3.5. ile tamamen aynı yönde olduğu görülmüştür.

Gecikmeli etkiyi ölçmek için oluşturulan Tablo 3.6.'daki sonuçlar Tablo 3.5.'e yakın sonuçlar vermiştir. Burada üzerinde dikkatle durulması gereken durum, demografik dönüşümü yansıtan Türkiye ve göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranlarının beklenildiği yönde sonuçlar vermesi ve gecikmeli etkiyi ölçsek bile sonuçların değişmediğini göstermektedir. Yaşlanan ve demografik yapıları bozulan göç edilen Avrupa ülkelerinin, çalışanların bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının yükünü azaltmak için yeni iş gücüne taleplerini yansıtmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin de genç nüfusunun yüksek olması ileride çalışma çağındaki nüfusunun artacağını göstermektedir. Bu sayede genel nüfus bağımlılık oranlarının çalışanlar üzerinde sorun yaratmaması ve Avrupa'ya göç ederek oradaki dengeleri olumlu etkilemesi olarak değerlendirilebilir.

Türkiye Nüfusunun Regresyon Analizine Eklenmesi

Bağımlı değişkenin göç akımı olduğu durumlarda regresyon analizleri nüfustaki değişimin etkisini tam olarak yansıtamayabilir. Bu amaçla, Türkiye nüfustaki değişim dikkate alındığında, bağımlı değişken olarak göç akım yerine, göç akımın Türkiye nüfusuna oranı kullanılmıştır (bkz. Erzan ve diğerleri, 2004). Böylece her sene değişen nüfus içerisindeki göç akımın oranı bağımlı değişken olarak değerlendirilmiş ve nüfusun değişen dinamik yönü de irdelenmiştir. Tablo 3.3, 3.4., 3.5. ve 3.6.'daki bağımlı değişkenlerin göç akım olduğu regresyonlar göç akım/Türkiye nüfus bağımlı değişkeni kullanılarak yeniden analiz edilmiştir.

TABLO 3.7. GÖÇ AKIM/TÜRKİYE NÜFUSUNA GÖRE YAPILAN REGRESYONLAR

	1.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS	2.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS
Sabit Katsayı	-0.00098 (-0.93)	-0.0022** (-2.28)
GSYIH Büyüme Fark	0.000014 (0.49)	0.000097 (0.38)
İşsizlik Fark	0.0000355 (0.0)	0.000059 (0.82)
Göç Ülke Genel Nüfus Bağımlılık Oranı	0.00185*** (2.97)	0.0018*** (3.26)
Göç Ülke Beklenen Ömür	0.0000117 (0.11)	0.0000235** (2.19)
Göç Stok (t-1)		-0.0000032*** (-6.21)
R ²	0.024	0.025
Gözlem Sayısı	223	223
Ülke Sayısı	9	9
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.7.'deki regresyon sonuçlarının Tablo 3.3. ile aynı yönde olduğu görülmüştür. Birinci ve ikinci regresyonda göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin pozitif olması, ilgili değişkenin artması durumunda göç akımın Türkiye nüfusuna oranını artıracak anlamına gelmektedir.

TABLO 3.8. GÖÇ AKIM/TÜRKİYE NÜFUSUNA GÖRE YAPILAN REGRESYONLAR

	1.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS	2.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS	3.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS
Sabit Katsayı	-0.00048 (-0.46)	-0.0018* (-1.85)	-0.0011** (-2.51)
GSYİH Büyüme Fark	0.000062 (0.22)	0.000053 (0.2)	-0.00035 (-0.47)
İşsizlik Fark	-0.000017 (-0.21)	0.000037 (0.50)	0.000022 (0.10)
Göç Ülke Genel Nüfus Bağımlılık Oranı	0.0012** (2.04)	0.0012** (2.17)	0.00093*** (3.52)
Göç Ülke Beklenen Ömür	-0.000023 (-0.21)	0.00002* (1.88)	0.000074 (1.52)
GSYİH Deflatör Enflasyon Fark	0.000024 (0.95)	0.000024 (1.03)	0.000024*** (4.13)
Göç Stok (t-1)	-	-0.000039*** (-5.99)	-
Türkiye Ülke İhracat Toplam İhracat Oranı	-0.0034*** (-3.61)	-0.001** (-2.9)	0.00083*** (2.91)
Türkiye Ülke İthalat Toplam İthalat Oranı	0.005*** (4.53)	0.0049*** (4.48)	-0.00057 (-1.38)
Ahlaki Bozulma	-	-	0.000017 (2.03)
İletişim	-	-	-0.0000035 (-0.13)
R ²	0.18	0.01	0.16
Gözlem Sayısı	222	222	163
Ülke Sayısı	9	9	8
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.8.'de değerlendirilen regresyonlar Tablo 3.4.'teki birinci, ikinci ve dördüncü regresyonlara çok yakın sonuçlar vermiştir. Göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeni Tablo 3.4.'teki tüm regresyonlarda olduğu gibi pozitif ve anlamlı çıkmış ve göç akımının Türkiye nüfusuna oranını açıklamakta etkin olduğu görülmüştür. Tablo 3.8.'in Tablo 3.4.'teki bağımsız değişkenlerin yönü açısından tek farkı, üçüncü regresyondaki ithalatın toplam ithalata oranı değişkeninin bağımlı değişkeni açıklamakta etkili olmadığına anlaşılmıştır.

TABLO 3.9. GÖÇ AKIM/TÜRKİYE NÜFUSUNA GÖRE YAPILAN REGRESYONLAR

	1.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS	2.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS
Sabit Katsayı	-0.00094 (-0.40)	-0.0019 (-0.90)
GSYİH Büyüme Türkiye	-0.000035 (-0.99)	-0.000024 (-0.75)
GSYİH Büyüme Göç Ülke	0.000029 (0.48)	0.000015 (0.28)
İşsizlik Türkiye	-0.000057*** (-2.78)	-0.000043** (-2.27)
İşsizlik Göç Ülke	-0.000096 (-1.15)	0.000048 (0.19)
Beklenen Ömür Türkiye	0.000049** (2.15)	0.00006*** (2.88)
Beklenen Ömür Göç Ülke	-0.000039 (-1.63)	-0.000035 (-1.59)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Türkiye	0.00063 (0.8)	0.00060 (0.84)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Göç Edilen Ülke	0.0019*** (2.92)	0.0023*** (3.79)
Göç Stok (t-1)	-	-0.00000032*** (-6.23)
R ²	0.15	0.009
Gözlem Sayısı	223	223
Ülke Sayısı	9	9
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.5.'teki birinci ve ikinci regresyonlar Tablo 3.9.'da yeniden incelenmiştir. Göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin göç akımın Türkiye nüfusuna oranı değişkenini açıklamakta etkin olduğu yeniden tespit edilmiştir. Yukarıdaki birinci ve ikinci regresyonda, Tablo 3.5.'teki regresyonlardan farklı olarak, göç edilen ülkedeki beklenen ömür değişkeni, bağımlı değişkeni açıklamakta etkili olmamıştır. Tablo 3.9.'daki diğer değişkenlerin yönleri Tablo 3.5.'teki ile aynı yönde gerçekleşmiştir.

3.10. GÖÇ AKIM/TÜRKİYE NÜFUSUNA GÖRE YAPILAN REGRESYONLAR

	1.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS	2.REGRESYON GÖÇ AKIM TÜRKİYE NÜFUS
Sabit Katsayı	-0.00041 (-0.19)	-0.0012 (-0.57)
GSYİH Büyüme Türkiye (t-1)	0.000027 (0.08)	0.0000063 (0.19)
GSYİH Büyüme Göç Ülke (t-1)	-0.000036 (-0.64)	-0.0000042 (-0.76)
İşsizlik Türkiye (t-1)	-0.000036* (1.91)	-0.000034 (-1.64)
İşsizlik Göç Ülke (t-1)	-0.00001* (-1.38)	-0.000005 (-0.73)
Beklenen Ömür Türkiye (t-1)	0.0000357* (1.68)	0.000045** (2.19)
Beklenen Ömür Göç Ülke (t-1)	-0.0000315 (-1.38)	-0.0000029 (-1.31)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Türkiye (t-1)	0.00037 (0.50)	0.00046 (0.63)
Genel Nüfus Bağımlılık Oranı Göç Edilen Ülke(t-1)	0.0012** (2.03)	0.0014*** (2.50)
Göç Stok (t-1)		-0.0000002*** (-3.68)
R ²	0.14	0.0015
Gözlem Sayısı	214	214
Ülke Sayısı	9	9
Hausman Test Sonucu	Sabit etki	Sabit etki

t-değerleri parantez içinde gösterilmiştir. * İstatistiki olarak % 10 düzeyindeki anlamlılığı, ** istatistiki olarak % 5 düzeyindeki anlamlılığı, *** istatistiki olarak % 1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3.6.'daki birinci ve ikinci regresyonlar Tablo 3.10.'da yeniden ele alınmıştır. Göç akım yerine göç akımının Türkiye nüfusuna oranının bağımlı değişken olarak ele alındığı diğer tablolardaki gibi, göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Tablo 3.10.'da Tablo 3.6.'dan farklı olarak, göç edilen ülkedeki beklenen ömür değişkeninin her iki regresyonda da bağımlı değişkeni açıklamakta etkili olmadığı değerlendirilmiştir. Diğer değişkenlerin yönleri ise Tablo 3.6. ile aynı yönde gerçekleşmiştir.

Tablo 3.7., 3.8., 3.9. ve 3.10.'da göç akımının Türkiye nüfusuna oranının bağımlı değişken olarak ele alınması durumunda, göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin en istikrarlı değişken olduğu önceki regresyonlardaki gibi yeniden teyit edilmiştir. Göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı değişkeninin Türkiye nüfus değişimine duyarlılığının Tablo 3.3., 3.4., 3.5. ve 3.6. ile aynı yönde olduğu görülmüştür. Söz konusu durum, göç edilen ülkedeki genel nüfus bağımlılık oranı ile ilgili

yapılan yorumların farklı bir bağımlı değişkenin kullanılmasına rağmen tutarlılığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Bu çalışmada her regresyon sonucu raporlanmak yerine seçilen regresyon sonuçlarının yorumları yapılmıştır. Diğer taraftan alternatif nüfus bağımlılık oranları da test edilerek demografik dönüşümün ve göçün belirleyicilerinin farklılık gösterip göstermeyeceği sınınamaya çalışılmıştır. Yukarıda, genel nüfus bağımlılık oranları için yapılan tüm regresyon analizleri, genç nüfus bağımlılık oranı ve yaşlı nüfus bağımlılık oranı kullanılarak yeniden yapılmıştır. Ancak beklendiği şekilde elde edilen sonuçlar, genel nüfus bağımlılık oranı ile ilgili olarak önceden elde edilen sonuçlarla aynı yönde gerçekleşmiştir.

Regresyon Analizlerinin Genel Değerlendirmesi

Sonuç olarak göç ve demografik dönüşümün Türkiye açısından değerlendirilmesi yapıldığında göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranının Türkiye'den göçü açıklayan en anlamlı ve en istikrarlı değişken olduğu görülmüştür. Göç edilen ülkelerdeki genel nüfus bağımlılık oranındaki değişimin, Türkiye'den göçe olan talebi aynı yönde değiştirdiği tespit edilmiştir. Söz konusu durum, demografik dönüşüm sonucu hızlı yaşanan AB ve Türkiye'nin göç ilişkisinde, göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranının etkin bir rol oynayacağını göstermektedir. Daha önce yukarıda belirtildiği gibi hipotezimde göç ve demografik dönüşümün ilişkisini ve belirleyicilerini sınamak amacındaydım. Elde edilen bulgulara göre, demografik dönüşümün çözüm yollarından biri olarak ortaya çıkan göç olgusunun en etkin belirleyicisinin genel nüfus bağımlılık oranı olduğu teyit edilmiştir. Demografik dönüşüm sonucu yaşanan AB'nin, gelecekte genel nüfus bağımlılık oranları görece olarak daha düşük olan Türkiye'den göç talebini artırması beklenmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, demografik dönüşümün çok boyutlu olduğu anlaşılmış ve Türkiye'den çoğunluğu Avrupa'ya olan göçün demografik dönüşüm ile ilişkisinin etkileri incelenmiştir. Bunun için demografi ile ilgili dünyada uygulanan modeller ve Türkiye modeli irdelenmiş ve buradan hareketle, Türkiye'nin tarihsel göç ilişkisine bakarak, 1961-2001 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. Gelecekte demografik etkinin göç ile ilişkisinin ne olacağını belirlemek için ampirik bir çalışma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, demografik dönüşüme çözüm olması öngörülen göçün esasında demografik dönüşümden doğal olarak etkilendiği yeniden tespit edilmiştir.

İncelenen dönemde, Türkiye ve göç edilen ülkelerin büyümeleri, enflasyon oranları, işsizlik oranları, beklenen ömürleri, nüfus bağımlılık oranları, Türkiye göç stok, göç akım, göç akımın toplam akıma oran, göç stokunun toplam stoka oranı, göç akımının toplam nüfusa oranı, Türkiye'nin göç edilen ülkeye ihracatının toplam ihracatına oranı, Türkiye'nin göç edilen ülkeye ithalatının toplam ithalatına oranı, ahlaki bozulma, iletişim olanakları, temel değişkenler olarak ele alınmıştır. Analiz sonucu bize, göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranının, Türkiye ve AB arasındaki göç ve demografik dönüşüm ilişkisinde etkin bir rol oynayacağını göstermektedir. Yaşlanan ve ortalama ömür beklentisi artan bir AB'ye daha genç nüfusa sahip ve demografik dönüşümde AB'nin 2010 yılında geleceği noktaya 2050 yılından sonra gelmesi beklenen Türkiye'nin, AB'ye iş gücü açısından önemli bir katkı sağlayacağı değerlendirilmesi yapılabilir.

Diğer taraftan Türkiye'deki yerleşiklerin göç kararlarında gecikmeli etkiyi ölçmek için bir yıl önceki değişkenlerin mevcut dönemi nasıl etkilediği incelenmiştir. Bağımlı değişkenler olan göç akım ve göç akımının toplam

akıma oranının mevcut dönem ve bir önceki dönem değişkenleriyle etkileşimi, olası içsellik sorununa bir çözüm olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda mevcut dönem ile geçmiş dönem regresyonları arasında çok yakın sonuçlar ortaya konmuştur. Diğer taraftan demografik dönüşümün unsurlarından olan genel nüfus bağımlılık oranının aynı yönde sonuçlar verdiği ve olası gecikme etkisinin görülmediği bulunmuştur. Bu durum, göç hareketlerinde göç edilen ülkenin genel nüfus bağımlılık oranının önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Ayrıca, genel nüfus bağımlılık oranı yerine genç nüfus bağımlılık oranı ve yaşlı nüfus bağımlılık oranlarının kullanıldığı regresyon analizleri de aynı doğrultuda sonuçlar vermiştir. Bu bize, genel nüfus bağımlılık oranının genç ve yaşlı nüfus bağımlılık oranlarındaki yönsel değişimi yansıttığını göstermektedir.

Sonuç olarak AB’de demografik dönüşüm ve Türkiye’nin AB’ye üyeliği çerçevesinde iş gücü piyasalarına yansımalarının değerlendirilmesinin birçok boyuttan bakılması gereken bir konu olduğu anlaşılmıştır. Yaşlanan Avrupa’nın yeni iş gücüne ihtiyaç duyacağı ve bu aşamada Avrupa’yla ilişkileri güçlü olan Türkiye’nin yeni bir istihdam kaynağı olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Attanasio, O. P. ve Violante, G.L. (Şubat 2000). "The Demographic Transition in Closed and Open Economies: A Tale of Two Regions." IADB Çalışma Tebliği. No: 412.
- Avrupa Komisyonu Raporu. (2001). European Commission, Budgetary Challenges Posed by Ageing Populations: The Impact on Public Spending on Pensions, Health and Long-Term Care for the Elderly and Possible Indicators of the Long-Term Sustainability of Public Finances, Economic Policy Committee. Brussels.
- Avrupa Komisyonu Raporu. (Aralık 2001). The Future of Health Care and Care for the Elderly: Guaranteeing Accessibility, Quality and Financial Viability. Brussels.
- Avrupa Komisyonu Raporu. (6 Ekim 2004). Issues Arising From Turkey's Membership Perspective. Brussels.
- Avrupa Komisyonu Raporu. (Kasım 2005). On the Principles, Priorities, and Conditions Contained in the Accession Partnership with Turkey. Brussels.
- Avrupa Komisyonu Raporu. (Şubat 2006). The Impact of Ageing on Public Expenditure: Projections for the EU-25 Member States on Pensions, Health Care, Long-Term Care, Education and Unemployment Transfers (2004-2050). European Economy European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Brussels.
- Aydaş, O.T. (Eylül 2002). Determinants of Workers Remittances: Evidence from Turkey. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barr, N. (Mart 2003). The Welfare State as Piggy Bank-Information Risk, Uncertainty, and the Role of the State. *Journal of Economic Literature*. XLI, 1, 252-253.
- Barr, N. (Mart 2002). The pension Puzzle, Prerequisites and Policy Choices in Pension Design. International Monetary Fund. Economic Issues. No: 29.
- Bergantino, S. (Eylül 1998). Lifecycle Investment Behavior, Demographics, and Asset Prices. Doktora Tezi. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

- Birleşmiş Milletler. (Şubat 2003). World Population Prospects: The 2002 Revision. Çalışma Tebliği. No: 180.
- Birleşmiş Milletler. (Şubat 2005). World Population Prospects: The 2004 Revision. Highlights. New York.
- Birleşmiş Milletler. (Ocak 2006). *Population Ageing*. Erişim: 6 Eylül 2006, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, www.unpopulation.org
- Birleşmiş Milletler. (2006). Environment and Development 2005: Country Profiles. Çalışma Tebliği. No: Esa/P/Wp.196.
- Bloom, D.E., Canning, D. ve Sevilla, J. (Aralık 2005). Growth and the Demographic Transition. M.I.T. National Bureau Of Economic Research. Çalışma Tebliği. No: 8685.
- Bloom, D.E. ve Canning D. (2006). Booms, Busts and Echoes. *Finance and Development*. XLIII, 3, 8-15.
- Bogaert, H. (4-5 Mart 2003). The Budgetary Challenges Facing the EU. The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference. Brussels.
- Brown, R.P.C. (27-28 Ağustos 2005). Interrelationships Between Remittances and Human Capital: Lessons from Pacific Island Remittances Surveys. G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration. Sydney.
- Bugamelli, M. ve Paterno, F. (Ağustos 2005). Do Workers' Remittances Reduce the Probability of Current Account Reversals? Bank of Italy. Research Department.
- Byrant, R.C. (Eylül 2004). Cross Border Macroeconomic Implications Of Demographic Change. Brookings Institution. Çalışma Tebliği. No: 166.
- Card, D., Dustmann, C. ve Preston, I. (Temmuz 2005). Immigration, Economy and Culture: Analysis of Attitudinal Responses. *EASR Conference*. Barcelona.
- Card, D. ve Berkeley, U.C. (27-28 Ağustos 2005). The Impact of Immigration on the Domestic Labor Market: An Overview of U.S. Evidence. *G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration*. Sydney.
- Clemens, M. (27-28 Ağustos 2005). Do no harm: Is the Emigration of Health Professionals Bad for Africa? *G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration*. Sydney.

- Cliquet, Robert. (Mart 2002). Activities of the European Population Committee. European Population Papers Series. No: 1.
- Coleman, D. (2003). *The Demographic Effects Of International Migration*. Erişim: 19 Haziran 2006, University of Oxford, www.apsoc.ox.ac.uk/.../The%20demographic%20effects%20of%20international%20migration.pdf
- Costello, D. (9 Nisan 2005). Europe After The Enlargement. *The Economic and Budgetary Implications of Ageing Populations Conference*. Warsaw.
- Crippen, D.L. (Aralık 2001). Social Security: The Challenges of Ageing Population. Special Committee on Ageing United States Senate. Congressional Budget Office Testimony.
- Currais, R. (Haziran 2000). From The Malthusian Regime to the Demographic Transition: Contemporary Research and Beyond. *Economica*. II, 3, 75-101.
- Davis, B., Stoclov G. ve Winters, P. (Kasım 2002). Domestic and International Migration from Rural Mexico: Disaggregating the Effects of Network Structure and Composition. *Population Studies*. LVI, 3, 291-309.
- Dekle, R. (Aralık 2002). The Deteriorating Fiscal Situation and an Aging Population. National Bureau of Economic Research. Çalışma Tebliği. No: 9367.
- DİE (2003). İstatistik Göstergeler, 1923-2002. Ankara.
- DİE (2005). Ekonomik Göstergeler. Ankara.
- DİE (2005). Türkiye İstatistik Yıllığı. Ankara.
- Docquier, F. ve Rapoport, H. (27-28 Ağustos 2005). How Does Skilled Emigration Affect Developing Countries. *G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration*. Sydney.
- DPT. (Kasım 2004). Türkiye'nin Üyeliği'nin AB'ye Muhtemel Etkileri. Ankara.
- DPT. (2004). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2004*. Erişim: 25 Nisan 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/esg.asp>
- Encyclopedia of Population*. Macmillan Reference.(20 Ekim 2003). Erişim: Şubat 2006, <http://www.gale.com/pdf/introduction/EncPopIntro.pdf>
- Engen, E.M. ve Meyer L. (4-5 Mart 2003). Capital Returns in Ageing Societies. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*, Brussels.

- Engen, E.M. Gale, W.G. ve Uccello, C. (Nisan 2004). Lifetime Earnings, Social Security Benefits, And The Adequacy Of Retirement Wealth Accumulation. Çalışma Tebliği. No: CRR/WP/10.
- Eryılmaz, A. (2002). *40 years in Germany-At home Abroad*. Erişim: 25 Mart 2006. Documentation Centre and Museum Migration from Turkey. Köln,
<http://www.domit.de/pdf/40-years-in-Germany-At-home-Abroad.pdf>
- Erzan, R., Kuzubaş, U. ve Yıldız, N. (Aralık 2004). Growth and Migration Scenarios for Turkey and the EU. Center for European Policy Studies. EU-Turkey. Çalışma Tebliği. No: 13.
- Eurostat. (2006). *Europe in Figures Eurostat Yearbook 2005*. Erişim: 20 Haziran 2006, European Communities,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1334,49092079,1334_49092421&_dad=portal&_schema=PORTAL
- Fotheringham, A.S., Rees, P. ve Champion, T. (2004). The Development Of Migration Model For England and Wales: Overview and Modeling Out-Migration. *Environment and Planning A*. XXXVI, 1633-1672.
- Friedlander D., Okun, B.S. ve Segal, S. (Mart 1999). The Demographic Transition Then and Now: Processes, Perspectives and Analyses. Hebrew University of Jerusalem.
- Garibaldi, P. ve Mauro, P. (Nisan 2000). Job Creation: Why Some Countries Do Better. IMF. Economic Issues.
- Giovannini, A. (4-5 Mart 2003). European Financial Markets and Demographic Change. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brussels.
- Gora, M. (4-5 Mart 2003). Pension Reform and Ageing Populations in EU Accession Countries. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brussels.
- Gujral, I.K. (4-5 Mart 2003). Towards a North South Summit on Global Ageing. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brussels.
- Hare, D. (Şubat 1999). Push versus Pull Factors in Migration Outflows and Returns: Determinants of Migration Status and Spell Duration Among China's Rural Population. *Journal of Development Studies*.XXXV,3, 45-72.
- Hayfavi, M. ve Yazgan, A. (4-5 Mart 2003). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Toplantı Notu. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brüksel.

- Heller, P. (Eylül 2003). Who Will Pay? Coping with Aging Societies, Climate Change, and Other Long-Term Fiscal Challenges. *Finance and Development*. XL, 3, 36-39.
- Hoj, J. ve Toly, S. (Eylül 2005). The Labour Market Impact of Rapid Ageing of Government Employees: Some Illustrative Scenarios. OECD. Economic Department. Çalışma Tebliği. No: 441.
- Holzmann, R. (27-28 Ağustos 2005). Demographic Alternative for Aging Industrial Countries: Enhanced Immigration, Labor Force Participation, or Total Fertility Rate. *G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration*. Sydney.
- Hon, F. (4-5 Mart 2003). Recommendations of the Commission on Global Ageing; Towards a New Paradigm of Productive Ageing. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brussels.
- IMF. (Eylül 2004). World Economic Outlook. World Economic and Financial Surveys. Chapter 3. 137-180.
- Independent Commission of Turkey. (Eylül 2004). *Turkey in Europe, More Than a Promise?* Erişim: 12 Ocak 2006, British Council and the Open Society Institute, <http://www.independentcommissiononturkey.org/pdfs/english.pdf>
- İçduygu, A. (1-2 Temmuz 2005). Immigration to Turkey: Recent Developments, Trends and Issues. *Conference on Turkey's Future as a Country of Immigration and Emigration*. Koç University. İstanbul.
- Jimeno, J.F., Puente, S. ve Rojas, J.A. (2006). Modelling The Impact of Aging on Social Security Expenditures. Banco de Espana. Documentos Ocasionales. No: 0601
- Kirişçi, K. (Ekim 2004). Global Migration Perspectives, Reconciling Refugee Protection With Efforts To Combat Irregular Migration: The Case Of Turkey And The European Union. Global Commission on International Migration. Çalışma Tebliği. No: 11.
- Lee, R. ve Miller T. (1997) The Life Time Fiscal Impacts of Immigrants and Their Descendants: Project on the Economic Demography of Interage Income Reallocation. *The New Americans*. 297-362.
- Lee, R. (2003). The Demographic Transition: Three Centuries of Fundamentals of Change. *Journal of Economic Perspectives*. XVII, 4, 167-190.
- Mackenzie, G.A. (Eylül 2002). The Role of Private Sector Annuities Markets in an Individual Accounts Reform of a Public Pension Plan. IMF. Çalışma Tebliği. No: 02/161.

- Mcgettigan, D. (Aralık 2005). Country Study. Turkey. *IMF Research Bulletin*. VI, 4.
- Mckibben, W.J. (27-28 Ağustos 2005). The Global Macroeconomic Consequences of a Demographic Transition. *G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration*. Sydney.
- Mckibbin, W. J. (Şubat 2006). The Global Macroeconomic Consequences of a Demographic Transition. The Australian National University. Cama Çalışma Tebliği.No:6
- McKinsey&Company. (Ocak 2005). The Coming Demographic Deficit: How Aging Populations Will Reduce Global Savings. McKinsey Global Institute.
- Milne, W.J. (Ocak 1993). Macroeconomic Influences On Migration. *Regional Studies*. XXVII, 4, 365-373.
- MMWR Weekly. (14 Şubat 2003). *Public Health and Aging: Trends in Aging, United States and Worldwide*.101-106. Erişim: 18 Ağustos 2006, <http://www.cdc.gov/MMWR/preview/mmwrhtml/mm5206a2.htm>
- Montgomery, K. (Mayıs 2003). *The Demographic Transition 2000*. Erişim: 15 Mart 2006, University of Wisconsin, <http://www.uwmc.uwc.edu/geography/Demotrans/demtran.htm>
- Ntvmsnbc. (Mayıs 2005). *Türkiye'nin Yaşlılık Haritası Çıkacak*. Erişim: 6 Eylül 2006, <http://www.ntvmsnbc.com/news/323231.asp>
- OECD. (Eylül 2001). Fiscal Implications of Aging: Projections of Age-Related Spending. *Economic Outlook*. LXIX, 1, 145-67.
- OECD. (2005). Labor Force Statistics, 1984-2004. Paris.
- OECD. (2005). OECD Employment Outlook. Paris.
- OECD. (Kasım 2005). Ageing and Pension System Reform, Implications for Financial Markets and Economic Policies. Supplement 1. Paris.
- Orszag, P.R. ve. Stiglitz, J.E. (14-15 Eylül 1999). Rethinking Pension Reform: Ten Myths About Social Security Systems: *New Ideas About Old Age Security Conference*. World Bank. Washington.
- Plane, D.A. (Ocak 1992). Demographic Influences on Migration. *Regional Studies*. XXVII, 4, 375-383.
- Plata, P.A., Brücker, H. ve Siliverstovs, B. (2003). Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15-An Update. Final Report. Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung. Berlin.

- Regling, K. ve Costello, D. (4-5 Mart 2003). The Economic and Budgetary Implications of Ageing Populations: An EU Perspective. *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brussels.
- Ruhs, M. (2006). International Labour Organization, The Potential of Temporary Migration Programmes in Future International Migration Policy *International Labour Review*. CXLV,1-2. 7-36
- Samwick, A.A. (1998). New Evidence on Pensions, Social Security, and the Timing of Retirement. M.I.T. National Bureau Of Economic Research. Çalışma Tebliği. No: W6534.
- Sellon, G. (26–28 Ağustos 2004). Global Demographic Change: Economic Impacts and Policy Challenges. *An Introduction to the Bank's Economic Symposium*. Federal Reserve Bank of Kansas City. Wyoming.
- Solbes, P. (4-5 Mart 2003). Is Europe Facing Up To The Challenge of Ageing Populations? *The Economic and Budgetary Implications of Global Ageing Conference*. Brussels.
- Supan, A. B. (Aralık 2001). Labor Market Effects of Population Aging, National Bureau of Economic Research. Çalışma Tebliği. No: 8640.
- Supan, A. B., Ludwig, A. ve Winter J. (2003). Aging and International Capital Flows. National Bureau of Economic Research. Çalışma Tebliği. No: 8553.
- Transparency International. (24 Ekim 2006). *Corruption*. Erişim: 15 Mart 2006, http://www.transparency.org/publications/newsletter/2006/october2006/corruption_q_a
- Türkan, E. (Aralık 2005). Türkiye'de İşgücünün Yapı ve Nitelikleri: Gelişme ve Değerlendirmeler. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Williamson, J. (Ağustos 2001). Demographic Change, Economic Growth, and Inequality. *Population Matters*. Chapter 5. 106-137.
- Winters, L.A. (27-28 Ağustos 2005). Demographic Transition and Temporary Mobility of Labor. *G-20 Workshop on Demographic Challenges and Migration*. Sydney.
- World Development Indicators*. (2006). Erişim 20 Nisan 2006. Dünya Bankası Elektronik Veri Tabanı, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,menuPK:232599~pagePK:64133170~piPK:64133498~theSitePK:239419,00.html>

EKLER

TÜRKİYE'NİN İSTİHDAM YAPISI (2000-2005) DÖNEMİ

(Bin Kişi)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kurumsal olmayan sivil nüfus	66,187	67,296	68,393	69,479	70,556	71,811
Çalışma yaşındaki (15+) nüfus	46,211	47,158	48,041	48,912	49,906	50,826
İşgücü	23,078	23,491	23,818	23,640	24,289	24,566
İstihdam edilenler	21,581	21,524	21,355	21,147	21,790	22,046
-Eksik İstihdam	1,591	1,404	1,297	1,143	997	845
-Diğer	19,990	20,120	20,057	20,004	20,794	21,201
İşsizler	1,497	1,967	2,464	2,493	2,498	2,520
İşgücüne dahil olmayanlar	23,133	23,667	24,223	25,272	25,616	26,260
	Oranlar (Yüzde)					
15 yaş altı nüfus oranı	30.2	29.9	29.8	29.6	29.3	29.0
15 yaş ve üstü nüfus oranı	69.8	70.1	70.2	70.4	70.7	71.0
İşgücüne katılma oranı	49.9	49.8	49.6	48.3	48.7	48.3
İşgücüne dahil olmayanların oranı	50.1	51.2	50.4	51.7	51.3	51.7
İşsizlik Oranı	6.5	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3
Eksik İstihdam Oranı	6.9	6.0	5.4	4.8	4.1	3.4

Kaynak: Türkan (2005), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2005

İŞGÜCÜNE DAHİL OLMAYANLARIN ORANI (2000-2004)

(YÜZDE)	2000	2001	2002	2003	2004
AB-15	30.5	30.5	30.1	29.8	29.2
Toplam OECD	29.9	30.0	30.0	30.2	29.9
Kore	35.8	35.3	34.6	34.7	34.0
Polonya	34.2	34.3	35.2	35.8	35.8
Meksika	37.7	38.5	38.4	38.8	37.2
İtalya	39.7	39.3	38.8	38.4	37.5
Macaristan	40.1	40.4	40.3	39.4	39.5
Türkiye	47.6	47.7	47.7	48.9	48.5

Kaynak: OECD Employment Outlook, 2005

GÖÇ EDİLEN ÜLKELERDEKİ GÖÇ STOĞU (1964-2001)

Yıl	Almanya	Fransa	Avusturya	Hollanda	Belçika	İsviçre	Avustralya	İngiltere	Libya	S.Arabistan	Rusya	Diğer	Toplam Stok	Gerçek Stok
1964	90839	88	2531	3209	12256	229	0	0	0	0	0	13	109165	84785
1965	136411	88	4504	5390	13917	351	0	0	0	0	0	24	160685	148485
1966	168991	88	4973	6598	13917	504	0	0	0	0	0	24	195095	187385
1967	176190	88	6016	6646	13917	719	0	0	215	0	0	159	203950	166413
1968	217599	88	6689	7521	13917	816	107	0	215	0	0	202	247154	176540
1969	315741	279	7662	10925	13917	999	1077	0	215	0	0	314	351129	269710
1970	412677	9315	18284	15768	14348	2597	2263	575	215	0	0	4662	480704	403850
1971	478361	17212	22904	20621	14931	3939	3142	1864	215	0	0	4286	569146	523161
1972	544236	27822	27376	21365	15044	5251	3782	1946	215	0	0	4551	654375	610847
1973	648029	45366	34459	23359	15309	6360	4668	2062	215	0	0	5307	790195	708384
1974	649257	55943	36960	24862	15864	7130	5806	2175	1230	0	0	6118	810406	739500
1975	649897	55968	37186	24894	15923	7359	6207	2273	3351	251	0	6455	814825	678424
1976	651998	55974	37858	24992	15995	7640	6546	2300	7449	2083	0	7487	825383	651236
1977	654411	55989	38441	25075	16040	7886	7088	2330	16031	6805	0	9310	844467	670320
1978	655744	56002	38495	25123	16081	8212	7637	2402	23757	12574	0	12231	863319	689172
1979	656677	56013	38518	25163	16108	8618	8044	2467	33582	21096	0	15602	886949	712802
1980	657441	56034	39462	25195	16143	9167	8453	2518	48672	26739	0	20567	915452	741305
1981	590623	38000	30130	47326	23000	20119	16000	3000	38000	45000	0	37092	888290	888290
1982	652751	63839	30219	68743	25000	24001	12277	3000	80000	80000	0	44595	1084425	1084425
1983	542512	64070	27733	55000	25000	24751	20000	11648	75500	120000	0	49330	1015544	1015544
1984	595568	65832	29166	77675	31100	25254	29000	11648	38000	140000	0	39980	1083223	1083223
1985	585596	65832	29165	77675	31100	25254	29000	11648	27000	150000	0	39043	1071313	1071313
1986	597092	76580	33437	77700	32500	25254	29000	5000	23000	150000	0	39090	1088653	1088653
1987	609515	78000	33438	78000	32500	27074	29000	5000	22000	105000	0	38487	1058014	1058014
1988	626019	82000	35043	80000	35100	28134	29000	5000	27000	75000	0	38154	1060450	1060450
1989	654219	91520	42423	82000	35100	30698	29000	5000	25000	75000	0	40005	1109965	1109965
1990	661385	98000	59128	89000	23488	33394	29000	5000	18205	95000	0	37866	1149466	1149466
1991	694502	111890	58055	89000	23715	36027	29000	30000	10221	130000	0	38554	1250964	1250964
1992	762775	99000	55749	83400	24000	36815	29000	30000	9000	150000	20000	32278	1332017	1332017
1993	766648	104432	56279	85498	23488	37371	29000	14274	7742	130000	22000	33361	1310093	1310093
1994	763697	102900	54058	84500	23488	37640	31000	15746	5802	120000	40000	52188	1331019	1331019
1995	742566	102900	51297	84500	26764	35828	31000	15746	5802	120000	40000	67083	1323486	1323486
1996	740277	72544	51327	65000	37500	34825	21085	33000	5810	120000	40000	42134	1263502	1263502
1997	748814	94224	53715	57000	27118	40883	21609	36280	5570	115000	24731	31969	1256913	1256913
1998	739446	78965	61096	48000	26855	32944	16484	37880	2600	115000	24731	32786	1216787	1216787
1999	743148	76122	55555	51000	15938	33262	9130	40450	2400	110000	24731	18684	1180420	1180420
2000	743148	76122	55555	51000	15938	33262	9130	40450	2400	110000	24731	18684	1180420	1180420
2001	727780	76122	57098	54000	25021	33888	13500	44000	1934	95000	16749	29689	1174781	1174781